

**T.C.**  
**GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BAĞIMSIZLIKTAN SONRA KIRGIZ**  
**CUMHURİYETİNİN ÜYE OLDUĞU**  
**ULUSLARARASI ÖRGÜTLER**

**Ziyada MULLACANOVA**  
**YÜKSEK LİSANS TEZİ**  
**STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI**

**GEBZE**  
**2005**

T.C.  
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BAĞIMSIZLIKTAN SONRA KIRGIZ  
CUMHURİYETİNİN ÜYE OLDUĞU  
ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

Ziyada MULLACANOVA  
YÜKSEK LİSANS TEZİ  
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI  
Prof.Dr. Abdulkadir AKÇİN

GEBZE  
2005

## ÖZET

Bu tez çalışması beş bölümden ibaret olup, aşağıda gösterildiği gibi yapılmaktadır.

İlk bölümde, uluslararası örgütün tanımı açıklanarak, örgütlerin tarihi gelişimi hakkında bilgi verilmektedir. Uluslararası Örgütlerin kuruluş amacı, yapısı, organları detaylı bir şekilde açıklanmakla beraber, uluslar arası örgütlerin özellikleri söz konusudur.

İkinci bölümde, Kırgızistan'ın Sovyetler dönemi öncesi ve Sovyetler dönemindeki tarihi hakkında söz edilerek Birliğin dağılması ve Kırgızistan'ın bağımsızlığı süreci anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümde Kırgızistan bağımsızlığı ardından uluslararası, siyasi ilişkileri ve bölgesel entegrasyon adımları detaylı bir şekilde açıklanarak, Kırgızistan'ın üye olduğu uluslararası örgütlerin tarihi gelişimi, kuruluşu, amacı ve Kırgızistan'ın bu örgütlere üyeliği söz konusudur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Kırgızistan'ın üye olduğu Bağımsız Devletler Topluluğu açıklanmaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kuruluş tarihi, beyanname ve anlaşmaları, yapısı, organları ve askeri yönü detaylı bir şekilde verilerekteir. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Kırgızistan için önemi söz konusudur.

Son bölümde ise, Kırgızistan'ın üye olduğu ikinci bir Şanghay İşbirliği Örgütü genel olarak tanımlanarak, örgütün tarihi, kuruluş nedeni, anlaşmaları, organları, şartları, yapısı, toplantıları ve stratejik sonuçları detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

## SUMMARY

This thesis consists of five parts and is executed as described below.

In the first part there given the definition of an international organization and the information about historical development of such organizations. Here we explain in details the purposes of establishment, the structures and the bodies of International Organizations and discuss their specific features.

The second part treats of the history of Kyrgyzstan before the Soviet period and during it, and of the collapse of the Soviet Union and the independence process of Kyrgyzstan.

In the third part, giving detailed explanations about the international and politic relations and steps in regional integration of Kyrgyzstan after independence, we discuss the historical development, establishment and purposes of the international organizations of which Kyrgyzstan is a member and the membership of Kyrgyzstan in these organizations.

The forth part of this work treats of the Commonwealth of Independent States of which Kyrgyzstan is a member. Here the history of establishment, the declaration and the agreements, the structure, the bodies and the military aspect of the Commonwealth of Independent States are given in details. We discuss the importance of the Commonwealth of Independent States for Kyrgyzstan.

And in the final part we tried to characterize in general the second Shanghai Cooperation Organization, of which Kyrgyzstan is a member, and to explain in details its history, reason of its establishment, agreements, bodies, terms, structure, meetings and the strategic results of this organization.

## TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez çalışmamda yardımcı olan, yön gösteren , her türlü manevi desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Abdulkadir AKÇİN'e teşekkür eder ve saygılarımı sunuyorum. Çalışmamda emeği geçen tüm İşetme Fakültesi öğretim üyeleri ve asistanlara teşekkürlerimi sunarım. Türkiye'ye getirip bu imkanı sağlayan Türk Dünyası Vakfına, Vakıf Başkanı Sayın Prof. Dr. Turan YAZGAN hocama sonsuz teşekkürlerimi borç biliyorum.

Yanımda olmasalar bile her zaman maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen anneme, babama ve aileme teşekkür eder sağlık, mutluluk dilerim.

Çalışmamda emeği geçen bütün arkadaşlarıma teşekkür eder ve hayatında başarılar, mutluluk ve sağlık dilerim.

Ziyada MULLACANOVA

# İÇİNDEKİLER DİZİNİ

|                                                                | <b><u>Sayfa</u></b> |
|----------------------------------------------------------------|---------------------|
| ÖZET                                                           | iv                  |
| SUMMARY                                                        | v                   |
| TEŞEKKÜR                                                       | vi                  |
| İÇİNDEKİLER DİZİNİ                                             | vii                 |
| SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ                                 | xi                  |
| GİRİŞ                                                          | 1                   |
| 1. ULUSLARARASI ÖRGÜTLER                                       | 4                   |
| 1.1. Uluslararası Örgütlerin Tarihi                            | 4                   |
| 1.2. Uluslararası Örgütlerin Tanımı                            | 5                   |
| 1.3. Uluslararası Örgütlerin Sınıflandırılması                 | 6                   |
| 1.3.1. Hükümetlerarası ve Hükümetlerdışı Uluslararası Örgütler | 6                   |
| 1.3.2. Ulus Üstü Nitelikli Olan Uluslararası Örgütler          | 7                   |
| 1.3.3. Evrensel veya Bölgesel Olma                             | 8                   |
| 1.3.4. Genel (Siyasal) Uluslararası Örgütler                   | 9                   |
| 1.3.5. Uzmanlaşmış Uluslararası Örgütler                       | 10                  |
| 1.3.6. Eşgüdüm (Koordinasyon)                                  | 10                  |
| 1.4. Uluslararası Örgütlerin Yapısı                            | 11                  |
| 1.4.1. Uluslararası Örgütlere Üyelik                           | 11                  |
| 1.4.1.1. Üyeler ve Çalışmalara Katılma                         | 11                  |
| 1.4.1.2. Üyelik Statüsü                                        | 13                  |
| 1.4.2. Organlar                                                | 16                  |
| 1.4.2.1. Organların Kuruluşu ve Yapısı                         | 16                  |
| 1.4.2.2. Organların Görevleri                                  | 18                  |
| 1.4.3. Parasal Katkı                                           | 19                  |
| 1.5. Uluslararası Örgütlerin Yetkileri                         | 19                  |
| 1.6. Uluslararası Örgütlerin Özellikleri                       | 20                  |
| 1.6.1. Uluslararası Örgütlerin Genel Özellikleri               | 20                  |
| 1.6.2. Uluslararası Örgütlerin Devletlerden Ayıran Özellikleri | 21                  |
| 2. KIRGIZİSTAN'IN TARİHİ                                       | 22                  |
| 2.1. Sovyetler Dönemi Öncesi                                   | 22                  |

|                                                        |    |
|--------------------------------------------------------|----|
| 2.2. Sovyetler Dönemi                                  | 24 |
| 2.3. Birliğin Dağılması ve Kırgızistan'ın Bağımsızlığı | 27 |
| 3. KIRGIZİSTAN'IN ÜYE OLDUĞU ULUSLARARASI ÖRGÜTLER     | 29 |
| 3.1. Bağımsızlık Ardından Uluslararası İlişkiler       | 29 |
| 3.2. Siyasi İlişkiler                                  | 30 |
| 3.3. Bölgesel Entegrasyon Adımları                     | 31 |
| 3.4. Kırgızistan'ın Üye Olduğu Uluslararası Örgütler   | 33 |
| 3.4.1. Birleşmiş Milletler Örgütü (UNO)                | 33 |
| 3.4.2. BM Çocuk Fonu (UNICEF)                          | 34 |
| 3.4.3. BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)      | 35 |
| 3.4.4. BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)      | 35 |
| 3.4.5. BM Sanayi Gelişme Örgütü (UNIDO)                | 36 |
| 3.4.6. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)         | 37 |
| 3.4.7. Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO)                  | 39 |
| 3.4.8. Dünya Posta Birliği (UPU)                       | 40 |
| 3.4.9. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)                       | 40 |
| 3.4.10. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)                     | 41 |
| 3.4.11. Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO)           | 42 |
| 3.4.12. Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC)          | 43 |
| 3.4.13. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO)     | 43 |
| 3.4.14. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU)    | 44 |
| 3.4.15. Dünya Bankası                                  | 44 |
| 3.4.15.1. Dünya Bankası Grubunun Sınıflandırılması     | 46 |
| 3.4.16. Asya Kalkınma Bankası (ADB)                    | 47 |
| 3.4.17. Uluslararası Para Fonu (IMF)                   | 47 |
| 3.4.18. Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)            | 49 |
| 3.4.19. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)                     | 50 |
| 3.4.20. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)         | 51 |
| 3.4.21. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)   | 51 |
| 3.4.22. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO)             | 52 |
| 3.4.23. İslam Konferansı Teşkilatı (İKT)               | 55 |
| 3.4.24. Tek Ekonomik Alan Anlaşması                    | 56 |
| 3.4.25. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)        | 58 |

|                                                          |    |
|----------------------------------------------------------|----|
| 3.4.26. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE)    | 59 |
| 4. BAGIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU                          | 62 |
| 4.1. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Kuruluşu           | 62 |
| 4.2. Beyanname ve Anlaşmalarda BDT'nin Genel Özellikleri | 63 |
| 4.3. BDT'nin Gayeleri ve Prensipleri                     | 65 |
| 4.4. BDT'nin Yapısı                                      | 66 |
| 4.4.1. BDT'ye Üyelik                                     | 66 |
| 4.4.1.1. BDT Üyeliği İçin Gerekli Şartlar                | 66 |
| 4.4.1.2. Üyelikten Çekilme Hakkı                         | 67 |
| 4.4.1.3. Üyelikten Çıkarılma                             | 67 |
| 4.5. BDT'nin Organları                                   | 67 |
| 4.5.1. Devlet Başkanları Konseyi ( DBK)                  | 68 |
| 4.5.2. Dışişleri Bakanlar Konseyi                        | 69 |
| 4.5.3. İşbirliği ve Danışma Komitesi (İDK)               | 69 |
| 4.5.4. Savunma Bakanlar Konseyi ( SBK)                   | 70 |
| 4.5.5. Sınır Koruma Komutanları Konseyi (SKKK)           | 70 |
| 4.5.6. Ekonomik Mahkeme(FM)                              | 71 |
| 4.5.7. İnsan Hakları Komisyonu (İHK)                     | 71 |
| 4.5.8. Parlamentolararası meclis (PM)                    | 72 |
| 4.5.9. Devletlerarası Banka                              | 73 |
| 4.5.10. Yürütme Sekreteryası                             | 73 |
| 4.6. BDT'nin Askeri Yönü                                 | 73 |
| 4.7. BDT'nin Stratejik Sonuçları                         | 77 |
| 5. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ                              | 78 |
| 5.1. Şanghay İşbirliği Örgütünün Kuruluşu                | 78 |
| 5.2. Şanghay İşbirliği Örgütünün Anlaşması               | 79 |
| 5.3. Örgütün Amacı ve Prensipleri                        | 79 |
| 5.4. Şio'nun Yapısı                                      | 80 |
| 5.4.1. Örgütün Organları                                 | 80 |
| 5.4.1.1. Devlet Başkanları Konseyi (DBK)                 | 80 |
| 5.4.1.2. Hükümet Başkanları Konseyi                      | 81 |
| 5.4.1.3. Dışişleri Bakanları Konseyi                     | 81 |
| 5.4.1.4. Bakanlar Toplantısı                             | 82 |

|                                                                |     |
|----------------------------------------------------------------|-----|
| 5.4.1.5. Milli Denetim Konseyi                                 | 82  |
| 5.4.1.6. Bölgesel Antiterör Yapı                               | 83  |
| 5.4.1.7. Sekreterya                                            | 83  |
| 5.4.2. Üyelik ve Üyelikten Çıkartılma Kararları                | 84  |
| 5.4.3. Örgütün Çalışma Şekli                                   | 84  |
| 5.4.3.1. ŞİO Şartları                                          | 85  |
| 5.4.3.2. Hukuki Yetkiler                                       | 85  |
| 5.4.3.3. Karar Alma                                            | 86  |
| 5.4.3.4. Kararların Yürütülmesi                                | 86  |
| 5.5.3.5. Anlaşmaların Yürürlüğe Girmesi                        | 87  |
| 5.4.3.6. Şio'nun Resmi Kayıtları                               | 87  |
| 5.4.3.7. Daimi Temsilci                                        | 88  |
| 5.4.3.8. Örgütün Bütçesi                                       | 88  |
| 5.4.3.9. Üçüncü Taraflarla İlişkiler                           | 88  |
| 5.4.3.10. Anlaşmazlıkların Halli                               | 88  |
| 5.4.3.11. Değişiklikler ve Eklemeler                           | 89  |
| 5.4.3.12. Şanghay İşbirliğini Müveddisi ve Dilleri             | 89  |
| 5.5. Şanghay İşbirliği Örgütünün Zirve Ve Toplantıları         | 89  |
| 5.5.1. Moskova Zirvesi                                         | 89  |
| 5.5.2. Kazakistan Zirvesi                                      | 90  |
| 5.5.3. Kırgızistan Zirvesi                                     | 91  |
| 5.5.4. Tacikistan Zirvesi                                      | 92  |
| 5.5.5. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Taşkent Zirvesi            | 92  |
| 5.5.6. ŞİO'nun Kırgızistan'daki 3.Uzmanlar Toplantısı          | 93  |
| 5.5.7 Şanghay İşbirliği Örgütünün Moskova'daki Yedinci Zirvesi | 93  |
| 5.6. Şanghay İşbirliği Örgütünün Stratejik Sonuçları           | 94  |
| 5.7. Üç Dev Devletin Karşısında Kırgızistan                    | 95  |
| 6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME                                      | 98  |
| KAYNAKLAR                                                      | 101 |
| ÖZGEÇMİŞ                                                       | 107 |

## SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

- a.g.e. – adı geçen eser  
a.g.m. - adı geçen makale  
a.g.y. - adı geçen yayın  
APEC - Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği  
AsDB - Asya Kalkınma Bankası  
ASEAN - Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği  
BDT - Bağımsız Devletler Topluluğu  
DEİK – Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu  
EBRD - Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası  
EES – Avrasya Ekonomik Birliği  
ECO - Ekonomik İşbirliği Teşkilatı  
ESCAP - Asya-Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu  
FAO - Gıda ve Tarım Teşkilatı  
FEZ - Serbest Ekonomik Bölgeler  
GSMH – Gayri Safi Milli Hasıla  
GSYİH – Gayri Safi Yurt İçi Hasıla  
IBRD - Uluslararası Kalkınma ve İmar Bankası  
ICAO - Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı  
IDA - Uluslararası Kalkınma Birliği  
IDB - İslam Kalkınma Bankası  
IFAD - Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu  
IFC - Uluslararası Finans Örgütü  
İGO – Hükümetler arası Uluslararası Örgütler  
ILO - Uluslararası Çalışma Örgütü  
IMF - Uluslararası Para Fonu  
IOC - Uluslararası Olimpiyat Komitesi  
ITU - Uluslararası Haberleşme Birliği  
MIGA - Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı  
NATO - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü  
NGO – Hükümetlerdışı Uluslar arası Örgütler  
NMD - Ulusla Füze Savunma Sistemi  
OIC - İslam Konferansı Teşkilatı  
OSCE - Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı  
PLO – Filistin Kurtuluş Örgütü

SCO - Şanghay İşbirliği Örgütü  
SEB – Serbest Ekonomik Bölgeler  
SSCB – Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği  
SSR – Sovetskaya Sosyalistîçeskaya Respublika  
TİKA – Türk İşadamları Kalkındırma Ajansı  
UN - Birleşmiş Milletler Teşkilatı  
UNCTAD - Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı  
UNDP - Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı  
UNESCO - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı  
UNIDO - BM Sınai Kalkınma Örgütü  
UPU - Dünya Posta Birliği  
WHO - Dünya Sağlık Örgütü  
WIPO - World Intellectual Property Org  
WMO - Dünya Meteoroloji Örgütü  
WTO - Dünya Ticaret Örgütü

# GİRİŞ

Kırgızistan Hükümetinin dış politikasını ülkenin ekonomik menfaatlerinden sonraya koyduğunu söylemek mübalağa olmaz. Kırgızistan, komşusu Özbekistan'ın bölgesel heveslerine sahip değildir. Ayrıca, zaten dar olan bütçesinin önemli bir kısmını askeri harcamalara ayırmakta ve ulusal güvenliği büyük oranda komşuları ile işbirliği ve onların iyi niyetine dayanmaktadır. Bu nedenle, Kırgızistan'ın tüm komşu ülkelerle dengeli ilişkiler sürdürmesi zorunludur.

Başlangıçta Kırgızistan diplomasisinin ilk ve en önemli yönelimi, ABD, Batı Avrupa, Japonya ve Türkiye dahil olmak üzere uzak dış ülkeler 'BDT dış' denilen ülkelerle sıkı ve devamlı uluslar arası ilişkiler kurmak şeklinde olmuştur. Bu durum komşu Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan ve Rusya ile Özel stratejik ilişkileri" de kapsamaktadır.

Uluslar arası arenada Kırgızistan'ın en anlamlı başarılarından biri eski Sovyetler Birliği dışı ülkelerle uluslar arası ticari ve ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi oldu. BDT dışındaki ülkelerle olan uluslar arası ticaret cirosu, sıfırdan hemen, hemen % 55'e yükseldi. Kırgızistan sınırlı doğal kaynaklara sahiptir (Petrolü olan Kazakistan'dan ve gazı olan Türkmenistan'dan farklı olarak) ve bu kaynakların gelişimi büyük sermaye yatırımlarını gerektirmektedir. Kırgızistan 1992 -1997 arasında, tahminen 450 milyon ABD \$'ını çekmeyi başardı. En büyük yabancı yatırımcı Kanada (Toplam yatırımların % 45'i), ardından Türkiye ( % 20), ABD (% 12) ve Çin (% 10) oldu. Kırgızistan Serbest Ekonomik Bölgeler (FEZ) deneyimini yaşadı. Resmi bilgilere göre, 1997 yılı itibarıyla 170 yerel ve yabancı şirket FEZ içinde kayıtlı idi. Komşu Tacikistan'da iş savaşının çıkması ile 1990'lı yılların başından beri güvenlik konuları gündemde fazla bir yer işgal etmekteydi. 1999 yazında, ihtilaf Kırgızistan toprağına da yayıldı ve bölgesel güvenliğin en büyük meselelerinden biri haline geldi. Çünkü, 2000 yılı başından itibaren 1999 yılında Kırgızistan toprağına giren Tacikistan'lı radikal militanların 2000 yılı içinde akınlarını sürdüreceğı açık bir durum haline gelmişti. Kırgızistan hükümeti, bölgesel güvenlik örgütleri oluşturmak üzere

komşularına yöneldi. Yakınlarda cereyan eden bu gelişim içinde Kırgızistan iç politikasını belirleyenler Ağustos 1999 'da Bişkek'te yapılan "Shanghai 5'lisi" toplantısını olumlu bir işaret olarak gördüler.

Kırgızistan Ağustos ayında Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan'ın temsil edildiği "Shanghai 5'lisi" zirvesine ev sahipliği yaptı 5 lider arasındaki müzakereler, bölgesel güvenlik, ticari ve ekonomik işbirliğini yaygınlaştırma üzerinde odaklaştı. Bu zirve esnasında Çin, Kazakistan ve Kırgızistan olmak üzere üç ülke arasındaki sınırların tehdit alanında Kırgızistan'ın "Zor sınır meselelerinde nihai bir nokta" olarak nitelendirilen bir anlaşmaya imza atıldı. Devlet başkanları ayrıca 12 maddelik Bişkek Deklarasyonunu imza ederek ülkeler arasındaki sınırların askerden arındırılmasını taahhüt ettiler, sınır meseleleri konusunda mevcut anlaşmalarla ülke bütünlüğü ve hakimiyetine karşılıklı olarak uymayı ve terörizm, yasa dışı uyuşturucu ve silah trafiğine, ulusal ayrılıkçılığa ve dini aşırılığa karşı işbirliği yapmayı teyit ettiler.

Kırgızistan 3 ay sonra, BDT Güvenlik Anlaşması üyelerinden oluşan önemli bir güvenlik zirvesine ev sahipliği yaptı. Slovo Kyrgyzstana'ya göre bu toplantının önemli bir sonucu ortak güvenlik sisteminin teşkili konusunda beş yıllık bir plan (2001-2005) ve ortak müdahale gücü kurulması deklarasyonu idi. Bu deklarasyon açık şekilde Kırgızistan ve Tacikistan savunma kapasitelerini geliştirmeyi amaçlıyordu.

Kırgızistan Ekim 2000'de BDT Gümrük Birliği üyeleri (Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan)'dan oluşan Avrasya Ekonomik Birliği (EEC)'ne girdi.

EEC üye devletler arasında gümrük sınır kontrolünü basitleştirmek, vergilendirmeyi birleştirmek ve üye devletler arasında ekonomik işbirliğini artırmak üzere başka kanunlar çıkarmayı amaçlamaktadır.

Kırgızistan bir çok önemli uluslararası örgütlere üye olmasıyla birlikte globalleşmekte olan dünya ülkelerine hızlı bir şekilde kendini tanıtabilmiştir.

Bunun yanı sıra ekonomik ve siyasi yönden de bir hayli işletme kaydetmiştir desek mübalağa olmaz.

Çalışmada esasen, Kırgızistan'ın üye olduğu uluslararası örgütlerin sıralamasıyla kısaca tarihi ve kuruluş nedenleri, Kırgızistan'ın üye olduğu Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİO) hakkında genel ve detaylı bilgiler verilerek, her iki örgütün de gelecekteki stratejik amaçları incelenip, ülkeye sağlayabileceği hem ekonomik, hem de siyasi avantajlarının üzerinde durulacaktır.

# 1. ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

## 1.1. Uluslararası Örgütler Tarihi

Tarih insanların çıkarlarını korumak ve güçlerini arttırmak amacıyla, bu çıkarlar etrafında kümeleşmelerin ve örgütlü yapılar oluşturma örnekleriyle doludur. İnsanları toplumlar halinde yaşamaya iten ve sonucunda ulus devletlerin oluşumuna dek uzanan süreç de bir yönüyle bu boyuta girmektedir. Ancak bireyin istekleri ve beklentileri tam anlamıyla tatmin edilmeyince kendisi gibi düşüncelerle aynı gruplar içinde yer alması ve örgütlenerek baskı oluşturma ya da işbirliği yapma amacıyla bir araya gelmesi de kaçınılmaz hale gelmiştir. Aynı biçimde devletler arası düzenin karmaşası ve üst düzeydeki rekabet, devletleri, çıkarları etrafında ittifaklaşmaya ve güçlerini arttırmak için bir araya gelmeye itmiştir. Ancak zaman içerisinde bu birlikteliklerin amaçları da yalnızca güvenlik ve güç elde etmekle sınırlı kalmayarak global bir düzen yaratmada işbirliği yapmak ve bazı kültürel, ticari ve sosyal ilişkileri karşılıklı olarak yakınlaştırarak düzenlemek ihtiyaçlarını da kapsar hale gelmiştir<sup>1</sup>.

Çeşitli çıkar etrafında gruplaşmaların ve belli bir konuya ilişkin düzenlemeler yapan örgütlenmelerin ilk örnekleri çok eski tarihlerde ortaya çıkmıştır. Bugünkü anlamda modern devletlerin ilk örnekleri sayılan yunan şehir devletleri arasında kurulan ve dini konularda bir takım fonksiyonları olan, “amphictyony” denilen cemiyetler, ilk örgütlenme modelleri olmuştur (Esasında şehir devletler arasındaki işbirliği yalnızca dini konularla sınırlı olmadığı gibi, dışarıdan gelebilecek istila hareketlerine karşı askeri yardımlaşma, karşılıklı elçi gönderme ve ticaret ilişkileri açısından da bir birliktelik bulunmaktaydı).

---

<sup>1</sup> Mehmet GÖNLÜBOL, Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını, 1 Baskı, 1964, s. 59

Ancak hiç kuşkusuz “amphictyony” denilen cemiyetlerde, çeşitli geçici ittifaklaşmalar da bugünkü anlamda “uluslararası örgüt” yapısını çok dışında ve ilkel örnekler olarak ortaya çıkmıştır<sup>2</sup>.

Genel olarak uluslararası örgütleri hükümetler arası uluslararası örgütler ve hükümetler dışı örgütler olarak iki grupta toplamak mümkündür.

Günümüzde kullanılan anlamıyla hükümetler arası örgütün ilk ortaya çıkışı 1815 Viyana Kongresi ile kurulan Ren nehri Komisyonu olarak kabul edilmektedir. Bu tarihten sonra da devletler arasında yapılan anlaşmalarla kurulan hükümetler arası örgütlerin sayısı hızla artarak bugün 400’e yaklaşmıştır.

Devlet sınırlarını gözetmeden örgüt ve iş birliği yapma girişimleri hükümetlerin dahil olmadığı platformlarda da sürdürülmüş ve 1846’da ilk hükümetler dışı olarak kabul edilen “Dünya Evanjelik İttifakının kuruluşundan bu yana, bu türlü örgütlerin sayısı inanılmaz bir hızla artarak bugün yaklaşık 5000’e ulaşmıştır<sup>3</sup>.

## 1.2. Uluslararası Örgütlerin Tanımı

Uluslararası örgüt kavramı, en geniş anlamıyla, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren, ticari amaç taşımayan ve birden çok devleti ilgilendiren fakat devlet niteliği taşımayan her türlü birleşmelerdir<sup>4</sup>.

Uluslararası örgütler, uluslararası faaliyetlerin ve etkilerinin önemi bakımından, bugün devletlerden sonra ikinci sırayı almaktadır. Uluslararası örgütler en kısa biçimiyle “Bir antlaşma ile kurulan ve uluslararası hukuka tabi olan kuruluşlar” olarak tanımlanabilirler. Başka bir deyişle, uluslararası örgütlerin

---

<sup>2</sup> Bülent Algan-Refik TİRYAKİ, Uluslararası Organizasyon, Avrasya Dosyası Dergisi, Ankara 2002, s.2-99

<sup>3</sup> Tiryaki, a.g.m., s 102

<sup>4</sup> Sönmezoğlu, a.g.e., 2000, s.649

uluslararası sürece bağlı olarak tanımlanması da mümkündür. Bu bağlamda İnis Claude uluslararası örgütleri, “Uluslararası örgüt bir süreçtir, uluslararası örgütler ise gelinen zamanda bu sürecin belli bir aşamasının temsilcileridir” şeklinde tanımlamıştır<sup>5</sup>.

Her bir uluslararası örgüt, amaçları, örgütlenme biçimi, yetkileri, üyeleri vb. çok değişik nedenlere bağlı olarak, kendine özgü bir hukuksal yapı sergilemektedir. Dolayısıyla uluslararası örgütler bütün incelikleriyle tanınmak istedikleri zaman bugün artık, hukuksal verileri bakımından bir karşılaştırılmalı hukuk dalını hatırlatan, uluslararası örgütler yada uluslararası kurumlar adlı bir bilim dalına başvurulmaktadır<sup>6</sup>.

### **1.3. Uluslararası Örgütlerin Sınıflandırılması**

#### **1.3.1. Hükümetlerarası ve Hükümetlerdışı Uluslararası Örgütler**

Uluslararası örgütlerin çeşitli kriterlere göre sınıflandırılması mümkündür. Bu sınıflandırma çeşitli düzeylerde yapılmaktadır. Öncelikle örgütün üye yapısına göre bir sınıflandırma yapılabilmektedir. Buna göre uluslararası örgütler Hükümetlerarası uluslararası örgütler (İGO) ile hükümetlerdışı uluslararası örgütler (NGO) olarak sınıflandırılmaktadır.

Hükümetler arası uluslararası örgütler devletlerarasında oluşturulan fakat kendilerini oluşturan devletlerden ayrı ve sürekli bir iradeye sahip olan ve devlet niteliği taşımayan birleşmelerdir.

Hükümetler dışı uluslararası örgütlere gelince, değişik uyruktan özel yada kamu kişilerinin birleşmesi sonucu oluşan, hiçbir devletlerarası antlaşma

---

<sup>5</sup> Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası Politika ve Dış Politika analizi, İstanbul, 3.Baskı, 2000., s.574

<sup>6</sup> Hüseyin Pazarıcı, Uluslararası Hukuk, İstanbul, 1998, s.122

konusunu oluşturmeyan ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren örgütlenmeleri belirtmektedir<sup>7</sup>.

Uluslararası örgütlerin kamu, özel yada hükümetlerarası (İGO) veya hükümetlerdışı şeklide ayrımlanması konusunda çeşitli tanımlar verilmiştir. Ancak burada hükümetlerarası örgütleri (İGO) diğerlerinden (NGO) ayırtan bazı ölçütlere işaret etmek yeterli olacaktır.

Bunlar ;

- Devletler arasında bir antlaşma ile kurulma;
- Anayasa olarak adlandırılabilcek bir belgeye ( kurucu antlaşmaya) sahip olma;
- Üyelerden farklı organlara sahip olma;
- Uluslararası hukuka göre kurulma;
- Genellikle sadece devletlere üyelik tanıma ölçütleri olarak sıralanmaktadır.

Hükümetler dışı uluslararası örgütler bu nitelikleri büyük oranda sağlayamamaktadırlar. Bu nedenle anılan ölçütler hükümetler arası uluslararası örgütleri hükümetler dışı örgütlerden ayırtmak için yeterlidir<sup>8</sup>.

### **1.3.2. Ulus Üstü Nitelikli Olan Uluslararası Örgütler**

Sınıflandırma konusundaki diğer ayrım ise örgütün ulusal üstü nitelikli olup olmamasına göre yapılmaktadır. Kolaylıkla anlaşılacağı üzere bu ayrımın temelinde ilgili örgütün yetkileri ile üye devletlerin yetkileri arasındaki ilişki esas alınmaktadır. Son olarak, Schemeres ve Blokker tarafından yapılan sınıflandırmanın son basamağının oluşturan ve bir örgütün genel amaçlı ya da teknik- fonksiyonel amaçlı örgüt şeklinde ayrılan sınıflandırmaya da işaret etmek gerekir. Dikkat edilirse burada ayrım temeli, örgütün kuruluş amacı ve bir ölçüde işleyişi olmaktadır<sup>9</sup>.

---

<sup>7</sup> Pazarcı, a.g.e., 1998, s.123

<sup>8</sup> Tiryaki, a.g.m., s.103

<sup>9</sup> Seha Meray, Uluslararası örgütler ve Hukuk, İstanbul, 2001, s.137

Ulusal üstü uluslararası örgüt niteliğinde tek örnek, Avrupa Birliğidir. Bu örnekte örgütün yetkileri devletlerden aktarılmıştır. Bir başka anlatımla devletler, yetkilerinden bir bölümünü örgüte devretmişlerdir. Bu yönüyle Avrupa Birliği diğer örgütlerden büyük bir farklılık gösterir<sup>10</sup>.

### 1.3.3. Evrensel Veya Bölgesel Olma

Evrensel uluslararası örgütler (universal international organisations), coğrafi bakımdan her hangi bir sınırlandırmaya bağlı tutulmayan bütün devletlerin üyeliğine açık uluslararası örgütlerdir. Bölgesel uluslararası örgütler (regional international organizations) ise yalnızca bir bölge devletlerinin üyeliğine açık uluslararası örgütlerdir<sup>11</sup>.

Uluslararası ilişkiler alanında çalışan akademisyenler “bölgecilik”, birbirlerine coğrafi yakınlıkları yanında, birbirleriyle komşuluk ilişkileri olmayabilen ancak sık karşılıklı etkileşim içinde bulunan eylem sistemleri olarak tanımlanırlar. Şu halde, “Bölgesel İşbirliği” belirli bölgedeki devletler arasında, işbirliğine yönelik karşılıklı etkileşimi ele alan bir ”ara” kavramdır. Ara kavram olmasının nedeni, bir yandan uluslararası ya da küresel düzeydeki işbirliği, diğer yandan da devletlerarası ikili işbirliğinin arasına kalmış olmasıdır. Günümüzde uluslararası etkileşim, bir yandan ulusları gün geçtikçe güçlenen küresel işbirliğine yönlendirirken diğer yandan da farklı bölgesel alanların, kendilerine özgü alt sistemlerle oluşmasına neden olmaktadır. Uluslararası, bölgesel yada küresel alanda olsun, bu tür örgütlenmeler ekonomik gelişmeyi sağlamanın yanında kültürler arası anlayışı arttırmakta, en önemlisi saldırganlığı kitleyip, uzlaşmayı, barışı, güvenliği ön plana çıkarmaktadır<sup>12</sup>.

---

<sup>10</sup>Tiryaki, a.g.m., s.105

<sup>11</sup> Hüseyin Pazarcı, Seha Meray., Uluslararası Hukuk Dersleri, 2. Kitap, Ankara, 1999, s.124

<sup>12</sup> Thomas, 1990, s.36

### 1.3.4. Genel (Siyasal) uluslararası örgütler

Genel yada öteki adıyla siyasal uluslararası örgütler (general international organizations), ya amaçları bakımından her hangi bir sınırlamaya bağlı tutulmayan yada belirtilen amaçları aslında çok geniş kapsamlı olan uluslararası örgütlerdir<sup>13</sup>.

Uluslararası örgütleri bu açıdan, bünyelerinde devletlerin güvenlik ve egemenlikleriyle ve uluslararası sistemin temel düzeni ile doğrudan ilgili olan diplomatik ve askeri sorunların ele alındığı, diğer bir değişle, üst düzeyde siyaset yapılanlar ile bünyelerinde, siyasi, ekonomik, teknik kültürel ve sosyal konulara ilişkin olarak, nispeten günlük ve rutin nitelikte, bir başka değişle, alt düzeyde siyaset yapılanlar olarak iki genel grupta toplamak mümkündür. BM, NATO ve AB birinci gruba verilecek örneklerin başında yer alırken, siyasi konularda Avrupa Konseyi, ekonomik konularda Uluslararası Para Fonu (İMF), teknik konularda Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), sosyal ve kültürel konularda Birleşmiş Milletler Bilim, Eğitim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ikinci gruba verilebilecek örneklerdir. Burada belirtilmesi gereken nokta ise yukarıda yapılan ikili ayrımların hepsinde, türün en uç biçimlerinin, örneklerinin ele alındığı, uluslararası alanda bu uç örnekler arasında yer alan bir çok uluslararası örgütün bulunduğu.

Uluslararası örgütlerde bu türden farklılaşmaların yanında bazı ortak özellikler de belirlemek mümkündür. Hemen hemen bütün uluslararası kuruluşlarda, bir anlamda örgütün anayasası niteliğini taşıyan bir kurucu antlaşma söz konusudur. Örgütün üyelik yapısının ve üyeliğe kabul koşullarının da ortaya konduğu bu metinde, ayrıca organlarda yer alır. Günümüzün uluslararası örgütlerinde en sık rastlanan örgütsel şema, genel kurul, yürütme konseyi ve sekreteryaya biçiminde ortaya çıkmaktadır<sup>14</sup>.

---

<sup>13</sup> Pazarcı, a.g.e, s.125

<sup>14</sup> Sönmezoğlu, a.g.e., s.651

### 1.3.5. Uzmanlaşmış uluslararası örgütler

Uzmanlaşmış yada öteki adıyla teknik uluslararası örgütlere (specialized international organizations) gelince, bunlar belirli bir alanda faaliyet göstermek amacıyla kurulmuş uluslararası örgütlerdir. Faaliyet gösterecekleri alanlara göre bu örgütleri de bir alt sınıflandırmaya bağlamak olanağı vardır. Böylece, belli başlı konulara göre şöyle bir alt-sınıflandırma mümkündür: i) ekonomik ve ticari; ii)askeri; iii)kültürel ve bilimsel; iv) teknik hizmetler; v) sağlık; vi) çalışma,vb <sup>15</sup>.

### 1.3.6. Eşgüdüm (Koordinasyon)

Devletler arasında yalnızca eşgüdüm sağlayan uluslararası örgütler (supranational organizations) arasındaki temel fark ise ikincilerde üye devletlerin bir takım yetkilerinin bu örgüte devredilmiş olmasıdır. Bu fark özellikle uluslararası örgütlerin kararlarının hukuksal etkisi ve uygulaması konusunda ortaya çıkmaktadır<sup>16</sup>.

Uluslararası örgütlerin sınıflandırılmasında pek de işlevsel olmayan ölçütler de kullanılabilmektedir; yargısal-yargısal olmayan uluslararası örgüt; Sürekli-geçici uluslararası örgüt ayrımlarında olduğu gibi.

Uluslararası örgütlerin hepsi belli amaçlar çerçevesinde oluşturulmaktadır. Bu nedenle, söz konusu amaçla bir ilgisi olmayanların örgütte yer almaması doğaldır. Kapalı örgütler konusunda ise bir ayrım yapmak gerekir. Bu ayrım ortak bir amaçla bir araya gelen bölgesel kapalı örgütler, ortak bir geçmişe dayandığından bir araya gelen devletlerden oluşan kapalı örgütler (OECD) ortak bir ekonomik işlev çerçevesinde bir araya gelen kapalı örgütler (OPEC) temelinde yapılabilir<sup>17</sup>.

---

<sup>15</sup> Pazarcı,a.g.e., s.125

<sup>16</sup> Pazarcı,a.g.e., s.125

<sup>17</sup>Avrasya Dosyası, 2002, s.104

## 1.4. Uluslararası Örgütlerin Yapısı

### 1.4.1. Uluslararası Örgütlere Üyelik

Üyelik, genellikle, örgütün kurucu antlaşmasını imzalayan devletlere tanınmıştır. Kimi örgütler, Devletlerin de katılmalarına açıktır. Böyle durumlarda, kurucu antlaşmada, yeni üye kabulü koşulları ve yönetimi de belirtilir. Kimi örgütlerde, üyelik kıtasal yada bölgesel ölçütlere sınırlıdır; üyelere belirli nitelikler olması da aranabilmektedir <sup>18</sup>

#### 1.4.1.1. Üyeler Ve Çalışmalara Katılma

Uluslararası örgütlerin üyeleri büyük çoğunlukla yalnızca devletlerdir. Ancak bir kural dışılık olarak, devlet niteliği kazanamamış toplulukların birtakım siyasal koşullar sonucu, bazen tam üye olarak uluslararası örgütlere katıldıkları görülmektedir. Nitekim, Milletler Cemiyeti Sözleşmesinin 1.maddesinin 2.fıkrası “kendisini serbestçe yöneten dominyon yada sömürge” statüsündeki toplulukların da Milletler Cemiyeti üyesi olabileceğini kabul ettiğinden, o dönem henüz bağımsız birer devlet olmayan İngiliz uluslar topluluğu üyeleri Kanada, Avustralya, Güney Afrika Birliği, Yeni Zelanda ve Hindistan bu örgüte tam üye olarak katılmışlardır. Yine Ukrayna ve Beyaz Rusya, Sovyetlerden bağımsızlıklarını kazanana kadar, federe devlet statülerine rağmen, BM üyesi sıfatını taşımışlardır. Ancak, BM antlaşmasının hazırlanmasına ve daha sonra örgüt üyeliğe, bu iki federe devletten başka, o dönemde hukuksal olarak bağımsız devlet statüsünü kazanamamış Hindistan, Filipinler, gibi birimlerin de kabul edildiği görülmektedir. Bu durum, BM üyeliği konusunda yalnızca devletlerden söz eden 3. ve 4.maddeye rağmen, BM’in kurucu antlaşmasını hazırladığı San Francisco Konferansına adı geçen birimlerin de siyasal nedenlere çağrılı olmasından doğmuştur. Öte yandan kurtuluş hareketlerinin bile kimi uluslararası örgütlere tam üye olarak kabul edildiğine rastlanmaktadır. Örneğin Filistin

---

<sup>18</sup> Meray, a.g.e., s.265

Kurtuluş Örgütü (P.L.O; O.L.P.), Arap devletleri Birliği ile Arap Para Fonu örgütlerine tam üyedir<sup>19</sup>.

Uluslararası örgütlerin çalışmalarına katılma yalnızca tam üyeliğe bağlı bulunmamaktadır. Çeşitli örgütler değişik biçimlerde bir takım koşulları yerine getiren devletleri ve öteki uluslararası birimleri çalışmalarına katma yoluna gitmektedir. Bu yoldan en tanınmış gözlemci (observer; observateur; Biobachter) statüsü ile uluslararası örgütün çalışmalarına üye olmayan devletlerin ve öteki birimlerin o hakkı olmadan katılmasını belirtmektedir. Örgütlere göre gözlemcileri bazen söz hakkı bulunduğu gözlenmektedir. Gözlemci statüsünden yararlanan birimlere gelince, örgütlere göre değişiklik göstermesine rağmen, şu durumlarda gözlemci statüsünün kabul edildiği ortaya çıkmaktadır: ı)henüz örgüt üye devletlerince devlet olarak tanınmamış devlet iddiasındaki topluluklar; ıı)uluslararası örgütler ; ııı) kimi ulusal bağımsızlık hareketleri. Öte yandan kimi uluslararası örgütlerde ortak üyelik (associate member; membre associe) diye anılan bir statüye rastlanmaktadır. Bu statü, sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş bir kavrama bağlı bulunmayıp, ilgili örgütlere göre değişmektedir. Örneğin, ortak üyelik Avrupa İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) çerçevesinde tam üyeliğe kabul edilmeden önceki hazırlık aşamasında geçici üyelik statüsünü belirtmektedir<sup>20</sup>. Bir başka örnek 20 Kasım 1922’de Roma’da imzalanan Norveç, İzlanda ve Türkiye’nin Batı Avrupa Birliği Ortak Üyeliğine İlişkin Belge ve ona ekli Mutabaka Zaptı ile oluşturulan ortak üyelik statüsüdür. Ancak yukarıda verilen örneklerdeki gibi bir uluslararası örgüt içinde çalışmalara katılmayı belirten ortaklık statüsü ile A.T. ile üçüncü devletler arasında ayrıcalıklı ilişkiler kurmayı amaçlayan ancak AT örgütü dışında kalan ortaklık rejimini karıştırmamak gerekmektedir <sup>21</sup>.

---

<sup>19</sup> Antonio, a.g.e., s.74

<sup>20</sup> Cumaliyev Kubançbek ve Ocukeeva Tamara, XX vek: Gosudarstvennaya Politika Kırgızskoy Respubliki, Bölüm 1, İlim, Bişkek, 1999, s 116

<sup>21</sup> Feridun Ergin, Uluslararası Politika Stratejileri, Ankara,1993, s.15

#### 1.4.1.2. Üyelik Statüsü

Bu uluslararası örgütün üyeliğine kabul edilme, gerek örgütün gerekse üyeliğe baş vuran devletin isteğine bağlıdır. Bununla birlikte kimi uluslararası örgütler genel nitelikli bir takım koşulları yerine getiren bir devleti üye olarak kabul etme yoluna gitmektedir. Bu tür Uluslararası örgütlerin, bir devleti üyeliğe kabul ederken yaptıkları incelemeler ve oylama, ilke olarak, yalnızca aranan genel koşulların yerine gelip gelmediği ile ilgilidir. Bunlara açık uluslararası örgütler denilmektedir. Buna karşılık, birtakım uluslararası örgütler yalnızca belirli, durum ve konumdaki devletleri üye olarak kabul etmektedir.

Bu tür uluslararası örgütlere de kapalı uluslararası örgütler denilmektedir. Açık uluslararası örgütlere yeni üye kabulünü genellikle oy çokluğu ile gerçekleştirilirken, kapalı uluslararası örgütler yeni üye kabulü yalnızca oybirliği ile gerçekleşebilmektedir<sup>22</sup>.

Uygulanan uluslararası hukuk uluslararası örgüt üyelerini genellikle iki gruba ayrılmaktadır: a) asli üyeler; b) sonradan kabul edilen üyeler. Asli üyeler bir örgütün kurucu üyeleridir. Sonradan kabul edilen üyeler ise, örgüte katılan üyeler olmaktadır. Genellikle asli üyeliğin sağladığı bir ayrıcalık yoktur. Ancak, kapalı uluslararası örgütlerde yeni üye kabulünde oybirliği gerekmesi nedeniyle, başta, asli üyelerin veto hakkı bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte bu tür örgütlerde kabul edilen öteki üyelerin de, bir kez kabul işlemi gerçekleştikten sonra aynı biçimde veto hakkına sahip olmaları nedeniyle, bu konudaki veto hakkını da yalnızca asli üyeliğe bağlı bir özellik olarak değerlendirmek doğru değildir<sup>23</sup>.

Bir uluslararası örgüte kabul edilecek üyelerde aranan özelliklere gelince, bunlar örgütler göre değişmektedir. Bunların belli başları duruma göre, barışçı olma (BM), aynı siyasal görüşten olma (NATO, eski Varşova paktı), aynı ürünü

<sup>22</sup>Tupaeva S.A., Fomiçeva I.N, Mejdunarodniye Ekonomičeskiye Organizasii(sparvochnik) 1999, s.73

<sup>23</sup> Tupeyeva, Fomiçeva, a.g.e., s.91

retme (OPEC), aynı ekonomik yapıya sahip olma (AT,eski COMECON), aynı bölgeden olma (Afrika Birliği rgt, vb.) gibi çok değişik amaçlardan kaynaklanmaktadır. Üyeliğe kabul, genellikle, ye devletlerin oylaması ile gerçekleştirilmekte olup, başvurularının otomatik olarak üyelik doğurması bir kural dışılık oluşturmaktadır. Bu tür otomatik üyeliğin olduğu durumlara örnek olarak Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının BM yesi devletleri Ajansının statüsünün imzaya açılmasından başlayarak 90 gün içinde imzalamaları ve onaylamaları durumunda otomatik olarak kurucu üyeliğe kabulünü sayabiliriz<sup>24</sup>.

Uluslararası örgütlerin yeleri ilke olarak eşittir. Bu eşitlik bütün üyelerin katıldığı en yetkili organlarda her üyenin bir oy hakkına sahip olması ile kendini göstermektedir. Ancak, yelerin eşitliği ilkesi her üyenin bütün organlarda yer alacağı anlamına da gelmemektedir. Özellikle yürütme nitelikli organlarda yalnızca belirli sayıda üyenin varlığını öngörülmesi nedeniyle, bu tür organlar bakımından üyelerin eşitliği bu organlara seçme ve seçilme açısından eşit haklara sahip olma ve seçildikten sonra öteki üyelere aynı hak ve yetkilere sahip olma biçiminde ortaya çıkmaktadır. Uygulamada, uluslararası örgütlerin çok çeşitliliği çerçevesinde, üyelerin eşitliği ilkesine birtakım kural dışılıklar getirildiği görülmektedir. Bu kural dışılıkların birincisi, her üyeye bir oy hakkı tanımakla birlikte kimi üyelerin oylarının olumsuz olmasının karar almasına engel oluşturması durumu olmaktadır. Kısaca veto hakkı (veto) diye alınan bu tür haklara sahip olan üyelerden birinin ilgili organda bir karara karşı çıkması karar alınmasına imkan vermemektedir<sup>25</sup>.

Bunun en tanınmış örneğini BM yelerin eşitliği ilkesinde görmekteyiz. Bir başka kural dışında ise,özellikle kimi ekonomik ve parasal uluslararası örgütlerde rastlanmaktadır. Zira bu örgütlerde oluşturulan fonların kullanılmasında ye devletlere fonlara katkıları oranında oy hakkı tanındığı görülmektedir. Ağırlıklı oy hakkı (veto pondere) denilen bu tür düzenlemeler Dünya bankası ve Uluslararası Para Fonu rgtlerinde rastlanmaktadır.

---

<sup>24</sup> Pazarcı, a.g.e., s.131

<sup>25</sup> Tupeyeva, Fomiçeva, a.g.e., s.76

Uluslararası örgütlerin organlarında üyelerin temsili genellikle hükümet temsilcileri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu alanda hükümetlerin genellikle diploması temsilcileri aracılığıyla temsil edildiği görülmektedir.

Ancak, ender olarak, kimi uluslararası örgütlerde hükümet dışı kurumların ve hatta halkın temsilcisi milletvekillerinin devletler adına çalışmalara katıldıkları görülmektedir.

Hükümet dışı kurumlarının temsilcilerinin üye devletler adına organlarında yer aldığı uluslararası örgütlerin en tanınmış Uluslararası Çalışma Örgütüdür (İLO). Bu örgüte üye devletler örgütün ana organını oluşturan uluslararası çalışma konferansında, iki hükümet temsilcisi bir iş veren ve bir de işçi temsilcisi tarafında temsil edilmektedir. Halkın temsilcilerinin bir uluslararası örgüt organı çerçevesinde çalışmalara katılması ise, kimi bölgesel uluslararası örgütlerde rastlanılan bir durumdur. Bunun en gelişmiş örneklerine Avrupa konseyinin bir organı olan Parlamenter Meclis ile Avrupa Topluklarının bir ortak organı olan Avrupa Parlamentosunda millet vekillerinin çalışmalarına katılmaları sergilemektedir. Ancak bu durumda millet vekillerinin hükümetlerini değil, fakat kendi siyasal eğilimlerini temsil ettikleri kabul edilmektedir<sup>26</sup>.

Uluslararası örgütlerde üyeliğin sona ermesine gelince bu iki yolla olanaklıdır:

#### 1) Çekilme 2) Çıkarılma

Üyelikten çekilme koşulları kimi uluslararası örgütlerin kurucu antlaşmalarında düzenlenmektedir. O zaman üyelikten çekilme işleminin geçerliliği bu koşullara uymaya bağlıdır. Ancak, bir örgütün kurucu antlaşmasının bu konuda her hangi bir hüküm içermemesi durumunda, antlaşmalar hukukuna göre davranılması gerektiği kabul edilmektedir. Öğretide genel eğilim, uluslararası örgüt kuran antlaşmaların nitelikleri nedeniyle, tek taraflı son verme hakkının tanınması gerektiği yolundadır.

---

<sup>26</sup> Tupeyeva, Fomiçeva, a.g.e., s.81

Uluslararası örgütlerden çıkarılma (ihraç) konusunda temel kural kurucu antlaşmasında hüküm varsa buna uyulmasıdır. Ancak, çıkarılmaya kadar varmadan, kimi uluslararası örgütlerin kurucu antlaşmalarına üyelerin hak ve ayrıcalıklarının kullanmasının askıya alınmasının olanağını da tanıdıkları gözlenmektedir. Buna karşılık, bir uluslararası örgütün kurucu antlaşmasının bu konuda her hangi bir hüküm içermesi durumunda sorun hukuksal açıdan biraz daha zorlaşmaktadır. Ancak, bir uluslararası örgütün kurucu antlaşmasındaki amaçlara ve temel ilkelere aykırı davranmasını öteki taraflara bu üye devlete karşı antlaşmaya son verme hakkını tanıması gerektiği kanıtındayız<sup>27</sup>.

### 1.4.2. Organlar

Uluslararası örgütlerin, genellikle en az üç organı vardır: Bir Genel Kurul(Meclis), iki Yönetim Kurulu, üçüncüsü de Sekreterlik. Bu organların adları her örgütte göre değişebilir. Genel kurul, bütün üyelerden oluşur; üyelerin eşit hakları olduğu (oy eşitliği) kabul edilir; kararları, genellikle, bağlayıcı değil öğütme niteliğindedir. Yönetim Kurulu belirli sayıda üyeden oluşur. “Büyük” ya da “önemli” Devletlerin sürekli üye olması ön görülür; öteki üyeler, belirli bir süre için seçilir. Bu organın kararları genellikle bağlayıcıdır<sup>28</sup>.

#### 1.4.2.1. Organların Kuruluşu Ve Yapısı

Uluslararası örgütlerin üyelerinden ayrı olarak iradeleri, kurdukları organları aracılığıyla açıklanmaktadır. Dolayısıyla, her uluslararası örgüt az yada çok sayıda organa sahiptir. Bunların sayısı konusunda uluslararası hukukta her hangi bir sınırlama söz konusu olmayıp, her örgüt kendi gereksinmelerine uygun organlara sahip bulunmaktadır<sup>29</sup>.

---

<sup>27</sup> Pazarcı, a.g.e., s.131

<sup>28</sup> Deniz Ülke Arıboğan, Globalleşme Senaryosunun Aktörleri (Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi), Dergi Yayınları, İstanbul 1997, s.265

<sup>29</sup> Sönmezoğlu, a.g.e., s.654

Uluslararasıın ana organları ( principal organs; organes principaux; Hauptorgane) genellikle kurucu antlaşma ile kurulmaktadır. Ancak, kurucu antlaşmada ön görülen ana organlara yenilerini eklemek gereksinimi duyulduğu yada var olan organlara ilişkin bir takım temel değişiklikler gerektiği zaman üye devletlerin yeni bir yada birkaç antlaşma yapmak yoluna gittikleri görülmektedir. Örneğin Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerji Topluluğu (EURATOM) örgütlerinin her birine ait ana organlar olan Konseylerin ve Komisyonların birleştirilerek tek bir ortak Konsey ve tek bir ortak Komisyon kurulması, 08.04.1965 tarihli üye devletlerarası bir yeni antlaşma ile gerçekleşmiştir.. Ancak, bir uluslararası örgütün ikincil (tali) nitelikte yardımcı organlara sahip olma gereksinimi duyması olasılığı da vardır. Bir çok uluslararası örgütün kurucu antlaşması bu konuda örgütün ana organlarına gerekli yetkileri tanıyan hükümler içermektedir<sup>30</sup>.

Uluslararası örgüt organlarının yapısına gelince, genelde bu organları çok değişik ölçütlere göre sınıflandırmak mümkündür. Bu ölçütlerin belli başlıları şunlardır:

- Organlarda devletlerin tümünün temsil edilip edilmemesi
- Organların ana görevleri
- Organların oluşturan üyelerin nitelikleri
- Organların kurulmasında başvuru yöntem<sup>31</sup>

Birinci ölçüte göre uluslararası örgüt organlarının ikiye ayrıldığı görülmektedir: i) Bütün üyelerin katıldığı organlar; ii) Belirli sayıda üyelerin katıldığı organlar.

İkinci ölçütü oluşturan, organların ana görevlerine göre sınıflandırmaya geldiğinde şu türlerle karşılaşılacaktır: i) yol gösterici ve genel siyaseti saptayıcı organlar; ii) karar organları; iii) yürütme ve yönetim organları; iv) denetim organları.

---

<sup>30</sup> Tupeyeva, Fomiçeva, a.g.e., s.92

<sup>31</sup> Feridun, a.g.e., s.27

Üçüncü ölçütü oluşturan, organlara katılan üyelerin niteliklerine göre uluslararası örgüt organlarının üçe ayrıldığı gözlenmektedir: i) hükümet temsilcilerinden oluşan organlar; ii) bağımsız örgüt görevlilerinden oluşan organlar; iii) üye devletlerin milletvekillerinden oluşan organlar.

Dördüncü ölçütü oluşturan, organların kurulmasında baş vurulan yöntemlere göre de uluslararası örgüt organlarını iki ana sınıfa ayırmak olanaklıdır: i) kurucu antlaşmasıyla kurulan ana organlar, ii) ana organların kararları yoluyla kurulan yardımcı organlar<sup>32</sup>.

Herhangi bir uluslararası örgütün amaçlarına göre yukarıda belirtilen çeşitli ölçütlere uygun olarak, hangi tür organlara sahip olacağı kararlaştırılmaktadır. geleneksel uluslararası örgütlerin genellikle en az üç organa sahip olma yoluna gittikleri gözlenmektedir: i) yol gösterici ve genel siyaseti saptayıcı – bütün üye devletlerin temsil edildiği – bir genel kurul yada bir parlamenter meclis; ii) karar vermekle ve bazen de kısmen yürütmekle görevli- bölgesel örgütlerde tüm üyelerin evrensel örgütlerde ise sınırlı sayıda üyenin katıldığı-bir organ; iii) yönetim göreviyle yükümlü bir genel sekreterlik<sup>33</sup>.

#### **1.4.2.2. Organların Görevleri**

Uluslararası örgütlerin görevlerini yerine getirebilmek için çeşitli düzeyde yetkiye dokunulmazlıklarla donatılmış görevlerin hizmetlerinden yararlanmak zorundadır. Uluslararası örgütler adına hareket etme yetkisine sahip olan görevlilerin tümüne, genellikle, uluslararası örgüt görevlileri (agents of international organizations) adı vermektedir. Bu genel kavram, U.A.D.'nın 11.4.1949 tarihli Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Zararların Giderilmesi konusundaki danışma görüşünde belirttiği gibi, paralı yada parasız, sürekli yada geçici olsun, bir uluslararası örgüt organı tarafından onun adına bir takım yetkileri kullanmakla görevlendiren her türlü görevliyi kapsamaktadır. Bu görevliler, bir uluslararası organı oluşturan bağımsız kişiler olabileceği gibi, bir uluslararası

<sup>32</sup>Tupeyeva, Fomiçeva, a.g.e., s.105

<sup>33</sup> Pazarcı, a.g.e., s.133

örgüt organı tarafından o örgüt adına geçici yada sürekli olarak görevlendirilmiş herhangi bir devlet temsilcisi yada herhangi bir birey olabilmektedir. Fakat, bu uluslararası örgüt görevlilerinin çoğunluğu bir örgüte hizmet sözleşmesi ile bağlı ve yalnızca o örgüt hizmetinde çalışma yükümü altına girmiş uluslararası memurlardan (international officials) oluşturmaktadır<sup>34</sup>.

### 1.4.3. Parasal katkı

Üyeler, örgütün giderlerini karşılamak üzere, örgüt bütçesine, kararlaştıkları oranlar içinde, parasal katkıda bulunurlar.

## 1.5. Uluslararası Örgütlerin Yetkileri

Uluslararası örgütlerin sahip olduğu yetkiler her bir uluslararası örgütün ana görevine göre değişmektedir. Bu çerçevede ana görevi üye devletler arasında iş birliğini sağlamak olan uluslararası örgütlerin yetkileri çok daha sınırlıdır. Zira bu örgütlerde üye devletler hiçbir egemen yetkilerini doğuran uluslararası örgüte devretmemiş bulunmaktadır. Bunlar geleneksel uluslararası örgütlerdir<sup>35</sup>.

Uluslararası örgütlerin yetkileri ayrıca örgütün faaliyet biçimine bağlı olarak da değişiklikler göstermektedir. Böylece, üye devletler arasında uluslararası konferansların biraz ötesinde iş birliği öngören uluslararası örgütlerle, üyeler arasındaki işbirliğini denetleme ve gerektiğinde öngörülen kurallara uymayan üyelere karşı değişik yaptırımlar uygulamaya giden uluslararası örgütlerin yetkileri arasında farklılıklar vardır.

Uluslararası örgütlerin yukarıda belirttiğimiz görevleri çerçevesinde sahip oldukları yetkilerin dayanağı, kimi zaman ilgili örgütün kurucu antlaşması iken, kimi zaman da örgüt organlarının aldığı kararlar olmaktadır. Böylece, daha önce de belirttiğimiz gibi, öğretinin uluslararası örgütlerin yetkilerinin, kaynaklarına

---

<sup>34</sup>Recueil, 1949, s.177

<sup>35</sup> Deniz Ülke Arıboğan, a.g.e., İstanbul 1997, s.261

göre, kururcu antlaşmada öngörülen yetkiler ile üstü kapalı yetkiler (implied powers; competences implicites) olmak üzere ikiye ayırdığı gözlenmektedir.

Uluslararası örgütlerin yetkilerinin işlevsel açıdan bir değerlendirilmesine gidildiğinde ise, üç tür yetki ile karşılaşılmalıdır: i) kural koyma yetkisi; ii) yargısal yetki; iii) yönetsel yetkidir. Uluslararası örgütlerin kural koyma yetkisi, örgütlerin amaçlarına göre, çok değişik konulardan ve birimlerden oluşmaktadır. Uluslararası örgütlerin yönetsel yetkilerde iki bakımdan ortaya çıkmaktadır: i) uluslararası örgütün merkezi bakımından; ii) uluslararası örgütün yetkisinde bulunan kimi kişiler ve araçlar bakımından<sup>36</sup>.

## **1.6. Uluslararası Örgütlerin Özellikleri**

### **1.6.1.Uluslararası Örgütlerin Genel Özellikleri**

Günümüzde kazandığı konum ve anlam çerçevesinde uluslararası örgüt kavramını tek düze bir biçimde tanımlamak oldukça zordur. Bununla beraber uluslararası örgüt kavramını, eskiden olduğu gibi günümüzde de devlet/hükümet merkezli bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Bu anlamda, üyeleri hükümetlerce temsil edilen veya edilmeyen uluslararası örgüt birincil öneme sahiptir. Bu bağlamda her iki tür uluslararası örgüt kategorisine de uygulanabilecek bir tıpolojide başlıca üç genel boyut üzerinde durulabilir: Amaç, üyelik ve siyasal fonksiyon<sup>37</sup>.

Uluslararası örgütlerin amaçlarını iki açıdan farklılaştırmak mümkündür: İlgi alanı ve nihai hedef. Soruna kapsam açısından bakıldığında, bazı uluslararası örgütlerin oldukça özgül çalışma planlarına yönlendikleri (örneğin ISO;TATA ) bazılarının ise hemen hemen ilgi alanlarını kapsayan bir görünüm taşıdıkları (örneğin BM) söylenebilir. Soruna nihai hedef açısından bakıldığında da, uluslararası örgütleri, amaçları üyelerinin bağımsızlıklarını, egemenliklerini ve toprak bütünlüklerini koruma gibi esas itibarıyla mevcut devletler sistemini temel

---

<sup>36</sup>Recueil, 1949, s.115

<sup>37</sup> Jacobson, 1995, s.11-12

alanlar (örneğin NATO) ve amaçları üyelerin daha üst düzeyde bir birlikteliğini, entegrasyonunu ve esas itibarıyla ulusal üstü bir yapıyı sağlamak olanlar (örneğin AB) şeklinde sınıflandırmak mümkündür<sup>38</sup>.

### 1.6.2. Uluslararası Örgütleri Devletlerden Ayıran Özellikleri

Bir uluslararası örgüt, ne kadar geniş yetkilerle donatılırsa donatılsın, bir devletin sahip olduğu bir takım öğelere sahip değildir. Bu çerçevede, en başta, bir uluslararası örgütün ne üzerinde tam yetkili olduğu bir ülkesi ne de kendisine uyrukluk bağı ile bağlı bir insan topluluğu vardır.

İkinci olarak, devletlerin oluşturduğu bir birim olarak, bir uluslararası örgütler, imperium denilen buyruk verme ve bunlara uymayanları uymaya zorlama yetkilerine sahip değildir. Bu bakımdan en gelişmiş uluslararası örgütler bile amaçlarına aykırı davranan kişilere karşı öngörülen yaptırımların uygulanmasını üye devletler aracılığıyla gerçekleştirmek zorunda kalmaktadır.

Üçüncü olarak, devletlerin doğuşundan değişik olarak, bir uluslararası örgütün doğması ancak üye devletlerin bu yönde kesin bir irade açıklamaları ile gerçekleşmektedir. Üye devletler bu iradelerini çoğunlukla bu antlaşma ile bildirmektedir. Ancak teknik anlamda bir antlaşma oluşturmeyen ortak bildiri ve hatta paralel tek taraflı hukuksal işlemler aracılığıyla bir uluslararası örgüt oluşturulması mümkündür.

Dördüncü olarak, uluslararası örgütlerin hukuk kişilikleri amaçları ile sınırlı olduğundan, devletlerin büyük çoğunluğunun tam ve münhasır yetkilere sahip hukuk kişiliklerinin aksine, her bir örgüte göre değişen işlevsel bir kişilikleri vardır<sup>39</sup>.

---

<sup>38</sup>Sönmezoğlu , a.g.e. s.650

<sup>39</sup>Pazarcı, a.g.e., s.124

## 2. KIRGIZİSTAN TARİHİ

### 2.1. Sovyetler Dönemi Öncesi

Kırğızlar, M.Ö. 1. bin yılda duyurduğu adlarını asırlar boyunca koruyarak bugüne dek taşıyabilen Merkezi Asya'nın en yegane halklarından biridir. M.Ö. II-I. yüzyıllarda eski Kırğız kabilelerinin uzun zamanlar Yenisey ( Kırğızca: Enesay 'Ananehir') kıyılarında Baykal (Kırğızca: Bay Köl 'Zengin Göl') bölgelerinde yaşadıkları bilinmektedir. Adı tarihi kayıtlara ilk geçmiş olan o zamanlarda bile Kırğızların egemen devlete sahip olduğuna dair belgeler çeşitli Çin kayıtlarında mevcuttur<sup>40</sup>.

Çin kaynaklarından edinilen bilgilere göre M.Ö. I. yüzyılın ortalarında Kırğızların bağımsızlığını kazandıkları ve Go (Eski Çin terminolojisine göre) adlı devletlerini kurdukları zikredilmiş. Tanrı Dağlarının batısı ve Moğolistan'ın Kuzey batısında yaşamını sürdüren Kırğızlar, Merkezi Asya'nın tarihindeki en parlak dönemini M.S. IX. Yüzyılda Uygur Devletinin yenerek Büyük Kırğız Kağanlığını kurdukları zaman yaşamışlardır.

Çin'deki Tan Hanedanının hakimiyeti zamanına denk gelen Büyük Kırğız Kağanlığının, Kırğızların sadece etnik ve siyasi birliğini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda ekonomik ve kültürel yaşantısının da en belirgin dönemi olduğu anlaşılmaktadır. Bu döneme ait tarihi kaynaklarda Kırğızların çok gelişmiş yazı geleneğinden ve yüksek medeniyetinden söz edilir.

Yenisel yazıtları olarak bilinen bu yazılar, Kırğız medeniyetinin en canlı örneklerinden sayılır. Kırğızların bulundukları tarihi yerleşimleri takip eden bu yazıların en son bulguları de yine şimdiki Kırğızistan'ın Talas bölgesinde ve Isık-Göl'ün Saymalı Taş vadisinde tespit edilmiştir. Bu yazı sistemine dair eserlerin sayıca çok olması ve Türkçe'nin ses ve şekil özelliklerini en güzel şekilde

---

<sup>40</sup>Baytur Anvar, Kırğız Tarihinin Lektsiyaları, C:1-2, Bışkek, 1992, s.26

yansıtmış olması, bu yazıyı yaratanlar ile yararlananların kültür seviyesinin yüksekliğinin göstergesidir<sup>41</sup>.

Kırgızistan, kendi topraklarında yaşanmış ve yazılmış olan dünya çapındaki edebi ve bilimsel eserleri ile meşhurdur. XI asırda Yusuf Has Hacıp (Balasagun) tarafından yazılmış olan ilk Türk dili eseri ‘Kutatgu Bilig’ ile Kırgızistan’daki Barshan şehrinin sakini ünlü Türkolog Mahmut Kaşgarlı tarafından yazılan ‘Divân-ı Lügati’t-Türk’, hakikaten Türk ve dünya şaheserlerinin en belirginlerinden sayılır. Onlar ortaçağ Türk aleminin dili, tarihi, folkloru ve kültüründen ayrıntılı haber veren yegane eserlerdir.

Kırgız Halkının hayal ve sanatsal gücünün mükemmel ürünü olan Manas destanı, dünyadaki destan tarihinin en büyüğüdür. Sadece bir manasçının Sayakbay Karalayev’in varyantında yarım milyondan fazla (553 bin) satırı içeren bu dev eser meşhur yunan destanları ‘İlyada’ ve ‘Odyssea’, Finlerin ‘Kalevala’, Hindilerin ‘Mahabharata’, İranlıların ‘Şahname’ gibi destanları ile aynı sırada değerlendirilir. Yaratılışının 1000. yılı münasebeti ile 1995 yılı Birleşmiş Milletler ve UNESCO’nun kararıyla Manas destanı yılı olarak ilan edilmiş ve aynı yıl Bişkek’te muhteşem bir kutlamayla taçlandırılmıştır<sup>42</sup>.

M.S. hükümdarlığını sürdüren Büyük Kırgız Kağanlığı, Güney Sibirya, Moğolistan, Baykal Gölünün çevresi, Kaşgar’ın bir bölümü, İrtiş, Isık-Köl ve Talas vadisi gibi çok geniş topraklara yayılmıştır. Kırgız Devletinin gücü sadece askeri gücü ile elde ettiği topraklarla değil, çağına uygun ekonomik ve diplomatik ilişkileri, Çin, Tibet ve Merkezi Asya’nın diğer halkları ile yürüttüğü ticari ilişkileri ile de ün kazanmıştır<sup>43</sup>.

XI-XII. yüzyıllarda Kırgız Devletinin zayıflaması, hakimiyetinin sadece Altay ve Sayanlarla sınırlı kalmasına neden olmuştur. Buna rağmen çok büyük bir

---

<sup>41</sup>Baytur Anvar, a.g.e., s.26

<sup>42</sup> Baktıgulov Dj.S., Organizatsionno Hazuaystvennoe Ukreplenie Kolhozov Kirgizii(1929-1937), Frunze, İlim,1991, s. 95

<sup>43</sup>Çotonov Üsenalı, Severnıy Kirgızstan Vıbor İstoriçeskogo Puti, Bişkek, 1995, s.34

coğrafiye yayılmış olan Kırgız kavimleri, Merkezi Asya'nın bu dönemdeki bütün önemli hadiselerinde aktif rol oynamaya devam etmişlerdir. Kırgızlar, bulundukları bölgelerde kendi etnik bağımsızlıklarını korumakla beraber, diğer halklar için her zaman çekim gücü durumunda olmuşlar. Hem Büyük Kağanlık döneminde, hem ondan sonraki Altay döneminde, hem de Tanrı Dağlarına yerleştiklerinden sonra gittikleri bölgelerdeki kavimleri asimile ederek Kırgız etnik birimi altında birleşmesini sağlamışlardır<sup>44</sup>. Kırgız etnosunun oluşum süreci, Tanrı Dağlarında yaşayan Moğol, Oyrat, Naymanların ve diğer yerel halkların da “Kırgız” adıyla birleşmesi ile XV. yüzyılın sonu XVI. yüzyılın başında sona ermiştir.

XVIII yüzyılın başında Buhara Emirliği'nin ayrılan ve Hokand'da müstakil devlet olarak teşekkül eden Hokand Hanlığı, bu bölgede yaşayan Özbek, Tacik, Kıpçak, Kırgızları kendi hakimiyeti altına almıştır. Kırgızların Hokand Hanlığına bağımlılığı tam olarak sağlanamadığı, bir yandan iktidardaki Hokand Hanedanı Kırgızlara kan bağıının olması ile, diğer yandan Kırgızların devamlı baş kaldırmalarıyla hanlığın baş edemediği ile bağlantılıdır. Hanlığın Kırgızların isyanın bastırmak için düzenlediği seferler, Kırgız kavimleri arasındaki kanlı çatışmalar ve Çin'in giderek artan tehditleri XVIII son çeyreğinden itibaren Kırgızların Rusya'dan himaye isteyerek Rus Çarlığına elçi göndermesi ve sonunda Kırgızistan'ın Rus egemenliğine geçmesi ile sonuçlanmıştır<sup>45</sup>.

## 2.2. Sovyetler Dönemi

1863 yılında Kuzey Kırgızistan'ın, 1876 yılında da Güney Kırgızistan'ın Rus Çarlığı'nın egemenliği altına girmesinden sonra, 1917 yılındaki “Ekim Devrimi”’nden sonra 1924 yılına kadar Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dahil olan bir bölge iken 1926 yılında Kara Kırgız Özerk Oblastı (Bölge) adını almış, daha sonrada adını Kırgız olarak değiştirmiştir. 1 Şubat 1926'da da Kırgız Özerk SSCB diye yapılanmıştır. Sovyetler Birliği'ne bu şekilde bağlanmış olan Kırgızlar, 5 Aralık 1936'da da Kırgız SSCB statüsünü kazanarak, önceki durumlarından daha güçlü bir idari yapıya geçmişlerdir. Böylece

<sup>44</sup> Kulmatov Nurkemel, Kırızçılık, Bışkek, 1994, s. 69

<sup>45</sup> Zima, A.G.-Karakeev, Kırgız SSR Tarihi II, 1996, s.42

SSCB'nin 15 "İttifak Cumhuriyeti"nden biri haline gelerek önemli bir aşama kaydetmişlerdir<sup>46</sup>.

Siyasi ve ekonomik bakımdan totaliter bir rejimin sınırları içinde bulunmalarına rağmen Sovyet gücü, Kırgızların sağlam bir devlet teşkilatı yapısına sahip olmaları, sosyal ve ekonomik gelişmelerini gerçekleştirebilmeleri bakımından önemli rolü olmuştur<sup>47</sup>.

Sovyetler Birliği Ekim Devriminden itibaren Batı dünyası ile olan rekabetinde iktisadi bakımdan 1970'li yıllarda bu ülkeleri mal ve hizmetlerin üretimi bakımından yakalamayı ve daha sonrada geride bırakabileceği planıyla hareket etmekteydi. Ancak bu hedefler gerçekleştirilemediği gibi aradan geçen zamanda yarışta her geçen gün geri düşmeye başlamıştı.

1966-70 döneminde %6 civarında olan Sovyet ekonomisinin büyüme hızı, sürekli düşme eğilimi göstererek, 1976-80 döneminde yılda ortalama % 2 seviyesine, bazı hesaplara göre de 1980 yılında sıfır noktasına inmiştir. 1960 yılı 100 olarak kabul edildiğinde sermaye verimliliği 1985'te sanayide %60'a, tarımda ise %30'a düşmüştür. Stalin'den başlayarak durgunluk dönemi diye adlandırılan Brejnev'li yıllarda daha da içinden çıkılmaz hale gelen ekonomik sorunlar, Sovyetler Birliğinin yaşam düzenini ve kalitesini oldukça gerilere itmiş adeta bir ekonomik çöküntünün yaşanmasına neden olmuştur<sup>48</sup>.

Sovyetlerin iktisadi bakımdan çöküntüye uğramalarında; üretimde kalitenin aranmamış olması, silah sanayine büyük harcamaların yapılması ve bunun diğer alanlara yapılabilecek yatırımları engellemiş olması, verimsiz sanayileşme, merkezi planlamanın bir noktadan sonra tıkanarak ekonomide dengeleri sağlayamamış olması, dünyada teknolojinin ön plana geçtiği dönemde üretim sürecini yeni teknolojik gelişmelere ayak uyduramaması hatta, Dünyanın en

---

<sup>46</sup>Kırgız Sovyet Ensklopedyası, Cilt: I-VI, Frunze, 1976-1982, s.144

<sup>47</sup> Şerstobitov V.P., Novaya Ekonomičeskaya Politika v Kirgizii (1921-1925), Frunze: İlim, 1964, s.18

<sup>48</sup> Çotonov, a.g.e., s.34

büyük tarım ihracatçılarından birisi iken, 1970’li yıllardan itibaren ithalata yönelmesi, değişime zorlayan en önemli nedenler olarak sıralanabilir<sup>49</sup>.

Sorunların ortadan kaldırılabilmesi için Sovyetler Birliği işe önce politik alanda başlayarak, ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaların kısmen kaldırılarak, farklı gurupların seslerini duyurabilmelerine imkan sağlamıştır. Daha sonra da, üretkenliğin arttırılabilmesi için kuruluş yöneticilerine belirli haklar verilebilmesi amacı ile desantralizasyon programını başlatmıştır. Ancak olaylar hızlı gelişerek; rejim, parti ve insanlar arasındaki sosyal mutabakat ve parti ile çıkar gurupları arasındaki alt mutabakat ile birlikte çökmesine neden olmuştur. Ekonomik reform öncesinde gerçekleştirilen reform sonuç vermemiştir<sup>50</sup>. Glasnost ve Perestroika diye anılan açıklık ve yeniden yapılanma uygulamalarında hedeflenen başarının sağlanamaması, birliğin dağılma sürecini daha da hızlandırmıştır. Nitekim, reform arayışlarının sonucunda, dünyayı siyasi ve ekonomik bakımdan bloklara ayırmış bir gücün askeri değil, iktisadi nedenlerden dolayı ortadan kalkmasına yol açmıştır.

Sovyetler Birliği’nin ekonomik alandaki çöküşü ile Doğu Bloğu ülkelerinin ve Birliğin lokomotifi olan Rusya’nın diğer ülkelerin yükünü üstünden atmamak istemesi, dağılmanın gerçek sonucunu oluşturur. Meydana gelen bu hızlı gelişmeler karşısında Orta Asya Cumhuriyetleri de dağılmaya hazırlıksız yakalanmışlardı. Birliğin geleceğini belirlemeye ilişkin 1991 yılının Mart ayında yapılan referandumda, Orta Asya Cumhuriyetlerindeki oy kullananların %90-%95’i Sovyetler Birliği’nin korunması yönünde oy kullanırken, Rusya da bulunanların ise %55.5’i birliğin devamı yönünde oy kullanmışlardır<sup>51</sup>. Birliği oluşturan üye ülkelerin vatandaşlarının Rus’lardan daha fazla mevcut bütünlüğün devamı yönünde oldukları sonucu çıkmıştır. Bu sonuç aynı zamanda birliği oluşturan ülkelerin bağımsızlık gerçeğine ne kadar hazırlıksız olduklarının

<sup>49</sup> Aliev K.,-Kadıraliev S., Nasileniye Kirgizskoy SSR i Razvitie Narodnogo Nazyaystva, Frunze: İlim, 1989, s. 57

<sup>50</sup> Bartold V.V., Kirgiz cana Kirgizstan Tarihi Boyunça Tandalma Emgakter, Bişkek: Soros Fondu, 1997, s.52

<sup>51</sup> Kirgizstan v Tsifrah, Bişkek, 1992

sandığa yansımastır. Ancak sandıktan çıkan bu isteğe rağmen, birlik dağılarak başta Orta Asya Cumhuriyetleri olmak üzere devlet olmanın büyük sorumluluğu ile karşı karşıya kalmışlardır<sup>52</sup>

### 2.3. Birliğin Dağılması ve Kırgızistan'ın Bağımsızlığı

Bağımsız Ulusal Devlet fikri IX yüzyıldaki Kırgız Büyük Kağanlığı zamanından beri zaman-zaman zayıflamış da olsa hiçbir zaman yitirilmeden Kırgız tarihinin bütün dönemlerinden geçirilerek günümüze kadar getirilmiştir. Nihayet 31 Ağustos 1991 de Sovyetler Birliğinin dağılması ve bağımsız Kırgız Cumhuriyeti kurulması ile Kırgız Halkının bu büyük hayali gerçekleşmiştir. Kırgızistan Birleşik Milletler teşkilatı başta olan uluslararası teşkilatların eşit haklı üyesi olma gururuna kavuşmuştur.

Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri, eski SSCB döneminde birliğin en fakir ülkeleri olmalarına rağmen, bölge II. Dünya Savaşı sırasında önem kazanmıştır. Birliğin Avrupa'daki toprakları Alman işgaline uğrayınca, Sovyet hükümeti Endüstrisinin bir kısmını bu bölgedeki ülkelere taşımaya başlamıştır. Böylelikle Kırgızistan'a 30 büyük firma ve 138.000 insan aktarılmıştır. Bölge ülkelerine aktarılan insan kaynağının zaman içinde sürekli olarak artması, Rus nüfusunu da bu ülkelerde yoğunlaştırmıştır. Sovyetler Birliği, 1991 yılında dağıldığı zaman, Kırgızistan nüfusunun % 21.5'ini Rus kökenli olanlar oluşturmaktaydı<sup>53</sup>.

Sovyet döneminin, Kırgızların devletleşebilmeleri bakımından önemli aşama göstermelerine katkıda bulunduğu ileri sürülebilir. 1991 yılına kadar yaklaşık 4.4 milyonluk nüfusu ile Sovyet idaresi altında kalan ve birliğin dağılmasından sonra bağımsızlıklarına kavuşabilen Kırgızistan, yaklaşık seksen

---

<sup>52</sup> Kırgız- Rus unv, 1993, s.193

<sup>53</sup> Gumpel, Werner, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'in Ekonomik ve Politik Gelişme, Avrasya Etütleri, TİKA; C: 1, S: 2, Yaz 1994, s.18,20

etnik grubu bulunduran (Kırgız, Rus, Özbek, Ukraynalı, Alman, Tatar, Kazak, Uygur, Tacik, Kore vd.) multi etnik bir yapıya sahiptir<sup>54</sup>.

Sovyetler Birliğinin dağılması sadece coğrafi bakımdan değil aynı zamanda siyasi ve ekonomik ideolojileri de ortadan kalkmış, bağımsızlıklarına kavuşan ülkeler piyasa ekonomisine geçiş süreci içerisinde bir transformasyon dönemi yaşamaya başlamışlardır. Ancak değişim süreci ülkelerin ekonomik yapılarında köklü değişiklikleri getirirken, hayat standartlarında da önemli olumsuz etkilerin birlikte yaşanmasına neden olmuştur.

Kırgızistan Orta Asya'nın önemli bilim ve eğitim merkezlerinden biridir. Okuma-yazma oranı daha ellili yıllarda yüzde yüze ulaşan Kırgızistan Cumhuriyetinde zorunlu eğitim lise düzeyindedir. Günümüzde beş milyon nüfuslu Kırgızistan'da 1985 devlet okulu (orta ve lise kısımlarını içeren), 200 özel okul, faaliyet göstermektedir. Yüksek öğretim sistemine bağlı 39 üniversite ve 51 meslek okulu gelecek nesilleri hayata hazırlamaktadır.

Ülkede bilimsel araştırmalar geniş ağırları kurulmuş, Kırgız Bilimler Akademisine Bağlı araştırma enstitüleri modern çalışmaları ve uygulamalarıyla dünya bilimsel gelişmelerine ayak uydurmaktadır.

Bu yıl dünya 75.yıldönümü kutlamaya hazırlanan ünlü Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov sadece Kırgızların değil bütün Türk dünyasının gurur kaynağıdır. Eserleri dünyanın 150 ülkesinde yayınlanmış olan yazarımız bütün dünyada sevilmekte olup, geniş bir okur kitlesine sahiptir<sup>55</sup>

Bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren ülkemizin iç siyasetinde 'Kırgızistan ortak evimizdir' sloganı altında bütün Kırgızistan'da yaşayan yurttaşları barış, huzur ve hoşgörü içinde yaşatacak bir politika uygulanmaktadır. Bu nedenle dünya kamuoyunda Kırgızistan Orta Asya'daki demokrasi ada olarak tanınmıştır.

---

<sup>54</sup> "Sonköl", Kırgız Sovyet Ensiklopedyası, C: V, s383-384.

<sup>55</sup> Turkmenov A., "Uluttuk İdialogiya Kalıptanıp Keletat", Kırgız Tuusu, 19 Noyabr, 1993

### 3.KIRGIZİSTAN’IN ÜYE OLDUĞU ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

#### 3.1.Bağımsızlık Ardından Uluslararası İlişkiler

Sovyet döneminde uluslararası ilişkilerden soyutlanmış ve tümüyle Moskova’ya bağlı hale getirilmiş olan Orta Asya Cumhuriyetlerinin, bağımsızlıklarının ilanından sonra dünya toplumuna katılmalarını üç aşamalı olarak ele almak mümkündür<sup>56</sup>.

Birinci aşamayı, yeni oluşan bu devletlerin çok sayıda ülke ve uluslararası kuruluş tarafından resmi olarak tanınması, yani siyasi adımlar oluşturmaktadır.

İkinci aşama, diğer devletlerin ve uluslararası kuruluşların, bu ülkeleri anlamaya, tanımaya dönük araştırma aşamasıdır. Bu aşamada söz konusu ülkeler toplumsal, siyasal ve ekonomik yönleriyle yoğun şekilde inceleme konusu olmuşlardır.

Üçüncü aşama ise, bu ülkelerin çeşitli uluslararası ve bölgesel siyasi ve ekonomik kuruluşlara kabul edilmeleri sürecinden oluşmaktadır.

Benzer aşamalardan geçerek uluslararası ilişkilerini geliştirmeye çalışan Kırgızistan, bu süreçte çeşitli sorunlarla karşılaştı. Her şeyden önce, Sovyet döneminde dış ilişkiler Moskova eliyle yürütüldüğü ve ülkede bağımsız bir Dışişleri Bakanlığı teşkilatı bulunmadığı için, ilk karşılaşılan sorun diplomatik tecrübe birikiminin eksikliği olmuştur. Yine tam bağımsızlık fikri halk ve yönetici kesimlerinde tümüyle yaygınlaşıp yerleşmeden bağımsızlık elde edildiğinden bu

---

<sup>56</sup> Turar Koychuev, “Sovyet Sonrası Dönemde Orta Asya’nın Dünya Toplumuna Girişi” Avrasya Etütleri, İlkbahar 1994/1, s.99

konuda bir hazırlık ve birikim de oluşmamıştır<sup>57</sup>. Gerçekten de bağımsızlık fikri, halktan daha çok Kırgız aydınları tarafından destekleniyordu. Ülkede bağımsızlığa öncülük edecek, Sovyet gücüne karşı açık bir ulusal bağımsızlık hareketi gelişmemiştir. Yine, diğer Sovyet Cumhuriyetlerinde olduğu gibi, Kırgızistan'da da özgürlüğün hızla elde edilmesine yol açan gelişmeler, ani ve halkın siyasi bilincinde kök salmadan gerçekleşmiştir<sup>58</sup>

Diğer taraftan, bağımsız bir ülke kurma sürecinde ekonomik krizler, artan yoksulluk ve toplumsal sistemde meydana gelen belirsizliklerle mücadele zorunluluğu da öncelikli sorun olarak ön plana çıkıyordu.

Tüm bu değerlendirmelerin ışığında bakıldığında, Kırgızistan bağımsızlık sonrası dönemde, eski Sovyet cumhuriyetleri içinde, siyasi ve ekonomik anlamda en aktif uluslararası ilişkiler politikası izleyen cumhuriyetlerden biri olmuştur.

### 3.2. Siyasi İlişkiler

Kırgızistan 15 Aralık 1990'da egemenliğini, 31 Ağustos 1991'de ise bağımsızlığını resmen ilan etmiştir. Daha sonra 21 Aralık 1991'de Bağımsız Devletler Topluluğu'na dahil olan Kırgızistan yeni bir devlet olarak kendi coğrafi, tarihi ve kültürel önceliklerine dayalı bir dış politika oluşturma sürecine girmiştir<sup>59</sup>. Bu çerçevede ilk yıllarda öncelikle Orta Asya Cumhuriyetleri ile yakın ilişkiler içinde bulunulmuştur<sup>60</sup>. Daha sonra dış dünya ile siyasi ilişkilerin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yürütülmüştür. Bağımsızlık ilanından sonra Kırgızistan'ı ilk tanıyan ülke Türkiye Cumhuriyeti olmuş, uluslararası camia tarafından ülkenin bağımsızlığının tanınması oldukça hızlı gelişmiştir. 1997 yılı itibarıyla Kırgızistan 130 civarında ülke tarafından tanınmış olup, bunların 80'i ile

---

<sup>57</sup> Rahat Achylova, "Kırgızistan Dış Politikasında Öncülükler ve Politik Kültür", Avrasya Etütleri, C:2, S:1, İlkbahar 1995, s.2.

<sup>58</sup> Achylova, a.g.m., s.25

<sup>59</sup> Achylova, a.g.m., s. 3-9.

<sup>60</sup> Koyçuyev, a.g.m., s.101.

çeşitli düzeylerde diplomatik ilişki kurulmuştur<sup>61</sup>. Ülkede Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Almanya, İran, Beyaz Rusya ve Hindistan'ın Büyükelçilikleri, Birleşmiş Milletler, IMF, Dünya Sağlık Teşkilatı, UNİCEF, TİKA gibi uluslararası kuruluşların temsilcilikleri bulunmaktadır. Yine Kırgızistan'ın Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye, Avusturya, Belçika, Beyaz Rusya, Çin, Kazakistan, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Türkmenistan, Ukrayna gibi ülkelerde Büyükelçilikleri bulunmaktadır<sup>62</sup>. Diğer taraftan Kırgızistan çok sayıda uluslararası kuruluşu üyedir. Bunların başlıcalarını; Birleşmiş Milletler (UN), Uluslararası Para Fonu (IMF), Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), Asya Kalkınma Bankası (AsDB), Asya-Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO), Uluslararası Kalkınma ve İmar Bankası (IBRD), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Dünya Posta Birliği (UPU), Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD), BM Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), İslam Konferansı Teşkilatı (OIC), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), İslam Kalkınma Bankası (IDB), Uluslararası Finans Örgütü (IFC), Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO), Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC), Uluslararası Haberleşme Birliği (ITU) ve Çok taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA) şeklinde sıralamak mümkündür<sup>63</sup>

### 3.3. Bölgesel Entegrasyon Adımları

Entegrasyon (integration) kelimesinin ilk kullanımının 1620'lere kadar gittiği belirtilmekle beraber<sup>64</sup>, kelimenin ekonomi kültüründe “ayrı ülke

<sup>61</sup> Avrasya Dosyası, Temmuz 1977, s.1.

<sup>62</sup> TİKA (1996), S.193

<sup>63</sup> Dış Ticaret Müstesarlığı, Uluslararası İktisadi Kuruluşlar, Ankara, 1977

<sup>64</sup> Merriam Webster's Collegiate Dictionary, 10<sup>th</sup> Ed., USA, 1996.

ekonomilerini bir ekonomik bölge oluşturacak şekilde birleştirmek” anlamında kullanılmaya başlanması 1940’lı yıllara rastlamaktadır<sup>65</sup>.

Entegrasyon kavramını çeşitli açılardan ele alarak sınıflandırmak mümkündür. Uygulandığı alan açısından bakıldığında üç tür entegrasyondan söz edilebilir: Ülke içinde bölgelerin ekonomik yönden bütünleşmeleri anlamında iç entegrasyon; dünyanın belli bir bölgesindeki ülkelerin ekonomik yönden bütünleşmeleri anlamında bölgesel entegrasyon ve dünyadaki tüm ülkelerin uluslararası işbirliği yoluyla oluşturulan serbest ticaret şartları altında bütünleşmeleri anlamında dünya entegrasyonudur (küreselleşme). Ülkeleri entegrasyona yönelten faktörlere baktığımızda başlıca üç faktör ön plana çıkmaktadır. Bunlar uluslararası alanda rekabet edebilmek ve ülkelerin ekonomik çıkarlarını maksimize etmek (ekonomik faktör), uluslararası sistemde etkin rol oynama imkanı elde etmek (siyasi faktör) ve komşular arasında bölgesel anlaşmazlıkları önlemek (çatışmayı önleme faktörü) şeklinde sıralanabilir<sup>66</sup>.

Uygulama biçimlerine göre ise ekonomik entegrasyon tipleri, en basitinden en kompleksine kadar dört aşamadan oluşmaktadır. Bunlar Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birlikleri, Ortak Pazar ve Ekonomik Birlik aşamalarıdır<sup>67</sup>.

Entegrasyon hareketlerinin temel amacı olmamakla beraber, iyi bir ekonomik entegrasyon için siyasi yakınlaşma ve nihayet siyasi bütünlük de bunlara ilave edilebilir<sup>68</sup>.

**Serbest Ticaret Bölgesi**, birliğe katılan ülkelerin kendi aralarında tarife ve tarife dışı kısıtlamaları kaldırdıkları, ancak diğer ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulamadıkları entegrasyonun en alt aşamasıdır.

---

<sup>65</sup> Emin Ertürk, İktisadi Birleşmeler Teorisi, 2.b., İstanbul: Alfa yay.,1998, s.7.

<sup>66</sup> Tomris Yılmaz, Teoride ve Uygulamada Ekonomik Entegrasyon, İstanbul, 1985, s.16

<sup>67</sup> Yılmaz,a.g.e.,s.18

<sup>68</sup> Yılmaz, a.g.e., s.19.

**Gümrük Birlikleri**, birliğe katılan ülkelerin kendi aralarında kısıtlamaları kaldırdıkları gibi aynı zamanda diğer ülkelere karşı da ortak gümrük tarifesi uyguladıkları entegrasyonun ikinci aşamasıdır.

**Ortak Pazar**, ortak gümrük vergisi uygulaması ile birlikte üretim faktörlerinin birliğe katılan ülkeler arasında serbest dolaşımını sağlayan üçüncü aşamadır.

**Ekonomik Birlik** ise, ekonomik entegrasyonun en son aşaması olup, mal ve faktör piyasalarında serbest rekabeti sağlamanın yanında, ortak bir para birimi oluşturmak (parasal entegrasyon) ve para ve maliye politikalarının uyumlaştırılmasının (mali entegrasyon) sağlanmasıdır<sup>69</sup>.

### 3.4. Kırgızistan'ın Üye Olduğu Uluslararası Örgütler

#### 3.4.1. Birleşmiş Milletler Örgütü (United Nations Organization-UNO)

Dünyada barış ve güvenliği korumak, hak eşitliği ve kendi kaderini belirleme ilkeleri temelinde ülkeler arasında dostluk ilişkilerini geliştirmek, ekonomik, toplumsal, kültürel ve beşeri sorunları çözmede uluslararası işbirliği sağlamak amacıyla 24 Ekim 1945'te kurulmuştur<sup>70</sup>. Uluslararası örgütün merkezi New York'tadır.

ABD başkanı Franklin Delanor Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in 14 Ağustos 1941'de yayınladıkları "Atlantik Bildirisi" BM'nin kurulması yolunda ilk adım olmuştur. 21 Ağustos-7 Ekim 1944 tarihleri arasında Washington yakınlarındaki Dumbarton Oaks'ta, ABD, SSCB, İngiltere ve Çin temsilcileri bir araya gelerek BM'nin kuruluş çalışmalarını başlatmışlardır.

---

<sup>69</sup> Ertürk, a.g.e., s.12.

<sup>70</sup> Şrepler, 1999, s.26

Örgütün altı temel organı, elliye yakın danışma ve teknik organı bulunmaktadır. Temel organlar: 1)Genel Kurul, 2)Güvenlik Konseyi, 3)Ekonomik ve Sosyal Konsey, 4)Vesayet Konseyi, 5)Uluslararası Adalet Divanı, 6)Sekreterlik.

B.M.' ine bağlı uluslararası örgütler: Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (CAO), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür örgütü (UNESCO), Dünya Bankası (IBRD), Uluslar arası Para Fonu (IMF), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Dünya Posta Birliği (UPU), Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU), Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO), Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), Uluslararası Maliye Kuruluşu (IFC), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO), Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu ( IFAD) ve B.M. Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO) gibi, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) ile Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) farklı bir statüyle B.M.'ine bağlıdır. .

Kırgızistan 1992 2 Mart tarihinde bu uluslararası örgütün üyeliğine kabul edilmiştir<sup>71</sup>.

### **3.4.2. BM Çocuk Fonu (United Nations Children's Fund- UNICEF)**

Birleşmiş Milletler Örgütüne bağlı kültürel uzmanlık kuruluşlarından birisi, BM Genel Kurulu'nun 11 Aralık 1946 tarihli kararı ile geçici olarak, 6 Ekim 1953 tarihli kararı ile de sürekli olarak kurulmuştur. Örgütün kuruluş amacı, özellikle azgelişmiş ülkelerde çocuk sağlığı ile ilgili hizmetlerin gelişmesini ve bu ülkelerdeki çocuk gelişim olanaklarının artırılmasını sağlamaktır. Kırk bir üyesinin rotasyon ve kotalara göre belirlendiği Yürütme Konseyi, Ulusal Komiteler ve Sekreteryası örgütün temel organlarıdır. Örgütün merkezi: New York'tadır.

Örgüt üyeleri, Birleşmiş Milletler örgütü üyeleridir.

Kırgızistan bu fona 1992.yılın 12 Aralık tarihinde üye olmuştur<sup>72</sup>.

### 3.4.3. BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)

Birleşmiş Milletler Örgütüne bağlı bir uzmanlık kuruluşu. 16 Kasım 1945'te Londra'da imzalanan bir antlaşma ile kuruldu. Ancak antlaşma 1946'da yürürlüğe girdi<sup>73</sup>.

Amacı üye ülkeler arasında eğitim, bilim, haberleşme ve kültür alanlarında işbirliğini geliştirerek uluslararası barışın ve huzurun gelişimine hizmet etmektir. Bu bağlamda, eğitim, doğa bilimleri, sosyal bilimler, kültür ve iletişim alanlarında kimi aktiviteler düzenlemektedir.

Örgüt, bugün 183 asıl ve üç ortak üyeden oluşmaktadır. Merkezi Fransa'nın başkenti Paris'tedir. Örgütün temel organları, tüm üye ülkeleri kapsayan Genel Kurul, elli bir üyeliği Yürütme Kurulu ve Sekreteryası'dır. Üye ülkelerdeki Milli Komisyonlar da örgütün organları ile işbirliği içerisinde çalışmaktadırlar. 1984'te Amerika Birleşik Devletleri 1985'te ise İngiltere ve Singapur örgütten çekilmişlerdir. Bugün bu devletler örgüte yeniden katılma eğilimindedirler.

Kırgızistan bu örgüte 1992 yılın 2 Temmuz tarihinde üye olmuştur<sup>74</sup>.

### 3.4.4. BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD)

1960'larda az gelişmiş ülkeler, çıkarlarına daha uygun, adil ve dengeli bir uluslararası düzen kurmak amacıyla Bağlantısız Ülkeler Hareketi'ni oluşturmuşlardır. Bu ülkeler dikkatlerini B.M. teşkilatına çevirerek, bu örgütten

---

<sup>71</sup>A. Elebayeva, Grajdanskiye Dvizhenya v Kirgizstane, Bilim, 1993, s. 201

<sup>72</sup> Slovo Kirgizstana, 12 Aralık 2000, s.2

<sup>73</sup>Slovo Kirgizstana 27 Ağustos, 1999, s.2

<sup>74</sup>İzvestiya, 3 Temmuz, 1992, s.1

sırf kendi ekonomik sorunlarını görüşmek üzere özel olarak toplanmasını istiyorlardı. Sonunda 1964 yılında BM Genel Kurulu Cenevre'de bu amaçla özel bir toplantı yaptı. Bu toplantılar zamanla süreklilik kazandı ve BM'nin bir organı durumuna geldi (UNCTAD'ın kuruluş tarihini 30 Aralık 1964 olarak alabiliriz).

ABD gibi bazı gelişmiş ülkelerin karşı olmalarına rağmen UNCTAD her 4 yılda bir kez toplanmış ve az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarını dile getirmiştir. Bu durumuyla Kuzey-Güney diyaloguna aracılık eden önemli bir uluslararası forum niteliği taşımıştır. Her üyenin bir oya sahip olduğu gerçeği dolayısıyla, sayıca çoğunluğu oluşturdukları için az gelişmiş ülkelerin denetimi altında bulunan bir organdır. Ticaret ve Kalkınma Kurulu (Trade and Development Board) adlı sürekli bir organı vardır. Az gelişmiş ülkeleri ilgilendiren her konuda çalışmalar yaparak sonuçları rapor halinde Birleşik Milletler Genel Kurulu'na sunar. UNCTAD'ın ayrıca sanayi malları, görünmez işlemler, dış ticaretin finansmanı, bölgesel iktisadi birleşmeler gibi konularda çalışmalar yapan sürekli özel komiteleri bulunmaktadır.

Örgüt, bugün 192 üyeden oluşmaktadır. Örgüt merkezi Cenevre'dir.

Örgüt Üyeleri: B.M. üyeleri, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Liechtenstein, Monako, İsviçre ve Tonga'dır<sup>75</sup>.

### **3.4.5. BM Sanayi Gelişme Örgütü (United Nations Industrial Development Organization-UNIDO)**

Birleşmiş Milletler örgütüne bağlı bir uzmanlık kuruluşu. 17 Kasım 1966 tarihli karar ile oluşturulmuştur. 1967 yılında faaliyete başlamıştır. 1 Ocak 1986'da Birleşmiş Milletlere bağlı özel bir ajans statüsü kazandı<sup>76</sup>.

Amacı geliştirmekte olan ülkelerde endüstriyel ilerlemeyi ve yeni bir uluslararası ekonomik düzenin kurulmasını sağlamaktır. Örgüt Kuzey-Güney diyalogunun artmasına zemin oluşturmuştur.

<sup>75</sup> A.Akayev, Resmi Belgeler “Kırgızistan Dış İşler Bakanlığı”, Bişkek, 1998

<sup>76</sup> Slovo Kırgızstana, 26 Ağustos, 1991, s.3.

Örgütün temel organları; tüm üyelerine katıldığı Genel Konferans, elli üç üyeli Sınai Gelişme Kurulu, Proje Bölümü, yirmi yedi üyeli Program ve Bütçe Komisyonu, Birleşmiş Sınai ve Gelişme Fonu ve Sekreteryası'dır.

Örgüt, bugün 171 üyeden oluşmaktadır.

Örgüt üyeleri BM üyelerinden oluşur. BM üyesi olduğu halde örgüte üye olmayan devletler şunlardır: Antigua ve Barbuda, Burma, Burundi, Kamboçya, Çad'dır<sup>77</sup>.

### **3.4.6. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO)**

Askeri, siyasal nitelikli bir uluslararası örgütlenme. 4 Nisan 1949'da on Batı Avrupa ülkesi ile Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'nın katılımı sonucu, toplam on iki ülkenin imzaladıkları bir antlaşma ile kurulmuştur<sup>78</sup>. 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan, 1955 yılında Federal Almanya, 1982 yılında da İspanya örgüte üye olmuşlardır. II. Dünya Savaşı sonrasında Batılı ülkeler ile Sovyetler Birliği arasındaki anlaşmazlıkların bir uzantısı olarak oluşturulan NATO, daha çok savunma niteliğinde bir örgüttür. Kuruluş antlaşmasına göre, üyelerden herhangi birisine karşı girişilecek askeri bir saldırı bu örgütün tüm üyelerine yapılmış sayılacaktır. Taraflardan birisine yapılan saldırı durumunda üye ülke, ortak ya da bireysel savunma hakkını kullanır. Silahlı güç kullanmayı da kapsamak üzere diğer üyeler kendisine yardımda bulunur. Fransa, dünya koşullarının değiştiğini ileri sürerek 10 Mart 1966'da NATO'nun askeri kanadından ayrılmış, ABD askerlerinin ülkesinden ayrılmasını istemiş ve bu 1967'de gerçekleşmiştir<sup>79</sup>. 1974 Kıbrıs bunalımı sonrasında Yunanistan da benzer bir durum yaratmış, ancak 1980'den sonra eski statüsüne dönmüştür. 1967 yılının Aralık ayında NATO içinde, 1991'e kadar geçerli olan "Esnek Karşılık" stratejisi kabul edilmiştir. Dünyadaki hızlı ekonomik, siyasal gelişmeler karşısında

<sup>77</sup> Dış Ticaret Müsteşarlığı, Uluslararası Kuruluşlar, Ankara, 1999;

<sup>78</sup> DPT, Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar, Ankara, 1994

<sup>79</sup> Turar Koyçuev, Strategiya Razvitii Kırgızstana, Bışkek, 2000, 119

NATO'nun savunma kimliği değişim göstermiştir. Söz konusu değişimin somutlaştırılması ise 6-8 Kasım 1991 tarihinde Roma'da yapılan toplantıda gerçekleşmiştir. NATO Kuzey Atlantik Konseyi "İttifakın yeni stratejik kavramı" başlıklı bir belge, "kapsamlı güvenlik kavramlı stratejisinin temel alınmasını sağlamış ve, bu kitlesel tehdit, ileri savunma ve esnek karşılık stratejilerinin yerini almıştır. Yine söz konusu belgeye göre, NATO güçlerinde kapsamlı indirim, hareket yeteneği daha fazla, acil müdahale gücüne sahip çok uluslu Çevik Tepki Gücü oluşumu ve nükleer silahlarda indirim karara bağlanmıştır. NATO'nun yeni stratejisi, krizlerin çözümünde önce diplomatik yolların kullanılmasını, işbirliği ve diyalogların geliştirilmesini savunarak siyasal niteliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Krizlerin siyasal yollarla çözümlenememesi durumunda askeri önlemler alınabilecek, nükleer silahlar ise ancak son yanıt olarak kullanılabilir. Kapsamlı güvenlik kavramının bir diğer stratejisi ise Bunalım Yönetimi olarak saptanmıştır. Burada amaç bunalımın çıkmadan önlenmesidir<sup>80</sup>.

Kasım 1991 zirvesi sonrasında NATO, Baltık Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ve Eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile ilişkileri geliştirmek için karar almıştır. Bu amaçla on altı NATO, altı eski Varşova Paktı ve üç Baltık ülkesinden kurulu Atlantik İşbirliği Konseyi oluşturulmuştur<sup>81</sup>.

Örgütün başlıca organları şunlardır:

1) Kuzey Atlantik Konseyi: On altı üyelerin temsilcilerinden oluşur, üst düzey sorunları ele alınır ve antlaşmanın uygulanması ile ilgili sorunlarda yetkilidir, 2) Savunma ve Nükleer Planlama Komitesi: Fransa dışında tüm üyelerin katıldığı en üst düzey askeri organdır,

3) Askeri Komite: Fransa'nın dışındaki üye ülke genelkurmay başkanlarından oluşan organ. Örgütün askeri çatışmalarını düzenler ve askeri örgütü yönetir,

---

<sup>80</sup> Kaynarbek Toktomuşov, Vneşnaya Politika Nezavisimogo Kırgızstana, Minsterstvo İnostarannıh Del KR,,Sabır, Bişkek, 2001, s.23

<sup>81</sup> Brezinski, Zbigniew, "Büyük Dönüşüm", Avrasya Dosyası, C: 1, S: 1, İlkahar 1994, s. 113-

4) Sekretarya: Örgüt üyeleri: Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İtalya, Lüksembourg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, Türkiye, İngiltere ve A.B.D.

Sovyetler'in dağılmasından sonra, Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri de örgüte kabul edilmişlerdir. Kırgızistan 1992 yılının sonunda NATO üyeliğine kabul edilmiştir<sup>82</sup>.

Örgüt merkezi, Belçika'nın başkenti Brüksel'dedir.

### **3.4.7. Dünya Meteoroloji Örgütü (World Meteorological Organization-WMO)**

Birleşmiş Milletler örgütüne bağlı uzmanlık kuruluşu. 1947 yılında imzalanan bir sözleşme uyarınca 1951 yılında kurulmuştur<sup>83</sup>.

Örgütün amacı, meteoroloji istasyonları kurmak, bunların yönetimini kolaylaştırmak, meteoroloji alanında haberleşme olanakları geliştirmek, meteorolojinin çeşitli alanlara uygulanmasını sağlamak ve bu konuda araştırmalar yapmaktır.

Tüm üyelerin yer aldığı Dünya Meteoroloji Kongresinin başlıca organları yirmi dokuz üyeli Yürütme Komitesi, Bölgesel Birlikleri, Teknik Komisyonlar ve Sekreterya'dan oluşmaktadır<sup>84</sup>.

Örgütün yüz elli dokuz üyesi bulunmaktadır. BM üyesi olup da örgüte üye olmayan ülkeler, Antigua ve Barbuda, Batı Samoa, Bhutan, Ekvator Ginesi, Grenada, St.Kitts ve Nevis, Namibya.

---

<sup>82</sup> Veçerniy Bışkek, No 181, 2000, s.2

<sup>83</sup> Remakev E.,-Zverev A., Etničeskiye i regionalnie Konflikty v Evrazii, Moskva, İzdatelstvo “Ves Mir” 1997, s.89

<sup>84</sup> T.U.Usubaliyev, Z. Kurmanov, U İstokov Kırgızskoy Notsionalniye Gosudarstvennosti, Natsionalnaya Akademya Nauk, İlim, 2001, s.384

Örgüt, bugün 182 üyeden oluşmaktadır<sup>85</sup>.

Örgüt merkezi İsviçre'nin Cenevre kentindedir.

### **3.4.8. Dünya Posta Birliği (Universal Postal Union-UPU)**

Birleşmiş Milletler örgütüne bağlı uzmanlık kuruluşlarından birisi. 1874 yılında "Genel Posta Birliği" olarak kurulan örgüt, günümüzdeki adını 1878 yılında almış ve 1947 yılındaki BM Genel Kurul kararı ile BM Örgütüne bağlanmıştır<sup>86</sup>.

Örgüt organları beş yılda bir toplanan ve çeşitli komisyonları bulunan Konferans ve Büro'dur. Bern'de bulunan Büro, uluslararası posta işleri ile ilgili haber toplar ve yayınlar, ulusal posta yönetimleri arasında koordinasyonu sağlar.

Örgütün bugün 190 üyesi bulunmaktadır. BM üyesi olup da örgüte üye olmayan ülkeler Güney Afrika ve Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'dir. Kırgızistan bu örgüte 1993 yılın 26 Ocak'ta üye olmuştur<sup>87</sup>. Örgüt merkezi İsviçre'nin Bern kentindedir.

### **3.4.9. Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO)**

B.M. örgütüne bağlı bir uzmanlık kuruluşu 1948'de kuruldu.

Amacı ulusal sağlık örgütleri ile işbirliği içerisinde özellikle gelişmekte olan ülkelere sağlık alanında çalışmalar yapmaktır.

Örgütün başlıca üç organı bulunmaktadır:

---

<sup>85</sup>A.Akaev, Razduma na Sudbanosnom Etape, Bişkek, 1994.s.64

<sup>86</sup> A.D.Djekshenkulov, Vliyaniye Vneshno Ekonomiçeskiy Svyazi na Formirovaniye Ekonomiçeskoy Struktury Nezavisimoy Kırgızskoy Respubliki, Bişkek, 1996, s.169

<sup>87</sup>A.D. Djekshenkulov, a.g.e., 1996, s.174

1) Dünya Sağlık Kurulu: Cenova'da yılda bir kez toplanır. İzlenecek politika, yıllık program ve bütçe konularında çalışmalar yapar.

2) Yürütme Kurulu: 31 Sağlık uzmanından oluşur. On-onbir üye her yıl içinde Dünya Sağlık Kurulu'nca değiştirilir. Önemli durumlarda acil kararlar alma yetkisi vardır.

3) Sekreteryası: Örgütün bugün 192 üyesi bulunmaktadır. Kırgızistan bu örgüte 1992 yılında üye olmuştur<sup>88</sup>.

Örgüt merkezi İsviçre'nin Cenevre kentidir.

### **3.4.10. Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agricultural Organization-FAO)**

Birleşmiş Milletler örgütüne bağlı uzmanlık kuruluşu. 1975 yılında Kanada'da kurulmuştur<sup>89</sup>.

FAO'nun temel amacı, tarım, ormancılık, balıkçılık alanlarında araştırma-geliştirme yapmak, az gelişmiş ülkelerin tarımsal gelişme alanlarına yardım sağlamak ve dünya gıda sorunları ile ilgilenecek mali ve teknik olanaklar araştırmaktadır. Başlıca organları şunlardır:

1) Genel Konferans: Tüm üyeler katılır ve iki yılda bir toplanır,

2) Konsey: Yürütme Organıdır. Genel Konferans tarafından seçilen kırk dokuz üyeden oluşur.

3) Sekreteryası: Örgütün 1990'daki üye sayısı yüz elliye idi. 1991'de dağılan SSCB'den bağımsızlığını kazanan cumhuriyetler de örgüte katılınca, üye sayısı yüz seksen sekiz'e yükselmiştir. Kırgızistan üyeliğe 2003 yılın 3.Aralığında kabul edilmiştir

Örgüt merkezi İtalya'nın başkenti Roma'dadır

---

<sup>88</sup> C.B.Asangeldiyev, Sovremennyye Politicheskiye Protsey, Bişkek, 1996, s. 88

<sup>89</sup> S.Attakurov, Vneşnaya Ekonomika Sredney Azii, İzdatelstvo "İlim", 2002, s. 268

### 3.4.11. Uluslararası Çalışma Teşkilatı (International Labour Organization-ILO)

Birleşmiş Milletler teşkilatının çalışma konularından sorumlu olup merkezi Viyana'dadır. 1919'da Milletler Cemiyetine bağlı bir kuruluş olarak kurulmuştur. 1946'da Birleşmiş Milletlerin bir organı durumuna geldi<sup>90</sup>.

Kuruluş amaçları dünya işçilerinin çalışma koşullarını iyileştirmek, sosyal güvenlik önlemlerini yaygınlaştırmak ve sosyal adaleti gerçekleştiren normlar belirlemek biçiminde özetlenebilir. Zamanla amaçları genişletilmiş, istihdam ve çalışma standartlarıyla ilgili tüm konuları kapsamına almıştır. Aynı zamanda az gelişmiş ülkelere teknik yardımlar yapar. Bütçesi üye ülkelerin katkılarından oluşur<sup>91</sup>. Örneğin ABD'nin katkısı %25, Eski Sovyet Rusya'nın katkısı %10 ve İngiltere'nin katkısı da %10 dolayındadır.

Her üye ülke ILO'da iki hükümet temsilcisi ile birer işçi ve işveren tarafından temsil olunur. Üç organı vardır: 1-Uluslararası Çalışma Konferansı, örgütün asıl yasa ve politikalarını belirleyici organıdır. Bütün üye ülkelerin delegelerinden oluşur. 2-Yönetim Kurulu, konferanstaki hükümet işçi ve işveren gruplarınca seçilen 48 üyeden oluşur. Yıllık olarak toplanan konferanslar arasında gerekli işlemlerle ilgilenir. 3-Uluslararası Çalışma Ofisi, örgütün yönetiminden sorumlu olan kuruluştur. Uluslararası çalışma konularında sözleşme tasarıları hazırlar ve üye ülkelerin onayına sunar. Çalışma standartları belirler ve ayrıca çeşitli konularda görüş belirtir.

Bugün örgütün 170 üyesi bulunmaktadır.

Kırgızistan bu örgütün üyeliğine 1993 yılında kabul edilmiştir<sup>92</sup>.

ILO'nun merkezi İsviçre'nin Cenevre kentindedir.

<sup>90</sup> Djamal Aybaşova, Vneşnaya Ekonomičeskaya Deytelnost Kırgızstana, Bişkek 2000, s.92

<sup>91</sup> Arstan Djekşenkulov, Vliyaniye Vneşno Političeskix Svyazey Na Formirovaniye Ekonomičeskoy Struktury Nezavisimoy Kırgızskoy Respubliki, Bişkek, 1996, 45

<sup>92</sup> Isaev Kuseyin, “ Mejdunarodnıy organizasii”, Erkin Too, 24 Oktayabr 1993

### **3.4.12. Uluslararası Olimpiyat Komitesi (International Olympic Committee-IOC)**

Bir uluslararası spor kuruluşu, 1894 yılında "Spor Komitesi" olarak kurulmuştur.

Amacı uluslararası barışçı amaçları ile bir araya getirilebilecek spor örgütleri oluşturmak ve bunların işleyiş faaliyetlerini düzenlemektir.

152 ülkenin ulusal olimpiyat komitesinden gelen seksen sekiz temsilci görev yapmaktadır. Bu üyeler, ülkelerini değil kendilerini temsil ederler.

Kırgızistan bu örgütün üyeliğine 1993 yılında kabul edilmiştir.

En önemli organ, Yürütme Kurulu'dur.

Örgütün merkezi, İsviçre'nin Lozan kentindedir<sup>93</sup>.

### **3.4.13. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organization-ICAO)**

Birleşmiş Milletler teşkilatına bağlı bir uzmanlık kuruluşu. 1947'de oluşturulan örgütün 161 üyesi vardır. Uluslararası Sivil Havacılığı geliştirmek üzere güvenlik standartları, etkinlik, ekonomi ve hizmet yeterliliği, uluslararası hava sahasından yararlanmada fırsat eşitliği gibi konularda çalışmalar yapar. 1945 yılında geçici bir statü ile kurulmuştu. 1947 yılında, Uluslararası Sivil Havacılık Konvansiyonun (1944 Chicago) yirmi altı kadar ülke tarafından onaylanması ile daimi statüye kavuştu ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na bağlandı<sup>94</sup>.

Örgütün başlıca organları, Genel Kurul, Konsey ve Sekreteryası'dır. Örgütün 161 üyesi şunlardır: B.M.'ye üye olup da örgüte üye olmayan ülkeler; Arnavutluk, Belize, B.Rusya, Danimarka, Ukrayna, Batı Samoa'dır. B.M.'ye üye olmadığı

<sup>93</sup> V.M.Ploskin, Sovremenniy Kırgızstan, Slovyanskiy Universitet, Bişkek, İlim, 2002, s 74

<sup>94</sup> Djekşenkulov,a.g.e., 1996, 48

halde örgüte üye olan ülkeler ise Kiribati, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Monaka, Nauru, İsviçre ve Tonga'dır <sup>95</sup>.

Kırgızistan bu örgütün üyeliğine 1993 yılında kabul edilmiştir.

Örgüt merkezi, Kanada'nın Montreal kentindedir.

### **3.4.14. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (International Telecommunication Union)**

Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan bir Birleşmiş Milletler uzmanlık kuruluşu. Yüz yirmiden fazla üyesi bulunmaktadır. 1865'de Paris'te Uluslararası Telgraf Birliği (International Telegraph Union) şeklinde kurulmuştur. Şu gibi görevleri vardır; Radyo frekanslarını incelemek; kaydetmek; uluslararası telefon ve telgraf havaleleriyle ilgili teknik, işletmecilik sorunları ve mali konular hakkında önerilerde bulunmak; telekomünikasyon antlaşmalarıyla ilgili üye ülkelere bilgi sağlamak. Uydular aracılığıyla haberleşme de birliğin faaliyet alanına girmektedir.

Temsilciler Konferansı, Yönetim Konseyi ve Genel Sekreterlik başlıca organlardır. Örgütün 160 üyesi şunlardır: B.M. üyesi olmadığı halde örgüte üye olan ülkeler; Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Liechtenstein, Monako, Nauru, İsviçre, Tonga, Vatikan ve Kiribati. B.M. üyesi olduğu halde örgüte üye olmayan ülkeler ise; Dominika, St. Kitts ve Nevis, St.Lucia ve Seyşel Adaları'dır.

Kırgızistan bu örgütün üyeliğine 28.02.1993 yılında kabul edilmiştir.

Örgütün merkezi İsviçre'nin Cenevre kentindedir<sup>96</sup>.

### **3.4.15. Dünya Bankası (World Bank)**

Resmi adı Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası olan bu banka Birleşmiş Milletler Teşkilatına bağlı çok yönlü bir uluslararası finansman kuruluşudur.

---

<sup>95</sup> Abduraimov, "Kırgızistanın Tışkı Sayasatı", Bişkek, İlim, 1993, s.46

Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) bir ikiz kardeşi durumundadır. Her ikisi de 1944'de toplanan Bretton Woods Konferansları'nda kurulmuştur<sup>97</sup>. IMF, uluslararası mali sistemin düzenli işlemesinden sorumludur. Dünya Bankası'nın görevlerinde ise bir değişme olmuştur. Şöyle ki, banka, ilk faaliyet yıllarında II. Dünya Savaşı'nda yıkılan Avrupa ekonomilerinin yeniden onarımına katkıda bulunmak için krediler sağlıyordu. (Bankanın adındaki imar kelimesi buradan gelir) Ancak Batı Avrupa ülkeleri hızla kalkınıp 1950'li yılların sonlarında gelişmiş birer ülke durumuna gelince bankanın fonksiyonu da değişti. Banka bundan sonra az gelişmiş ülkelere kredi veren bir kurum halini almıştır<sup>98</sup>. Dünya Bankası 1946 yılında faaliyete geçmiştir. İlke olarak "Proje Kredisi" verir. Ancak bazı durumlarda program kredisi vermesi de mümkündür. Ayrıca teknik yardım da sağlayabilir. Dünya Bankası üye ülkelerin hükümetlerine, resmi kurumlarına ya da özel sektör kuruluşlarına kredi açar. Ancak özel sektöre açacağı krediler için ülke hükümetinin garanti vermesini ister. Dünya Bankası'ndan kredi alabilmek için önce, kabul edilir projeler hazırlamak gerekir. Bunlar ülkelerin ekonomik ve mali politikalarıyla uyumlu olmalıdır. Proje hazırlamasına bazen banka uzmanları da katılabilir. Bankanın bir ülkenin kredi itibarı hakkındaki değerlendirmeleri öteki resmi ve özel uluslararası finans çevrelerinin kararları açısından da büyük önem taşır. Bankanın kaynakları, üye ülkelerin aidatlarından sağlanır. Ancak ihraç ettiği tahvilleri uluslararası mali piyasalarda satarak da kaynak sağlayabilir. Dünya Bankası üye ülkelerde özel sektöre doğrudan krediler vermek üzere 1956 yılında Uluslararası Finans Kurumu'nu kurmuştur. Bunun yanında, bankanın kendi kredilerinde faiz oranlarının yüksekliği karşısında daha düşük faiz oranlarından kredi sağlamak üzere 1960 yılında Uluslararası Kalkınma Birliği'ni kurdu. Birlikten ancak az gelişmiş durumdaki ülkeler yardım alabilirler. Böylece ülkelerin farklı niteliklerine ve projelerin özelliklerine göre Dünya Bankası çerçevesinde farklı kredi kurumları kurulmuştur. Bunların hepsi "Dünya Bankası Grubu" diye adlandırılır<sup>99</sup>.

---

<sup>96</sup> A.Akaev, Ekonomika Perehodnogo Perioda Glazami Fizika, Bişkek, 2003, s.83

<sup>97</sup> Koyçumanov Taalyabek, Perviy Etap Ekonomiçeskiy Reform, Bişkek, 1996, s. 84

<sup>98</sup> Toktomuşev, a.g.e., 34

<sup>99</sup> Kurmanov, Z.K., Politiceskaya Borbab v Kirgizstane, Bişkek, 1993, 65

Örgütün başlıca organları, Güvenörler Kurulu ve Yürütme Direktörleri'dir. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Japonya, Fransa ve Almanya yürüte direktörü olan yirmi bir ülkeden ağırlıklı olan beş ülke durumundadır<sup>100</sup>.

Örgütün 151 üyesi vardır. BM örgütüne üye olup da Dünya Bankası'na (IBRD) üye olmayan ülkeler; Arnavutluk, Burundi, Bulgaristan, beyaz Rusya, Küba, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Moğolistan, Namibya, Ukrayna, Rusya Birleşmiş Milletler'e üye olmadığı halde örgüte üye olan ülkeler ise Kore Cumhuriyeti, Kiribati ve Tonga'dır<sup>101</sup>.

Örgütün merkezi: ABD'nin başkenti Washington D.C.'dedir.

#### **3.4.15.1. Dünya Bankası Grubunun Sınıflandırılması**

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) ve Uluslararası Finansman Kurumu (IFC)'ndan oluşan finansal grup.

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Haziran 1946'da faaliyete geçen bir finansal kuruluştur. Kısaca Dünya Bankası olarak da bilinir. Bankanın günümüzdeki amacı, kalkınmakta olan ülkelere proje kredisi sağlamak ve bu ülkelere özel yabancı sermaye yatırımlarını yönlendirmektir. Banka, sağladığı krediler için devlet garantisi ister.

Uluslararası Kalkınma Birliği ise Eylül 1960'da kurulmuştur. Birliğin amacı, aldığı kredileri geri ödemede ve yeni dış kaynaklar bulmakta güçlük çeken en çok geri kalmış ülkelere kredi sağlamaktır<sup>102</sup>.

Uluslararası Finansman Kurumu 1956'da kurulmuştur. Kurumun amacı kredinin sağlandığı ülkelerde özel sektörün geliştirilmesinin özendirilmesidir. Sağlanan krediler için devlet garantisi istenmemektedir<sup>103</sup>.

---

<sup>100</sup> Beyşenbiyev E.D., Noviy Mejdunarodno-Pravavoy Mehanizim Vneşno-Ekonomičeskoy Deyatelnosti Suverinnih Respublik, Bişkek, 2002, 136

<sup>101</sup> Kurmanov, a.g.e., s.68

<sup>102</sup> A.Akaev, a.g.e., 2003, s.78

### 3.4.16. Asya Kalkınma Bankası (Asian Development Bank)

Birleşmiş Milletler Asya ve Uzakdoğu Ekonomik Komisyonu'nun tavsiyesi üzerine 1966 yılında Filipinler'in başkenti Manila'da kurulmuştur. Birleşmiş Milletler'de Asya'da bir bölge bankasının kurulması yönündeki görüşmeler 1960'ın ilk aylarında başlamış; ancak A.B.D.'nin bankanın sermayesine katkıda bulunmaya karar vermesine kadar görüşmeler bir sonuca varamamıştır. A.B.D.'nin bu kararından sonra kurulan Asya Kalkınma Bankası, faaliyetine 12 Aralık 1966 tarihinde başlamıştır<sup>104</sup>.

Amaç, bölgenin iktisadi kalkınmasına destek olmak ve bu konuda üyeler arasında işbirliğini geliştirmektir. ABD kaynakları, bölgedeki yoksul ülkelere cazip koşullarda kredi verilmesinde kullanılır. Açılan krediler ile, özellikle tarım, enerji, madencilik ve sanayi alanlarındaki projeler finanse edilir. Kaynaklarını üye ülkelerin mali katkılarından sağlar.

Bankaya 31 Asya ve Pasifik, 14 de Asyalı olmayan ülke üyedir. Banka yönetiminde %66.9 oranında Asya ülkelerinin ağırlığı söz konusudur. Bankaya üye olan, fakat Asya'da bulunmayan devletler arasında Almanya, Kanada, İngiltere ve İsviçre gibi devletler vardır<sup>105</sup>.

Kırgızistan bu örgüte 1994'te üye olmuştur<sup>106</sup>.

### 3.4.17. Uluslararası Para Fonu (International Monetary Found-IMF)

1944'de Bretton Woods Konferansları'nda kararlaştırılan, uluslararası para sisteminin işleyişini sağlamak üzere kurulan örgüt. Bu konferanslarda

---

<sup>103</sup>M.Ş.Şerimkulov, a.g.e., 1998, s.

<sup>104</sup>T. Koyçumanov, Problemi Stabilizatsii, Bişkek, 2000, s.96

<sup>105</sup> T:Koyçumanov, a.g.e., 2000, s.105

<sup>106</sup> Mamlekettik Agenstva, Kırgızistan Kılımdardın Togoşunda, Sifralar Cana Faktılar, Bişkek, 2002, s.4

kurulmasına karar verilen Uluslararası Para Fonu ile Dünya Bankası ikiz kardeş durumundadır. Ancak IMF, uluslararası mali düzeni sağlamak, Dünya Bankası ise uluslararası kalkınma konularına yönelik faaliyetlerde bulunmak üzere kurulmuşlardır. IMF, Bretton Woods Sistemi'nin merkezi kuruluşu olarak ortaya çıkmıştı. 1973 Mart'ında bu sistemin yıkılmasından sonra faaliyeti sona ermemiş, aksine bir ölçüde değişerek artmıştır.

IMF'nin başlıca fonksiyonu, dış ödeme açığı olan ülkelere kısa vadeli kredi açmaktır. O bakımdan uzun vadeli kalkınma kredileri veren Dünya Bankası'ndan farklıdır.

Bugün IMF'ye üye ülkelerin sayısı 150'nin üzerindedir. IMF'ye üye olanlar aynı zamanda Dünya Bankası'na da üyedirler. Sosyalist Blok ülkeleri Bretton Woods konferanslarına katılmakla birlikte, bu kuruluşlara üye olmamışlardı. Ancak zamanla bu ülkeler de Fon'a üye olmaya başlamışlardır. Gerek IMF'nin gerekse Dünya Bankası'nın merkezleri A.B.D.'nin başkenti Washington D.C.'dedir<sup>107</sup>

IMF'nin en yetkili karar alma organı üye ülkelerin Maliye Bakanları ve merkez bankaları başkanlarından oluşan Güvernörler Kurulu'dur. (Board of Governors). İkinci organ fonun güncel işlerini yürütmekle görevli Yürütme Kurulu (Executive Board)'dur.

Her üye ülkeye fona girişte bu kotaların %25'ini üye ülkeler altınla, geri kalanı ise kendi ulusal paraları ile ödüyorlardı. Bu kuruluşa fon denmesinin sebebi bu şekilde çeşitli ülkelerin paralarını bünyesinde toplamasındandır. O nedenle de ülkelerin kotalarının bu kısmına "altın tranşı" olarak değişmiştir. Ülke kotalarının %25'ine eşit olan bu kısmın çekilmesi otomatiktir. O bakımdan bu miktarlar, ülkelerin ulusal dış rezervlerin bir parçası olarak kabul edilirler. Kotalar aynı zamanda üye ülkelerin alabilecekleri kredi miktarlarını belirler. Fon'un vereceği krediler yukarıda değinildiği gibi ödemeler bilançosu amaçlıdır. (Kısa vadeli)

---

<sup>107</sup> Şerimkulov Saparbek, Primiye İnostranniye İnvestitsii v Ekpnomiku Kırgızstan, Sentr Sossialno- Ekonomičeskogo İssledovaniye, Bişkek, 2000, s. 149

Fondan sağlanacak normal kredi hakları beş dilime ayrılmıştır (tranche). Birinci dilim rezerv tranşıdır. Ve kullanılışı otomatiktir. Ondan sonraki dilimler kredi tranşlarıdır<sup>108</sup>. Birinciden dördüncüye doğru Fon'un öne süreceği şartlar ağırlaşır. Esasen IMF'nin kredi şartlılık ilkesi geçerlidir. Fon'dan borç almak isteyen ülke, ödemeler bilançosu açığını kapatmaya yönelik iç ve dış istikrar programı hazırlamak, sunmak ve Fon ile anlaşmak zorundadır. Bu programların onayı Fon'u "yeşil ışık" yakması anlamına gelir ki bu diğer uluslararası mali çevrelerin alacakları bakımından da önem taşır.

Fon'u yöneten Guvernörler Kurulu'ndan her üye ülkenin kotası ile orantılı oy hakkı vardır. En büyük oy hakkı A.B.D.'nindir. Fon'dan borçlanma mekanizması farklıdır. Şöyle ki, borçlanmak isteyen ülke, Fon'a kendi ulusal parasını yatırarak, karşılığında istediği parayı fondan çeker. Bunun geri ödenmesi durumunda da, sağlam bir para ödenerek Fon'a yatırılan ulusal para geri alınır.

Fon kredi tranşları çerçevesinde verdiği normal kredilerden ayrı olarak başka kredi olanakları da sağlar. Bunlardan birisi destekleme kredileridir. (Stand-by Credits) Bu kanaldan da şartlılık ilkesi uyarınca kredi verilir. Bretton Woods sisteminin yıkılmasından sonra da Fon'un kredi fonksiyonu sürmektedir. Ancak bugün bir de üye ülkelere uygulanan kur politikalarını "gözetme" görevini üstlenmiştir. Buradaki amaç, üyeler hangi sistemi benimsemiş olurlarsa olsunlar birbirlerine zarar vermemeleri, dolayısıyla kur politikaları arasında uyum ve düzen sağlayarak, uluslararası ticari ve mali akımların gelişmesine katkıda bulunmaktır. Bundan başka, Fon, üye ülkelerin özel ya da resmi borçlarını ödeyememeleri durumunda borç erteleme antlaşmalarının yapılmasına ve borcu geri ödeyecek planların hazırlanmasına da yardımcı olur<sup>109</sup>.

### **3.4.18. Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association-IDA)**

1960 yılında Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası IBRD'nın (Dünya Bankası) kurduğu alt örgüt. En yoksul durumdaki az gelişmiş ülkelere çok uzun

---

<sup>108</sup> Toktomuşov, a.g.e., s.25

<sup>109</sup> Toktomuşev, a.g.e., s.43

vadeli ve çok düşük faizli krediler vermektedir. IDA kredilerinin kaynağını sanayileşmiş ülkelerin katkıları ve Dünya Bankasının gelirlerinden yapılan transferler oluşturmaktadır. Uygulamada ise IDA kredileri çok sınırlı kalmıştır.

IDA ile Dünya Bankası ve Uluslararası Finansman Kurumu arasında yakın ilişkiler vardır. Bu üçü Dünya Bankası Grubu'nu oluştururlar. Dünya Bankası başkanı aynı zamanda IDA'nın da başkanıdır.

Örgüt, bugün 165 üyeden oluşmaktadır.

Kırgızistan'ın üyeliği 24 Eylül 1992 yılında kabul edilmiştir<sup>110</sup>

### **3.4.19. Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization-WTO)**

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması'nın (GATT) 7 Ocak 1995 tarihinden itibaren aldığı isim. GATT, çok taraflı bir ticaret sözleşmesi idi. Aynı zamanda yapacağı periyodik toplantılarla gümrük tarifelerini indirmek ve öteki kısıtlamaları kaldırmak suretiyle dünya ticaretini evrensel olarak serbestleştirmek amacıyla kurulan uluslararası bir örgüttü.

1947-1948 yıllarında Havana'da toplanan elli kadar ülkenin temsilcisi Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) adlı bir örgütün kuruluş yasasını hazırladılar. Ancak başta ABD olmak üzere bazı sanayileşmiş ülkeler tarafından onaylanmamıştır. O nedenle ITO hiç bir zaman kurulup faaliyete geçemedi. Onun amaçlarını gerçekleştirme görevi GATT tarafından devralındı. GATT önceleri geçici bir anlaşma şeklinde ortaya çıktı. Ancak ITO sözleşmesinin onaylanmaması üzerine de onun amaçlarını devralan sürekli bir kuruluş durumuna geldi. GATT zaman zaman düzenlediği toplantılarla gümrük tarifelerinin indirilmesi yolunda önemli ilerlemeler sağlamıştır<sup>111</sup>.

---

<sup>110</sup>O.Cunusaliyev, K Konsepsii Ekonomiçeskoy İntegratsii Staran Sentralnoy Azii, Bişkek,1997, s. 23

<sup>111</sup>Gosudarstvennyy Investitsionnyy Komitet Kırgızskoy Respubliki, Godovoy Otçet, Bişkek 2000

Örgütün merkezi, İsviçre'nin Cenevre kentindedir.

Kırgızistan bu örgüte 20 Aralık 1998 yılında üye olmuştur.

### **3.4.20. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asian Pasific Economic Cooperation-APEC)**

Bölgesel nitelikli bir ekonomik örgütlenme. NAFTA Antlaşması'ndan sonra Asya-Pasifik'teki gelişen pazarı kaybetmek istemeyen ABD tarafından teşvik edilmiştir.

Üyeleri Japonya, Çin, Hong Kong, G. Kore, Singapur, Tayland, Filipinler, Malezya, Tayvan, Brunei, Avustralya, Yeni Zelanda, Amerika, Kanada, APEC'e, Japonya gibi ticaret fazlası bulunanlar, Malezya gibi Amerika'nın üzerinde ekonomik baskı kurmasından endişe duyanlar, Çin gibi insan hakları konusunda sorunları olan ülkeler sıcak bakmıyorlar.

Örgütün bugün 21 üyesi bulunmaktadır<sup>112</sup>.

### **3.4.21. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization for Economic Cooperation and Development-OECD)**

Bu uluslararası ekonomik örgütlenme biçimi 1961 Eylül'ünde, Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OEEC)'nin isminin değiştirilmesi ve üyelik kapsamının genişletilmesiyle faaliyete başlamıştır. Kuruluşu Aralık 1960'da Paris'te OEEC üyeleri ile ABD, Kanada ve İspanya arasında imzalanan bir konvansiyonla sağlanmıştır. Daha sonra Japonya ve Avustralya da üyeliğe girmiştir.

OECD'nin amaçları şunlardır: Üye ülkelerde, yüksek istihdam ve mali istikrar içinde büyümeyi katkıda bulunmak; daha az gelişmiş durumdaki üye ya da

---

<sup>112</sup> Malabaev, Politiceskiye i Ekonomiceskiye Regionalnie Organizasii, 1998, s.126

üye olmayan ülkelere kalkınmalarında yardımcı olmak; dünya ticaretinin çok yanlı olarak ve ayırım gözetmeme ülkesine dayanarak gelişmesine katkıda bulunmak. Buna karşın OECD, bugün Batılı sanayileşmiş ülkeler arasında uyum sağlanmasına yardımcı olan bir kuruluş durumundadır. Örgüt içinde ABD geleneksel olarak Batı Bloku'nun liderliğini üstlenmiştir<sup>113</sup>.

Örgütün en yüksek organı Konsey'dir. Konsey Bakanlar düzeyinde toplanır ve gerçekte üye ülkelerin ekonomik sorunlarının görüşüldüğü ve tartışıldığı sürekli bir konferans niteliği taşır. Ayrıca, Konsey tarafından atanan ve ona karşı sorumlu olan bir Genel Sekreter vardır. Örgütün fonksiyonları komiteler aracılığı ile yerine getirilir. Ekonomik Politika Komitesi, Bilimsel Araştırma Komitesi ve Ticaret Komitesi, belli başlı komiteleri arasındadır. Ayrıca bir de Kalkınma Yardımları Komitesi (DAC) vardır. OECD'nin geliştirmekte olan ülkeler verdiği krediler bu komite kanalıyla yürütülür.

Örgütün yirmi dört üyesi şunlardır: Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, İspanya, Japonya, Lüksembourg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri<sup>114</sup>.

Örgütün merkezi, Fransa'nın başkenti Paris'tedir.

### **3.4.22. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO)**

Türkiye, İran ve Pakistan'ın kurucu üyesi olduğu Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), 1964 yılında bu üç ülke tarafından kurulan Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD)'nin bir devamı olarak, 1985 yılında Tahran'da imzalanan anlaşma ile kurulmuştur. RCD 1978 yılına kadar 1964 İstanbul zirvesinde kararlaştırılan hususlar çerçevesinde çalışmalarını yürütmüştür. 1976 yılında İzmir'de toplanan RCD zirvesinde alınan bir karar doğrultusunda teşkilatın temel belgesi olarak hazırlanan İzmir Antlaşması, 1977 yılında Tahran'da imzalanarak

---

<sup>113</sup>Malabaev, a.g.e., s.126

<sup>114</sup> Karluk Redvan, Uluslararası Ekonomi Teorisi Sistem Kurumları, İstanbul, 1987, s.59

1978 yılında yürürlüğe girmiştir. 1979 yılında İran'da İslam Devriminin gerçekleşmesiyle, İzmir Antlaşması askıya alınarak RCD'nin faaliyetleri durdurulmuştur. 1985 yılında, İzmir Antlaşmasında yapılan bir değişiklikle RCD'nin Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) adı altında yeniden faaliyete geçmesi sağlanmıştır<sup>115</sup>.

Eski Sovyetler Birliği'nin dağılması ECO'ya yeni bir boyut kazandırmış ve 28-29 Kasım 1992 tarihlerinde İslamabad'da yapılan olağanüstü Bakanlar Konseyi toplantısında Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan, Azerbaycan ve Afganistan'ın katılmasıyla üye ülkelerin sayısı 10 olmuştur. Ayrıca Şubat 1992'de yapılan ECO zirvesinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) ECO faaliyetlerinden yararlanması kararlaştırılmıştır. Ancak bazı üye ülkelerin itirazları nedeniyle KTTC, "Kıbrıs Müslüman Türk Toplumu" adı altında sadece komite çalışmalarında yer almakta ve daha üst organlarda temsil edilememektedir<sup>116</sup>.

ECO'nun hedefleri İzmir Antlaşması, ECO zirvelerinde onaylanan kararlar yanında Quetta Eylem Planı (1993) ve İstanbul Bildirisi (1993) ile belirlenmiştir. İzmir Antlaşması'nda ECO'nun üye ülkeler arasında ekonomik, teknik ve kültürel işbirliği sağlamaya yönelik olduğuna işaret edilmiş ve tercihli ticaret sisteminin tesisi, üye devletlerin ticari bankaları arasında işbirliğinin artırılması ortak yatırım imkanlarının tesbiti, bölgesel sigortacılık hizmetlerinin uyumlu hale getirilmesi, haberleşme ve ulaştırma alanlarında işbirliğinin ve altyapının geliştirilmesi, tarım sektöründe bilgi ve teknoloji transferinin sağlanması, bilim ve eğitim alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi gibi hedefler sıralanmıştır <sup>117</sup>.

Quetta Eylem Planı genel olarak, üye ülkeler arasında demiryolları bağlantılarının ve haberleşme ağının oluşturulması, boru hatları ve enterkonnekte elektrik sistemi inşası gibi bir dizi bölgesel hedefler ve öncelikler içermektedir. Eylem planı ile Teşkilatın organlarına bazı kısa ve orta vadeli hedeflerin gerçekleştirilmesi için görevler verilmekte ve zamanlamalar getirilmektedir.

<sup>115</sup> Akpınar, İsmail Adnan-Tekşen, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Ankara: DPT Yay., 1994, s 1

<sup>116</sup> Hakan Taşdemir, "Ekonomik İşbirliği Teşkilatı", Yeni Forum, C: 16, S:319, Aralık 1995, s 30

<sup>117</sup> Taşdemir, a.g.e., s31

İstanbul Bildirisi ise, ulaştırma, haberleşme, ticaret, enerji, sanayi, tarım, turizm, kùltür, çevre ve özel teřebbùsün teşviki gibi işbirliği alanlarında daha ayrıntılı ve uzun vadeli hedefler içermektedir<sup>118</sup>.

ECO'nun İzmir Antlaşmasında belirlenen örgüt yapısı, Bakanlar Konseyi, Temsilciler Konseyi, Bölgesel Planlama Konsey, Teknik Komiteler ve Sekretery'a dan oluşmaktadır. Ancak İzmir Antlaşmasında yer almamakla beraber, 1992'den itibaren her yıl düzenli olarak toplanan ve üye ÷lkelerin Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı veya Başbakan düzeyinde katıldıkları ECO Zirvesi, fiilen teşkilatın en yüksek karar organı konumundadır.

ECO'nun toplam yüzölçümü yaklaşık 8 milyon km<sup>2</sup> (dünyanın % 7.1'i) olup, en geniş ÷lke Kazakistan'dır. ECO'nun nüfusu 1991 itibariyle 310 milyon civarındadır. En kalabalık nüfusa sahip üye ÷lke Pakistan'dır. ECO'nun toplam GSMH'sı, dünya toplamının yaklaşık % 1.7'sini oluşturmaktadır. Kişi başına ortalama Milli Gelir (1.230 dolar), dünya ortalamasının (4.010 dolar) altında, düşük ve orta gelirli ÷lkeler ortalamasının ise üstündedir. Nüfus yoğunluğu (83 kişi) dünya ortalamasından (48 kişi) daha yüksek olmasına karşın, şehirleşme ortalaması (% 44.5) dünya ortalamasının (% 51) altındadır. şehirleşmenin en fazla olduğu ÷lke Türkiye'dir<sup>119</sup>.

ECO, yayıldığı coğrafi alanın stratejik önemi ve üye ÷lkelerin sahip olduğu yer altı kaynakları dolayısıyla uluslararası alanda önemli bir yere sahiptir. Teşkilat Avrasya'da küreselleşme ve bölgesel bütünleşme alanında önemli roller üstlenebilecek potansiyeldedir. Yine başta Kırgızistan olmak üzere, Orta-Asya Cumhuriyetlerinin denize çıkışları açısından da önem taşımaktadır.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na üye ÷lkeler arasında geliştirilecek siyasi ve ekonomik ilişkiler, Karadeniz Ekonomik İşbirliği bölgesini de rahatlıkla etkileyebilecektir. Ulaşılması gereken hedeflerin gerçekteşmesi için, EKİT'e üye

---

<sup>118</sup> A. Demirhan, "Türk Dünyasında Ekonomik Entegrasyon", Türk Dünyası Araştırmaları, Yeni Türkiye,S: 15, Mayıs-Haziran,1997, s.1001-1025

<sup>119</sup> Demirhan, a.g.e., s.1026

lkeler arasında bölge dışındaki bazı menfaat grupları tarafından suni olarak çıkarılmaya çalışılan siyasi entrikalara karşı son derece duyarlı olunmalı ve işbirliğinin öncelikle ekonomik alanda pekiştirilerek siyasi alana doğru genişletilmesi hedeflenmelidir. Unutulmamalıdır ki, ekonomik alanda başarısızlığa uğramış projelere, siyasi anlamda daha zor hayatiyet kazandırılabilmektedir

### 3.4.23. İşlam Konferansı Teşkilatı (İKT)

Temeli 1969 yılında Rabat'ta 24 ülkenin katılımıyla toplanan birinci İşlam Zirvesi'nde atılan İşlam Konferansı Teşkilatı (İKT), nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan 53 ülkenin ye olduğu, merkezi Cidde kentinde bulunan ve üyeler arasında siyasi, ekonomik, kültürel, bilimsel ve sosyal dayanışma ve işbirliğini amaçlayan bir kuruluştur<sup>120</sup>.

Başlangıçta siyasi görünümü ağır basan İKT, 1974 yılında toplanan Lahor Zirve Konferansı'ndan sonra ekonomik konulara da ağırlık vermeye başlamıştır. Teşkilatın başlıca ekonomik amaçlarını şöyle sıralamak mümkündür:

İşlam lkeleri arasında karşılıklı ekonomik işbirliği ve dayanışmayı teşvik,

Fakirlik, hastalık ve cehaletin kaldırılması,

Gelişmiş ülkelerin sömürüsüne son verilmesi,

Ticaret hadlerinin iyileştirilmesi,

Doğal kaynaklar üzerinde tam kontrol ve hakimiyet sağlanması,

Cari ekonomik güçlüklerin ortadan kaldırılması<sup>121</sup>.

İKT bünyesinde zaman içinde 20'yi aşkın yan kuruluş oluşturulmuştur. Bu kuruluşların başlıcaları: İşlam lkeleri İlim, Teknoloji ve Gelişme Vakfı; İşlam lkeleri Dayanışma Fonu; İşlam lkeleri Milletlerarası Haber Ajansı; İşlam Kalkınma Bankası; İşlam Odaları Birliği; İşlam lkeleri Radyo-Televizyon

<sup>120</sup>Ya'akov, Zaman gazetesi, 1998, 28 Nisan

<sup>121</sup>Ertürk, a.g.e., s.300

Teşkilatı; İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik, Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi; İslam Ülkeleri Teknik ve Mesleki Eğitim ve Araştırma Merkezi; İslam Ülkeleri Ticareti Geliştirme Merkezi; İslam Ülkeleri Gemi Sahipleri Birliği; İslam Ülkeleri Yatırım Garantisi Müessesesi; Milletlerarası İslam Bankaları Birliği; İslam Ülkeleri Sivil Havacılık Konseyi; İslam Ülkeleri Telekomünikasyon Birliği; İslam Ülkeleri Sigorta ve Reasürans Birliği; İslam Ülkeleri Standardizasyon Birliği; İslam ülkeleri Milli Havayolları Birliği; İslam Ülkeleri Kültür, Sanat ve Tarih Merkezi; İslam Kültür Merkezi; İslam Fıkıh Merkezi ve İslam Ülkeleri Merkez Bankaları Birliği şeklinde sıralanabilir<sup>122</sup>.

İKT'nın organları Zirve Konferansı, Dışişleri Bakanları Konferansı, çeşitli komite ve komisyonlar ile Genel Sekreterlikten oluşmaktadır<sup>123</sup> Temelinde Arap-İsrail anlaşmazlığının yer aldığı siyasi olaylar sonucu kurulan İKT, çalışmalarına siyasi bir forum olarak başlamakla birlikte, zaman içinde İslam Ülkeleri arasında her sahada işbirliği sağlamayı amaçlayan en kapsamlı kuruluş olmuştur. Türkiye İKT'na 1976 yılında katılmış, bağımsızlık sonrası süreçte Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin de katılımıyla teşkilat, yaklaşık 1.5 milyar insanın yaşadığı 30 milyon km<sup>2</sup>'lik bir alanı kapsar hale gelmiştir.

#### **3.4.24. Tek Ekonomik Alan Anlaşması**

Eski Sovyetler Birliği'nin kurduğu Cumhuriyetler arası ekonomik bağlar, önemli ölçüde hasara uğramış olsa da halen varlığını sürdürmektedir. Yukarıda da işaret edildiği gibi, eski Sovyet sanayi politikası, üretim aşamalarının bir bölgede başlayıp bitmesine imkan vermeden, hammadde temininden ara üretim aşamalarına ve nihai üretime kadar olan aşamaları farklı bölgelere dağıtmıştı. Bölgesel anlamda aşırı uzmanlaşmaya yol açan bu durum, cumhuriyetlerin kendi kendine yeterli bir ekonomik yapıya kavuşmalarının önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır<sup>124</sup>. Üstelik yeni oluşan Cumhuriyetler

<sup>122</sup> Zaim, Sabahattin, Türk ve İslam Dünyasının Yeniden Yapılanması, İstanbul:Yeni Asya Yay.,1993, s.151-154

<sup>123</sup> Demirhan, a.g.e., s,1011

<sup>124</sup> DPT, 1994, s158

komşularından sağladıkları enerji, petrol, hammadde gibi temel girdilere bağımlı olmayı sürdürmelerine karşın, birliğin dağılmasıyla bu karşılıklı mübadeleleri koordine eden merkezi karar ve mekanizmaların işlemez hale gelmesi ülke ekonomilerinin krize sürüklenmesine kadar etki etmiştir.

Eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, birlik üyesi cumhuriyetler arasında başta BDT olmak üzere çeşitli bölgesel entegrasyon ve işbirliği çabaları gösterilmiştir. Ancak bunların çoğu fiiliyata geçirilememiş, cumhuriyetler bir yandan da mevcut uluslararası yapılar içinde kendilerine yer edinme çabası içine girmişlerdir.

Bu çerçevede, Kırgızistan'ın dahil olduğu önemli bölgesel entegrasyon adımlarından biri de, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan arasında imzalanan Tek Ekonomi Alan oluşturulmasına ilişkin anlaşmadır. Anlaşma önce Taşkent'de 10 Ocak 1994 tarihinde Kazakistan ve Özbekistan arasında imzalanmış, bu anlaşmaya 16 Ocak 1994'de Kırgızistan da katılmıştır. Anlaşma ile üye ülkeler arasında gümrük vergilerinin kaldırılması, ulusal paraların karşılıklı konvertibilitesinin sağlanması, ülkeler arasında mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması, kredi, fiyat ve vergi politikalarının uyumlulaştırılması amaçlanmaktadır. Yine bu anlaşmayla 2000 yılına kadar bir ortak pazar oluşturmak ve uzun vadede bir ekonomik birlik hedeflenmektedir. Nihai aşamada bölgesel bir siyasi-askeri birlik yaratma ihtimaliyle birlikte, ortak bir para biriminin yaratılması da düşünülmektedir<sup>125</sup>.

Kırgız Hükümeti tarafından söz konusu anlaşmanın realize edilmesi için yayınlanan bir önerge ile, 1 Şubat 1994 tarihinden itibaren, Kazakistan ve Özbekistan'dan gelen mallardan vergi alınmaması, özel haller dışında vatandaşların bagaj ve bavullarının aranmaması karara bağlanmıştır. Yine bu önerge ile vergi, yükümlülük ve diğer sınırlamaların zamanla karşılıklı olarak azaltılması, gümrük prosedürünün basitleştirilmesi, gümrük kanunlarının uyumlu

---

<sup>125</sup> Ojukeeva, Politiceskiye protsesı v Stranah Tsentralnoy Azii Prinsip Razdelenie Vlastey, Bişkek 1996, s.16

hale getirilmesi ve dokümantasyon şekillerinin aynileştirilmesi hususlarında çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir <sup>126</sup>.

8 Temmuz 1994 tarihinde Kazakistan'ın başkenti Alma Ata'da bir araya gelen Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan Devlet başkanları Orta Asya İşbirliği ve Kalkınma Bankası kurulmasını kararlaştırdılar. Yapılan anlaşmaya göre bankanın ön sermayesi 9 milyon dolar veya karşılığı başka bir döviz olacaktır. Merkezi Alma Ata'da bulunacak bankanın yükümlülükleri arasında hükümetlerarası anlaşmalarda öngörülen ticari ve diğer operasyonları uluslararası standartlara göre yapmak, ortak şirketlerin kurulması ve geliştirilmesine yardımcı olmak, tarafların stratejik programlarına kredi sağlamak ve bölgedeki işletmeleri finanse etmek gibi konular bulunmaktadır<sup>127</sup>.

Yine 6 Mayıs 1996'da bir araya gelen üç ülke temsilcileri, 1996-1997 yılları için bir faaliyet programı, sınır bölgelerinde özel ekonomik bölgeler kurulması anlaşması gibi belgelerden oluşan bir doküman paketi imzaladılar<sup>128</sup>.

Tek Ekonomik Alan anlaşmasını imzalayan ülkeler yaklaşık 3.4 milyon km<sup>2</sup>'lik bir alanı kaplamakta ve 43.5 milyonluk bir insan potansiyeline sahip bulunmaktadır. Bu anlaşma ile ülkeler sahip oldukları hammadde ve pazar potansiyelini genişletmiş, ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılıkları bir sorun olmaktan büyük oranda ortadan kaldırmıştır.

### **3.4.25. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (Association of Southeast Asian Nations-ASEAN)**

Bu bölgesel uluslararası kuruluş 1967 yılında kurulmuştur.

Birliğin amacı, Güneydoğu Asya bölgesinde barış ve güvenliği korumak ve üye ülkelerde ekonomik gelişmeyi hızlandırmaktır.

---

<sup>126</sup>Akaev, “Kırgızistan'dın Mamlekettüülüğünö 2200 cıl”, 2003, s.89

<sup>127</sup> Avrasya Dosyası Bülteni, 1994/2, s.1

<sup>128</sup> Avrasya Dosyası Bülteni, 1996/1, s 2

Örgütün, Zirve Toplantısı, Bakanlar Konferansı, Sürekli Komite, Sekreteryası olmak üzere dört organı bulunur.

Örgüt üyeleri: Burundi, Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur, Tayland'dır. Papua Yeni Ginesi, gözlemci statüsündedir<sup>129</sup>. Örgüt merkezi, Endonezya'nın başkenti Jakarta'dadır.

### **3.4.26. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) (Organization on Security and Cooperation in Europe-OSCE)**

Eski Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın yeni adı. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, bağlayıcı nitelikte olmayan bir Nihai Senet'in imzalanmasıyla sonuçlanan bir dizi uluslararası toplantıdır (1973-75). Bu senet Avrupa'da II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan sınırları dokunulmaz olarak kabul etmekte ve anlaşmaya imza atan ülkelerin insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı göstermelerini, bilim, kültür ve başka alanlarda işbirliği yapmalarını öngörmekteydi. Konferansa Arnavutluk dışındaki bütün Avrupa ülkelerinin yanı sıra ABD ve Kanada da katıldı. SSCB daha 1950'lerden başlayarak, Doğu Avrupa'da egemen bir konum elde etmesini sağlayan savaş sonrası düzenlemelerini meşrulaştırmanın aracı olarak bir Avrupa Güvenlik Konferansı'nın toplanması için uğraşıyordu. Ama Doğu ile Batı arasında bir yumuşama sürecinin yaşandığı 1970'lerin başına değin bu yönde herhangi bir somut adım atılamadı. Daha sonra, Kasım 1972 ile Haziran 1973 arasında Helsinki'deki gündemi belirlemek üzere büyükelçiler düzeyinde hazırlık görüşmeleri yapıldı<sup>130</sup>.

Konferans üç aşamada gerçekleşti. 3-7 Temmuz 1973'te Helsinki'de düzenlenen ilk toplantı, Dışişleri Bakanları düzeyinde yapıldı. Uzmanlık Komitelerinin konferans belgelerinin taslağını hazırladığı ikinci toplantı Cenevre'de yapıldı ve 18 Eylül 1973'ten 7 Temmuz 1975'e değin sürdü. Son olarak 31 Temmuz-1 Ağustos 1975'te Helsinki'de düzenlenen doruk toplantısında

<sup>129</sup> İstokov U., Kırgızskoy Natsionalny Gosudarstvennosti, Bişkek, İlim 1996, s. 45

<sup>130</sup> Akaev, a.g.e., 2003, s.56

bir araya gelen 35 ülkenin devlet başkanları Nihai Senet olarak bilinen belgeyi imzaladılar.

Nihai Senet'te öngörülen anlaşmanın uygulanışını gözden geçirmeye yönelik ilk izleme konferansı, 1977-1978'de Belgrat'ta toplandı. İkinci bir gözden geçirme konferansı ise Kasım 1980'de Madrid'de yapıldı.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, 1985'te iktidara gelen Gorbaçov'un Batı ile yakınlaşma politikası ve özellikle 1989 sonbaharında Doğu Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan demokratikleşme hareketleriyle özel bir önem ve yeni Avrupa barış ve düzeninin kurulmasında ağırlıklı bir rol kazandı<sup>131</sup>.

19-22 Kasım 1990'de Paris'te AGİK doruk toplantısı yapıldı. Bu toplantıyla, AGİK, yaptırım gücü olmayan, ancak Avrupa'daki anlaşmazlık ve çatışmalarda yararlı roller üstlenebilecek çok daha kapsamlı bir çerçeveye sahip oldu. Toplantı, aynı zamanda, bloklar arası rekabetin, yani soğuk savaşın, tam anlamıyla tarihe karıştığını da resmi hale getirmiş ve Avrupa'nın bölünmüşlüğü'nün tümüyle aşılması yolunda önemli bir adım oluşturmuştur.

1975 Helsinki toplantısından sonra, Madrid ve Viyana'da izleme toplantıları için bir araya gelen üye ülkeler, 1989 Ocak ayında "Avrupa'nın Geleceği için Çerçeve" başlıklı bir kapanış belgesi yayınlamışlardır. İşte, bu belgede öngörülen çalışma konularının değerlendirilmesi Paris'te yapıldı. Bu konuların başında Viyana'da yürütülen Avrupa Konvansiyon el Kuvvet İndirimi (AKKUM) geliyordu. Bu antlaşma NATO ile Varşova Paktı üyeleri arasında 20 Kasım'da Paris'te imzalandı. AGİK'in Paris Toplantısında aldığı kararlar (Parti Şartı) şöyle sıralanabilir: (i) Sürecin kurumsallaştırılması ve bir sekreteryanın kurulması; (ii) Avrupa bütünleşmesine yönelik adımların görüşüleceği bir konferansın her iki yılda bir düzenlenmesi; (iii) Bir "çatışmaların önlenmesi" merkezinin kurulması ve bu merkezde çatışmaların durdurulmasına yönelik çalışmaların yapılması; (iv) Kurulması planlanan AGİK parlamento organına "Avrupa Asamblesi" adının verilmesi; (v) Hukukun üstünlüğünü vurgulayan

---

<sup>131</sup> Osmonov, Mejdunarodne Svyazi Kırgızstana, Bişkek, 1996, s.58

AGİK yükümlülüklerinin yinelenmesi; (iv)AGİK'e üye ülkelerdeki seçimlerin denetlenmesine olanak sağlayacak bir mekanizmanın kurulması; (vii)Serbest rekabete dayalı, pazar ekonomisinin geliştirilmesine yönelik işbirliği ilkelerinin saptanması ve (viii)Çevre korunması için çok yönlü işbirliğinin geliştirilmesidir<sup>132</sup>.

1992 Temmuz'unda AGİK'in Helsinki'de yaptığı ikinci doruk toplantısında, üye ülkeler AGİK'in ortak güvenlik işlevini güçlendirmişlerdir. Artık, olağanüstü toplantı için oybirliği aranmamakta ve ani bunalımlarda taraflar arasında erken danışma mekanizmaları oluşturulmaktadır. Araştırma ve rapor hazırlama özel grupları kurulmuş ve bu gruplar Bosna-Hersek, Ermenistan, Azerbaycan, Ukrayna, Moldova, Beyaz Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetlerinde görev almışlardır. 1992 Helsinki Belgesi AGİK'in Avrupa Birliği, NATO, Batı Avrupa Birliği ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun barışı koruma mekanizmalarına AGİK bölgesinde barışın korunması konusunda çağrıda bulunabileceğini hükme bağlamıştır<sup>133</sup>. Ancak, AGİK'in Bosna-Hersek gibi çatışma noktalarında etkili olamadığı da bir gerçektir.

Kırgızistan 1992 Ocak ayında diğer Orta Asya ülkeleriyle birlikte AGİK'a üyeliğe kabul edilmiştir.

---

<sup>132</sup> Jumaliev, Ojukeeva, Gosudarstvennaya Politika Kırgızskoy Respublike, Bişkek, İlim 1999, s.78

<sup>133</sup> Osmaonov, a.g.e., s 65

## 4. BAGIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU

### 4.1. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Kuruluşu

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun temeli 8 Aralık 1991'de Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk'te Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya arasında imzalanan anlaşmayla atılmıştır. 21 Aralık 1991'de Alma Ata Bildirisi ile, diğer Orta Asya Cumhuriyetleri ile birlikte Kırgızistan da BDT'ya katılmıştır<sup>134</sup>.

Minsk Anlaşması'nın en önemli yönlerinden biri, SSCB'nin varlığının hukukî ve fiilen bittiğinin ilan edilmiş olmasıdır. Böylelikle birlik üyesi egemen devletler bağımsızlıklarını elde etmişler ve birlik dağılıp bir topluluk haline gelmiştir<sup>135</sup>. Anlaşmanın giriş bölümünde topluluk üyesi devletlerin demokratik hukuk devletini kurmayı amaç edindikleri, ilişkilerinin eşit haklar ve iç işlerine karışmama, kuvvete başvurmama, ekonomik ve diğer baskı usullerinin kullanılmaması, anlaşmazlıkların uzlaşma yoluyla ve uluslararası hukuk kurallarına göre çözülmesi ilkelerini kabul ettikleri belirtilmiştir. Üye devletler milliyet ve diğer farklılıklara bakmaksızın vatandaşlarına eşit hak ve özgürlükleri sağlayacaklardır (Madde: 4). Taraflar mevcut sınırların değişmezliğini de kabul etmişlerdir (öge: 5). Topluluk üyesi devletler, dış politika faaliyetlerinde koordinasyon; ortak ekonomi alanı ile ortak Avrupa ve Avrasya pazarlarının kurulması ve geliştirilmesinde ve gümrük politikası alanında işbirliği; ulaşım ve haberleşme konularında işbirliği; çevre korunması konularında işbirliği; göç politikası sorunları ve organize suçlarla mücadele konularında eşit haklara dayalı olarak birlikte hareket edeceklerdir (Madde: 7).

BDT'yi oluşturan Minsk Anlaşması ve Alma Ata Bildirgesi dağılma ve bütünleşmeyi aynı anda düzenleyen belgeler olmuşlardır. Çünkü yukarıda da

---

<sup>134</sup> Marchenko, Konstitutsionnie Pravo Stran SNG, Uçebnik Dlya Vuzov, İzdatelskaya Gruppa Norma-İnfpa, Moskva 1999, s. 23-24

<sup>135</sup> Marchenko, a.g.e., s 27).

işaret edildiği gibi bu anlaşmalarla eski Sovyetler Birliği'nin varlığının sona erdiği tescil edilmiş ve yeni bir birlik oluşturma kararlaştırılmıştır.

## **4.2. Beyanname ve Anlaşmalarda BDT'nin Genel Özellikleri**

Üye devletlerin imzalamış oldukları belgelerde, BDT'nin genel özellikleri şöyle ifade edilmektedir:

BDT üyesi ülkeler, milletlerarası hukuka uygun olarak, politik, ekonomik, askeri faaliyetlerde bulunabilirler.

Topluluk üyesi olan devletler, milletlerarası barış ve güvenliğin güçlendirilmesi politikası maksadını takip etmektedirler.

Topluluk üyesi devletler, hukuk devleti ilkesine, devlet egemenliğine, self determinasyon hakkına, eşitlik ilkesine bağlı kalacaklardır. Mezkur devletler, karşılıklı olarak birbirlerini tanıyacaklar, diğer bir ülkeye karşı askeri güç kullanmaktan, ekonomik vs. Yollarla baskı uygulamaktan, işçilerine karışmaktan kaçınacaklar ve aralarındaki ihtilafları milletlerarası hukuk prensiplerine göre halledeceklerdir. Üye devletler aralarındaki dostluk, iyi komşuluk ve işbirliğini geliştirip, güçlendireceklerdir.

Üye devletler, milliyetlerine ve diğer farklılıklarına bakmaksızın, vatandaşlarına eşit hak ve hürriyetler tanırlar. Her üye devlet, diğer bir üye devletin vatandaşlarına ve vatansız olanlara, milletlerarası hukuka uygun olarak, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hak ve hürriyetleri tanıyacaktır.

Üye devletler, ülkelerindeki azınlıklara, kendi etnik, kültürel, dilsel ve dinsel hak ve hürriyetler tanıyacaklardır.

Üye devletler, kendi aralarında siyasi, ekonomik, kültürel, eğitimle ilgili, sağlığın ve çevrenin korunması ile alakalı, bilim ve ticaret alanlarında, karşılıklı

işbirliğini geliştirecekler, bilgi alışverişinde bulunacaklar, karşılıklı borçlarını ödeyeceklerdir<sup>136</sup>.

Her üye devlet, diğerinin toprak bütünlüğünü, mevcut sınırlarının değişmezliğini kabul etmektedir.

Benzer hükümler, 21 Aralık 1991 tarihinde imzalanan Alma Ata Beyannamesinde ve 22 Ocak 1993 tarihinde imzalanan BDT, şartında da yer almaktadır. Alma Ata Beyannamesi'nde farklı olarak şu konulara yer verilmiştir.

Üye devletler aralarındaki derin tarihi ilişkileri geliştireceklerdir. BDT, devlet ya da devletlerüstü bir kurum değildir. Üye devletler arasındaki ilişkiler, yapılan anlaşmalar çerçevesinde, eşitlik ülkesine uygun olarak gerçekleştirilecektir<sup>137</sup>.

Bu maddelere göre, BDT'nin genel özellikleri şunlardır:

-Politik, ekonomik, askeri ve sosyal, kültürel ve milletlerarası hukuk alanlarında üyeler arasında işbirliğini temin etmesi.

-Teşkilatın kurallarını ve gayelerini paylaşan diğer devletlerin katılmasına açık olması.

-Milletlerarası barış ve güvenliğin sağlanması ve güçlendirilmesi politikasını takip etmesi.

-Üyelerin, BM Şartına, Helsinki Nihai Senedi'ne AGİK Belgeleri'ne ve diğer milletlerarası anlaşma ve kurallara bağlı olması.

Üye devletlerin hukuk devleti tesis etmek istemeleri.

Üye devletlerin self- determinasyon hakkına, eşitlik<sup>138</sup>.

---

<sup>136</sup> Yeni form, 1992, Mart

<sup>137</sup> Çınar Özen, 1995, s 16

<sup>138</sup> S.Danyarov, Vneşnaya Politika SNG i Kırgızstan, 2001, s.37

### 4.3. BDT'nin Gayeleri ve Prensipleri

Yukarıda, BDT'nin genel özellikleri bölümünde, BDT'nin gayelerine ve prensiplerine değinilmiştir. Bunların haricinde, BDT'nin gaye ve prensipleri olarak şunlar sayılabilir;

Üye devletler arasında Ortak Pazar oluşturmak, üye devletlerin etraflı ve dengeli ekonomik ve sosyal gelişmesini ve entegrasyonu temin etmek,

Üye devletlerin ordularının ve askeri harcamalarını küçültme, üye devletlerin vatandaşlarının, hür olarak haberleşmesini, irtibatını ve seyahatini kolaylaştırmak, karşılıklı hukuki yardımlaşmayı ve diğer münasebet alanlarında işbirliğini geliştirmek ve sürdürmek.

Devletlerarası münasebetlerde, milletlerarası hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı kalmak.

Topluluk üyesi devletlerin halkları için barış dolu hayat şartları oluşturmak ve onların ekonomik, politik ve sosyal kalkınmalarını temin etmek için, herkesin birbirine yapacağı yardım ve destekleri birleştirmek<sup>139</sup>.

Karşılıklı, faydalı ekonomik, ilmi ve teknik işbirliğini geliştirmek ve entegrasyon projelerini genişletmek.

Kültürel değerlerin korunmasında, sıkı işbirliği ve kültürel değişimi geliştirmek.

Ulaştırma ve haberleşme sistemlerinin geliştirilmesinde işbirliği.

Sosyal ve göç politikalarının ele alınması.

Organizeli suçlara mücadele.

Savunma politikası ve dış sınırların korunması alanında işbirliği<sup>140</sup>.

---

<sup>139</sup> Finansovo- Ekonomiçeskiy Blüten Ninisterstva Finansov, Godovoye Analatiçeskaya Obozreniyue Za 2002 god, Bişkek, Ocak 2003, s3

Üye devletler, devlet kurumları, halk dernekleri ve ekonomik kuruluşlar arasındaki ilişkilerde işbirliğinin ve ilişkilerin geliştirilmesine yardım eder.

Bu maddelerde de görüldüğü üzere, çok maksatlı ve çok prensipleri olan bir topluluktur. Bu amaçlar, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel vs. Alanlarda çeşitlik arz etmektedir. BDT üyeleri, gerek bu Şartta gerekse diğer anlaşmalarında, milletlerarası kurallara riayet edeceklerini ısrarla ve çok yerde ifade ediyorlar. Benzer şekilde, BDT Şartı'nın 44.maddesinde de aynı durum ifade edilmektedir<sup>141</sup>

## **4.4. BDT'nin Yapısı**

### **4.4.1. BDT'ye Üyelik**

Minsk Anlaşması ve Alma Ata Bildirgesi'ni imzalayan devletler BDT'nin kurucu üyesi kabul edilmektedirler. Topluluğun amaçlarını ve prensiplerini paylaşan ve bütün üye devletlerin rızası ile, BDT şartının ihtiva ettiği mükellefiyetleri üzerine alan her devlet topluluk üyesi olabilir. Topluluğu kuran devletler Rusya Federasyonu, Ukrayna, Beyaz Rusya, Kazakistan, Türkmenistan., Özbekistan, Azerbaycan, Ermenistan, Moldova, Tacikistan ve Kırgızistan'dır.

Topluluğa üye olmak için baş vuran devlet, üyeliğin tamamlanacağı ana kadar, BDT Şartı'nda yer alan üyelikle ilgili mükellefiyetlerle bağlıdır <sup>142</sup>.

#### **4.4.1.1. BDT Üyeliği İçin Gerekli Şartlar**

BDT'ye üye olmak için gerekli şartlar şunlardır:

- -Topluluğun amaç ve prensiplerini paylaşmak. Topluluğun amaç ve prensipleri, BDT Şartı'nın I. Bölümü'nde düzenlenmiştir.
- -BDT Şartı'nın yüklediği mükellefiyetleri üzerine almak.

---

<sup>140</sup> E.Skordumova, Veçerniy Bişkek, No 193, 6 Ekim, 1999, s.3

<sup>141</sup> Famicheva, a.g.e., s.98

<sup>142</sup> Brezezinski, a.g.e., s.46

- -Bütün üye devletlerin rızası

Bu üç şartı taşıyan herhangi bir devlet BDT'ye üye olabilir<sup>143</sup>.

#### 4.4.1.2. Üyelikten Çekilme Hakkı

Her devlet, Topluluk üyeliğinden çekilme hakkına sahiptir. Üye devlet, çekilmeden 12 ay önce, çekilme niyeti hakkındaki yazıyı, Minsk'teki Topluluk merkezine bildirecektir. İlgili devletin üyelikle ilgili borçları, üyelik sona erene kadar devam edecektir.

#### 4.4.1.3. Üyelikten Çıkarılma

Üye devletlerin Topluluk üyeliğinden çıkarılmaları anlaşmalarda açıkça düzenlenmemiştir. Sadece, BDT Şartı'nın, diğer Topluluk anlaşmalarının veya topluluk organları kararlarının düzenli olarak ihlal edilmesine, iki çeşit müeyyide getirilmiştir <sup>144</sup>.

Bu müeyyideler:

- Bu düzenli ihlallerin DBK tarafından dikkate alınacağı.
- Milletlerarası hukukun izin verdiği müeyyidelerin bu devlete karşı uygulanacağı.

Bu müeyyideler, üyeliğin askıya alınması, ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerin askıya alınması vs olabilir<sup>145</sup>.

### 4.5. BDT'nin Organları

BDT'nin belli başlı organları ve kurulması öngörülen organları, Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, İşbirliği ve Danışma Komitesi, Savunma Bakanları Konseyi ve Askeri İşbirliği

---

<sup>143</sup> Danilenko, 1998, s.32

<sup>144</sup> Dosmanbetov,1994, s.12

<sup>145</sup> E.Skordumova, Veçerniy Bişkek, No 193, 6 Ekim, 1999, s.4

Koordinasyon Merkezi, Sınır Koruma Komutanları Konseyi, Ekonomik Mahkeme, İnsan Hakları Komisyonu, Parlamentolar arası Meclis, Devletlerarası Banka ve Bölgesel İşbirliği Teşkilatları şeklinde sıralanabilir<sup>146</sup>

#### **4.5.1. Devlet Başkanları Konseyi ( DBK)**

Topluluğun en üst organıdır. Üye ülkelerinin tamamı, DBK’inde, ortak menfaat alanlarında, üye ülkelerin faaliyetlerin, problemlerini, tartışmak ve görüşmek maksadıyla, en üst düzey memurlar tarafından temsil edilirler.

DBK ayda iki kere toplanır. Üye devletlerden birinin teşebbüsü üzerine, Konsey, olağanüstü toplantılara çağrılabilir<sup>147</sup>.

DBK ve HBK kararlarını oybirliği ile alır. Herhangi bir devletin, bir veya diğer konunun kendisini ilgilendirmediyi açıklaması, bir kararın alınmasına engel durum olarak dikkate alınmaz.

DBK ve HBK ortak toplantılar yapabilirler.

Devlet başkanları ve hükümet başkanları, topluluk üyesi devletlerin, Rus alfabesine göre düzenlenen isimlerine göre, DBK’nin ve HBK’nin toplantılarında, dönerli olarak başkanlık yaparlar.

DBK’nin ve HBK’nin toplantıları, kural olarak Minsk şehrinde yapılır.

DBK ve HBK, daimi, geçici yardımcı organlar kurar. Bu organlar üye ülkelerin tam yetkili temsilcilerinden teşkil edilir<sup>148</sup>.

DBK ve HBK ile beraber, teşkilatın icra kanadını oluştururlar. Fakat, hiyerarşik olarak DBK üstündür. HBK’nin ayda 4 kere, DBK’nin de ayda 2 kere

---

<sup>146</sup> Dosmanbetov, a.g.e., s 21

<sup>147</sup> Andreev Denis, Aki Press, 14 Ocak, 1993, s2

<sup>148</sup> Brezezinski, 1994,s.24

toplanması, icranın asıl yükünün HBK üzerinde olduğunu gösterir. DBK is icra ile beraber denetleme vazifesi görmektedir. DBK’inde HBK’nde başkanlık, üye ülkelerce, Rus alfabesine göre dönerli olarak yapılır. Üye devletlerden birinin hükümetinin talebi üzerine, HBK olağan üstü toplantıya çağrılabilir<sup>149</sup>.

#### **4.5.2. Dışışleri Bakanlar Konseyi**

Dışışleri Bakanlar Konseyi (DİBK), milletlerarası teşkilatlarda, üye devletlerin, dış politika faaliyetlerini yürütür ve karşılıklı menfaatlerle ilgili Dünya’daki politik problemlerin üzerinde, düzenli danışma faaliyetleri gerçekleştirir. DBK’nin ve HBK’nin kararlarına göre faaliyet gösterir.

#### **5.5.3. İşbirliği ve Danışma komitesi (İDK)**

İşbirliği ve Danışma komitesi Topluluğun icra ve işbirliği organıdır.

DBK ve HBK tarafından verilen kararlara uygun olarak, Komite; topluluk çerçevesinde, sosyal ve ekonomik münasebetlerde işbirliği için teklifler geliştirir ve DBK ve HBK’ya takdim ederler. Ekonomik münasebetler ile ilgili anlaşmaların uygulanmasını kolaylaştırıcı faaliyetler yapar.

DBK ve HBK’a toplantılarına takdim etmek üzere temsilci ve uzmanların katılacağı konferanslar tertip eder ve sonuçları mezkur organlara takdim eder. Ayrıca DBK ve HBK’nin toplantılarının yapılmasını temin eder.

Topluluğun diğer organlarının çalışmalarına yardımcı olur.

İDK, DBK’nin ve HBK’nin çalışmaları için, organize ve teknik destek temin etmek üzere, bir sekreteryaya sahiptir. Sekreteryanın başkanı, İDK başkan

---

<sup>149</sup> İsingarin N.K., Kopbergenova G.B., Tsentalno- Aiyatskoe Ekonomiçeskoe Soobşestva, Bişkek, 2002, s.331

yardımcısı olup, Komite tarafından atanır. Komite DBK tarafından imzalanan düzenlemelere uyum halinde faaliyet gösterir<sup>150</sup>.

Komite Minsk şehrinde dir.

İDK, organlar ve devletler arasındaki işbirliğini düzenleyici ve kolaylaştırıcı faaliyetlerde bulunmak üzere kurulmuştur. Başka bir önemli vazifesi ise, Teşkilatın Sekreteryası'nı oluşturmaktır. İDK, DBK, ve HBK'ne bağlı olarak faaliyet gösterir<sup>151</sup>.

#### **4.5.4. Savunma Bakanlar Konseyi ( SBK)**

Savunma Bakanlar Konseyi ( SBK) üye ülkelerde DBK'ni temsilen askeri politikalar ve askeri yapılar teşkil eder.

Askeri İşbirliği Koordinasyon Merkezi ( AİKM), Topluluktaki, askeri gözlemciler grubu ve ortak barış gücü kuvvetleri gibi ortak askeri kuvvetleri idare eder.

SBK ve AİKM, DBK tarafından imzalanan özel hükümlere göre faaliyet gösterir.

SBK ve AİKM, Teşkilatın askeri faaliyetlerini organize etmek üzere kurulmuş organlardır. DBK'ni temsilen faaliyet gösterir ve DBK'ye bağlıdır<sup>152</sup>.

#### **4.5.5. Sınır Koruma Komutanları Konseyi (SKKK)**

---

<sup>150</sup> Brezezinski, a.g.e., s.26

<sup>151</sup> İsingarin N.K., Kopbergenova G.B., a.g.e., Bışkek, 2002, s.335

<sup>152</sup> Kuznetsova, Aybaşeva, 2000, s.71

Sınır Koruma Komutanları Konseyi (SKKK) DBK'nın temsilen üye devletlerin dış sınırlarının korunması ve sınırlarının değişmezliğinin temin edilmesi için faaliyet gösterir.

SKKK, DBK'nin emir ve tavsiyelerine göre çalışmaktadır.

#### **4.5.6. Ekonomik Mahkeme(FM)**

Ekonomik Mahkeme(EM), Topluluk üyelerinin ekonomik mükellefiyetlerini yerine getirmeleri için faaliyet gösterir.

EM, ekonomik mesuliyetlerin ifası esnasında ortaya çıkan ihtilafları halletmeye yetkilidir. Mahkeme, üye devletler arasındaki anlaşmalardan doğan yetki ile ilgili diğer ihtilafları da halledebilir.

EM, Topluluğun anlaşmalarında ve sözleşmelerinde yer alan ekonomik hükümlerin yorumunda da yetkilidir.

EM, EM'nin durumu ile ilgili Anlaşma ile ve DBK tarafından yapılan düzenlemelere göre faaliyet gösterir<sup>153</sup>.

EM, Minsk şehrinde yer almaktadır.

#### **4.5.7. İnsan Hakları Komisyonu (İHK)**

İnsan Hakları komisyonu (İHK), Topluluğun danışma organıdır ve topluluk çerçevesinde, üye ülkeler tarafından üslenilen, insan hakları ile ilgili taahhütlere uyulmasını denetler.

Komisyon, Topluluk üyesi devletlerin temsilcilerinden oluşur ve DBK tarafından yapılan düzenlemelere uygun olarak karar verir.

İHK, Minsk şehrinde yer almaktadır.

---

<sup>153</sup> Aybaşeva, a.g.e., s.71

İHK, Teşkilat üyesi devletlerdeki insan hakları ile ilgili meseleleri halletmek üzere kurulmuş bir organdır.

BDT Şartı, üye devletlerin aralarındaki anlaşmalara uygun olmak şartıyla ekonomik sosyal ve diğer alanlarda işbirliği için, Bölgesel İşbirliği Teşkilatları (BİT) kurabileceğini öngörmüştür. BİT bu gibi işbirliği için düzenlenmiş prensip ve kuralları pratik olarak geliştirmek için faaliyet gösterir<sup>154</sup>. BİT, üye ülkelerin faaliyet konusuyla ilgili icra kurumlarının liderlerinden teşekkül eder.

BİT kabul edilen yetki sınırları içinde, ihtiyaç halinde, DBK tarafından nazar-ı dikkate alınması için, tavsiyelerde bulunur ve teklifler sunar.

BM Şartında yer alan Bölge Anlaşmaları hükmünden hareketle, böyle bir düzenleme yapılmış izlenimi vardır. BİT, BDT'ye bağlı ve onun izin verdiği alanlarda ve belirlediği sınırlar dahilinde faaliyet gösterecek teşkilatlardır. BİT adı üstünde, üye ülkelerin kuracağı bölgesel teşkilatlara verilen isimdir. Böylece, üye ülkelerin kuracağı teşkilatlar da, BDT çerçevesine alınarak kontrol edilmiş olmaktadır<sup>155</sup>.

#### **4.5.8. Parlamentolararası Meclis (PM)**

Parlamentolararası meclis (PM), Topluluk çerçevesinde, işbirliği alanlarında, danışmak ve tartışmak için, Parlamentolararası faaliyet gösterir ve milli parlamentoların faaliyet alanında, ortak maksatlar için çalışır.

PM, üye ülkelerin parlamento üyelerinden oluşur.

PM'in faaliyeti parlamento üyelerinin liderlerinden oluşan meclis Konseyi tarafından düzenlenir.

---

<sup>154</sup> Steşenko, a.g.e.,1999, s.45

<sup>155</sup> Steşenko, a.g.e.,1999, s.46

Prosedür meseleleri, PM'nin düzenlemeleri ile halledilir.

PM, Minsk şehrinde dir.

PM, AT'nin organlarında olan Avrupa Parlamentosuna benzemektedir. Teşkilat üyesi ülkelerin parlamentoları arasında işbirliğini temin etmek üzere tesis edilmiştir<sup>156</sup>.

#### **4.5.9. Devletlerarası Banka**

22 Ocak 1993 tarihinde yapılan DBK Minsk zirve toplantısında, sermayesinin %50'sini Rusya'nın temin edeceği oy ve hakkının da %50'sine sahip olacağı, BDT Devletler Arası Banka kuruldu<sup>157</sup>.

#### **4.5.10.Yürütme Sekreteryası**

Yürütme Sekreteryası BDT organlarının teşkilatlanma ve teknik işlerle temin etme işini sağlar. Bunun diğer bir görevi de Devletler Başkanı tarafından incelenecek olan sorunların ilk analizini ve BDT'nin üst organları için hazırlanan proje belgelerin hukuki denetlemesini yürütür.

### **4.6. BDT'nin Askeri Yönü**

Topluluk üyesi devletler, milletler arası barış ve güvenliği korumak ve silahlanmayı ve askeri harcamaları azaltmak için etkili tedbirler almak maksadıyla anlaşmalar yapacaklardır. Topluluk üyesi devletler, bütün nükleer silahları yok etmek ve sıkı bir milletlerarası kontrol altında, genel ve tam bir silahsızlanma meydana getirmek için çalışmaktadırlar.

Taraflardan her birisi, nükleer silahsız ve tarafsız bir devlet olmak hakkına sahiptir<sup>158</sup>.

---

<sup>156</sup> Kuznetsova, Nezvisimost Kırgızistana, Bişkek, İlim 2000, s.65

<sup>157</sup> Kuznetsova, a.g.e., s. 69

Topluluk üyesi devletler, nükleer silahlar üzerinde ortak kontrol sağlayacaklar ve askeri konularda ortak bir yönetim kuracaklardır<sup>159</sup>.

Benzer hükümler Alma Ata Beyannamesi'nde de yer almaktadır.

BDT içerisinde nükleer silaha sahip olan devletler, Beyaz Rusya Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ve Ukrayna idi. Daha sonra bu devletler ellerindeki nükleer silahları Rusya'ya devretmişlerdir<sup>160</sup>. Bu devletler 1991 yılında nükleer silahlarla ilgili olarak şu konularda anlaşmaya varmışlardır:

- Nükleer silahların üretilmemesi;
- Nükleer silahların kaldırılması;
- Milletlerarası istikrarın güçlendirilmesi.

Mezkur dört devlet, kuracakları ortak askeri kuvvetleri nükleer silahlarla teçhiz etmeye karar vermişlerdir.

Nükleer silaha sahip bu devletler, nükleer silahları ilk kullanan ülke olamayacaklarını taahhüt etmişlerdir.

Ayrıca nükleer silahlar konusunda ortak bir politika geliştirmeye karar vermişlerdir<sup>161</sup>.

Aynı devletler, 1991 yılında, Beyaz Rusya ve Ukrayna topraklarında bulunan nükleer silahların tamamen kaldırılmasını karar vermişlerdir. Aldıkları

---

<sup>158</sup> Tuleberdiyev, Sosyallyno Ekonomicheskiye Razvitiye Kirgizskoy Respubliki, Bişkek, 1999, s.117

<sup>159</sup> Tuleberdiyev, a.g.e., 77

<sup>160</sup> N.K.İsingarin, Integratsiya; realii, vozmojnosti, perspektivi., vestnik Profsoyuz, 1997, No 1-2, s 3

<sup>161</sup> M.Ş.Gubaydulina, Geopolitičeskiye Kontury Sentralnoy Azii, Kazakistan- Spektr, 2000, No 1, s.101

önemli bir karar da nükleer silahların kullanılmasının, diğer üç devlet başkanının da muvafakati ile, Rusya devlet başkanına bırakılmıştır.

Beyaz Rusya Cumhuriyeti ve Ukrayna, nükleer silahı olmayan devletler olarak, nükleer silahın üretilmesi hakkındaki 1968 tarihli Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'na ve IAEA( Milletlerarası Atom Enerji Kurumu) ile yapılan teminat anlaşmasına katılmayı taahhüt etmişlerdir.

1991 yılında nükleer silaha sahip olan mezkur dört devlet, hiç bir üyeye yada üye olmayan devlete nükleer silahları veya diğer teknolojik nükleer patlayıcı aletleri transfer etmeme kararı almışlardır.

Aynı devletler, nükleer silahların 1 Haziran 1992 tarihinde merkezi üslerde sökülerek imha edilmesine karar vermişlerdir<sup>162</sup>

BDT ülkeleri, sınırlarının ve denizdeki ekonomik bölgelerinin müşterek olarak korunması hakkında anlaşmaya varmışlardır. Buna göre;

Üye devletlerin sınırları ve denizdeki ekonomik bölgeleri, Topluluğun sınır kuvvetleri tarafından korunacaktır.

Üye devletler, diğer üye devletlerin kara ve denizdeki sınırlarına tecavüz etmeyeceklerdir. Bu tecavüz, sadece askeri değil ekonomik, siyasi vs şekilde olabilir<sup>163</sup>. Kara ve denizdeki sınırlarının değişmesi, komşu devletlere yapılacak karşılıklı anlaşmalarla olabilir.

Üye devletlerin kara ve deniz sınırlarının korunmasında en üst ve yetkili organ DBK'dır. HBK ise, konuyla ilgili kanunlar çıkaracaktır. Bu iki organın vereceği kararlar ise, Birleşik sınır kuvvetlerin, in en üst birimidir. Sınırların korunması hakkında, üye devletler arasında karşılıklı anlaşmalar yapıłana kadar, sınır kuvvetleri, Topluluğun kararlarına, devletlerin mevcut kanunlarına ve eski

---

<sup>162</sup> Turar Koyçuyev, “ Keleçeke ketken Col, 2000, s.42

<sup>163</sup> C.D.Primbetov, Protsesi Reformirovaniye Vnešno- Ekonomičeskiye Deytelnosti Gosudarstv SNG, Bişkek, 2000, s.236

SSCB'nin Topluluk anlaşmalarına aykırı olmayan kanunlarına göre faaliyet göstereceklerdir. Sınır kuvvetlerinin, personel, finans ve levazım konuları, yapılacak özel bir anlaşma ile düzenlenecektir<sup>164</sup>.

Üye devletler, ortak bir askeri politika izleyeceklerdir.

Üye devletlerden birisine karşı bir tehlike söz konusu olursa, üyeler istişare edecekler ve BM şartının 51.maddesine göre gerekirse ferdi yada ortak savunma yoluna baş vurabileceklerdir. Askeri güçlerin ortak kullanılması, DBK tarafından ya da üye ülkelerin milli kanunlarına göre yapılacaktır.

Güvenlik ve silahsızlanma gibi konularda yapılan milletlerarası anlaşmalar, üye devletlerin ortak istişaresi yoluyla icra edilecektir.

Üye devletler, azınlıklar arasında doğabilecek çatışmaları önlemek için her türlü tedbiri alacaklardır. Azınlıklar arasındaki problemler milletlerarası anlaşmalara göre halledilecektir.

Üye devletler, diğer üyeler ile aralarındaki ihtilafları ağırlaştırabilecek hareketlerden kaçınmayı taahhüt etmektedirler. Üye devletler arasındaki ihtilaflar, DBK tarafından halledilecektir<sup>165</sup>.

BDT çok sıkı bir askeri işbirliği öngörmektedir.. Bu işbirliği alanları şunlardır:

- Nükleer silahlar,
- Silahsızlanma,
- Milletlerarası barış ve güvenliğin korunması,
- Kara ve deniz sınırlarının korunması,
- Müşterek savunma,
- Sınırların değişmezliği,
- Çatışmaların önlenmesi ve ihtilafların giderilmesi.

<sup>164</sup> N.A.Nazarbayev, Evroaziyskiy Soyuz İdei, praktika, perspektivi, 1997, s.480

<sup>165</sup> Koyçuyev, a.g.e., s.56

Askeri problemlerin halledilmesinde de müracaat organı olarak DBK'ni göstermektedir<sup>166</sup>.

#### 4.7. BDT'nin Stratejik Sonuçları.

Kuruluştan bu yana geçen süre, BDT'nin amaçlanan düzeyde ekonomik siyasi ve kültürel bütünleşmeyi gerçekleştirmekten uzak kaldığını ve hatta “bir müzakere klubu”nden farklı olmadığını göstermiştir. Gerçekten de 1992-93 yıllarında BDT içinde 400 civarında doküman imzalanmış olmasına karşın, bunların hemen hemen hiçbiri işlerliğe kavuşturulamamıştır.

Bu noktaya gelinmesinde, üye ülkelerin Sovyet döneminin de etkisiyle bağımsız hareket etme ve kendi milli varlıklarını oluşturma eğilimleri, topluluk üyesi ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların amaçlandığı gibi, uzlaşma yoluyla çözüme kavuşturulmamış olması, nükleer silahlar, eski Sovyet borçları, cumhuriyetler arası sınır uyuşmazlıklarında görüş ayrılıklarının giderilememesi, ekonomik kalkınma ve yabancı sermaye konularında topluluk üyesi ülkelerin birbirleri ile rakip durumunda olmaları ve nihayet Rusya Federasyonu'nun BDT'yi bir eşitler arası topluluk olmaktan ziyade “yakın çevre politikası”nın aracı olarak görmesi gibi faktörler etkili olmuştur<sup>167</sup>.

Bu gelişmeler sonucu topluluk üyesi ülkeler kendi aralarında ve uluslararası alanda çeşitli entegrasyon oluşmalarına yönelmişler ve BDT anlaşmaları büyük ölçüde “niyet belgesi” özelliği taşımaktan öteye gidememiştir. Hatta 1998 yılı Mart ayında yapılması gereken BDT zirvesinin ertelenmesi üzerine, topluluğun dağılma yolunda olduğu haberleri de yayılmaya başlamıştır<sup>168</sup>.

---

<sup>166</sup> Koyçuyev, a.g.e., s.36

<sup>167</sup> Steshenko, Mejdunarodnie Svyasi SNG, Moskva 2000, s.26

<sup>168</sup> R.Yakov, 1998, s.47

## 5. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

### 5.1. Şanghay İşbirliği Örgütünün Kuruluşu

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) kurulması süreci, 25 Nisan 1996'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC, Çin) Şanghay şehrinde, ÇHC ile ona sınırdış olan dört eski Sovyet cumhuriyeti; Rusya Federasyonu (Rusya), Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan devlet başkanlarının eski Çin-Sovyet sınırının güvenli hâle getirilmesine ilişkin anlaşma imzalamasıyla başladı. Bundan sonra "Şanghay Beşlisi" olarak adlandırılan bu süreçte, devlet başkanları düzenli olarak her yıl bir ülkenin başkentinde toplandılar ve katledilen mesafe ölçüsünde işbirliği konuları giderek genişletildi. Haziran 2000'de Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılan zirvede "Şanghay Beşlisi" adını diğer ülkelerin katılımının önünü açmak üzere "Şanghay Forumu" olarak değiştirdi<sup>169</sup>. Ocak 2001'de Özbekistan bu foruma katılmak için başvuruda bulundu. Beş üye ülkenin bu başvuruyu uygun bulması ile "Şanghay Beşlisi"nin oluşumunun beşinci yıl dönümünde Haziran 2001'de Şanghay'da altı ülke arasında "Şanghay İşbirliği Örgütü" kuruldu. Bir yıl sonra 7 Haziran 2002'de Sant-Petersburg'da yapılan devlet başkanları zirvesinde örgütün tüzüğü imzalandı ve Birleşmiş Milletler'e kaydı için resmen başvuruda bulunulması kararlaştırıldı<sup>170</sup>.

ŞİÖ'nün önemi, örgütün kapsadığı coğrafya ve örgüte dahil üye ülkelerin sahip olduğu siyasî, askerî ve ekonomik potansiyel dikkate alındığında açıkça göze çarpmaktadır. Dünya nüfusunun dörtte birinin (1,5 milyar) yaşadığı ve Avrupa'dan Pasifik Okyanusu'na kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsayan bu örgütte, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın yanı sıra BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden ikisi; Rusya ve Çin de yer almaktadır. ŞİÖ, ayrıca gelişme ve genişleme perspektifine sahiptir. Pakistan, Hindistan, Moğolistan, İran ve Türkmenistan'ın örgüte üyeliğinin değerlendirildiği

<sup>169</sup> Kuptsiova V.İ., RadikalnayaEkonomiçeskoya Reforma(İstoki-Problemy Reşeniya), Moskva, 2003, 62

<sup>170</sup> Aleksey Grekov, "şestoy Çlen Şanhayskoy Peterki", Aki press,05 Ağustos 2003, s.3

belirtilmektedir. Rusya Savunma Bakanı Sergei İvanov, ABD'nin de bu gruba dahil olmak istediğini, ancak coğrafi nedenlerle bunun mümkün olmayacağını belirtmiştir. Örgüte üye devlet başkanlarının tamamı “ŞİO'nun XXI. yüzyılda sâdece bölgede değil tüm dünyada önemli bir siyasî rol oynayacak ve adil çok kutuplu dünya sisteminin oluşumuna büyük katkı sağlayacağını dile getirmektedirler<sup>171</sup>.

## 5.2. Şanghay İşbirliği Örgütünün Anlaşması

14-15 Haziran 2001'de Şanghay'da ve altıncı kez bir araya gelen beşli; Özbekistan'ın da aralarına katıldığını ve Şanghay beşlisi mekanizmasını Şanghay İşbirliği Örgütüne dönüştürüldüğünü açıkladılar. Anlaşmanın imzalanmasında Çin Devlet Başkanı imzalanan belgelerin altı ülke arasındaki iyi konuşulup, dostluk ve işbirliği için hukuki temel oluşturduğunu kaydederek belgeleri insanlığın barış ve gelişmesine yapılan katkı olarak niteledi. 7 Haziran 2002'de Rusya'da yapılan zirvede ise Şanghay yapılanmasını uluslar arası bir statü kazanması için Birleşmiş Milletlere baş vurulması kararı alınmış, örgüt için bir tüzük hazırlanmış. Bu tüzüğe göre, altı ülke ülke işbirliği konusunda anlaşmış olup, üye ülkelerin karşılaşacakları her türlü soruna ortak yardım etme kararı alınmıştır<sup>172</sup>. Bu arada üye ülkeler çıkarları bulunduğu bütün alanlarda işbirliğine başlamışlardır. Bu alanlar; siyaset, ticaret, ekonomi, savunma, çevre, bilim, teknoloji, eğitim, enerji, ulaşım, taşımacılık, ve finanstır. Örgütün merkezinin Pekin'de olması kararlaştırılmış, Kırgızistan'ın Bişkek'te de örgütün Terörle Mücadele Merkezinin kurulmasına karar verilmiştir.

## 5.3. Örgütün Amacı Ve Prensipleri

Çeşitli düzeylerdeki ŞİO faaliyetleri yoluyla aşağıdaki ilkeler ve amaçlar izlenecektir:

---

<sup>171</sup> Evgeniy Savkoviç, Kitayskiy Faktor na Teritorii SNG, İlim, Bişkek, 2002, s 46

<sup>172</sup> K.K.Tokoyeva, Diplamatiye Şelkovogo Puti, İlim, Bişkek, 2003, s. 281

- Dostluk ve iyi komşuluk ruhuyla hareket etmek ve üye devletler arasındaki karşılıklı saygı, güven ve işbirliğinin sağlamlaştırması;

-Barışın korunması, bölgedeki istikrarı ve güveni, yeni demokratik, adil, politik ve ekonomik uluslararası düzenin kurulabilmesi için çok taraflı iş birliğinin geliştirilmesi;

-Sınır yetkilileri arasında, insan ilişkileri, örgütlü suçlar ve uyuşturucu, silah ve radyoaktif madde kaçaklığı, her türlü terör hareketi ve yasa dışı göçle mücadele, ırk ayrımcılığına ve dini aşırılığa karşı işbirliği yapılmasının sağlamlaştırılması;

-Ortak nokta olan siyasi, ticari, ekonomik, güvenlik, insan hakkı, çevre koruma, enerji, ulaşım, eğitim ve diğer alanlarda bölgesel işbirliğini etkili bir şekilde geliştirilmesi;

-Halkın yaşam seviyesini yükseltmek, sosyal hayat ve kültürü daha da geliştirmek ve hayat standartlarını iyileştirmek, ekonomik büyümeyi eşit olarak sağlamak amacıyla işbirliği yapılması;

-Dünya ekonomisine entegre olmada uygun koordinasyonun sağlanması;

-Üye ülkelerin Milli Yasama Organları tarafından uluslararası taahhütlere uygun olarak insan hakları ve özgürlüklerine saygı duyulması;

-Devletler, uluslararası örgütler ve kuruluşlarla ilişkilerini geliştirilmesi ve onu desteklemesi;

-Uluslararası anlaşmazlıkların barış yoluyla çözülmesi;

-XXI asırda karşılaşılabilecek problemlere birlikte çözüm aranması<sup>173</sup>.

## **5.4. Şio'nun Yapısı**

### **5.4.1. Örgütün Organları**

#### **5.4.1.1. Devlet Başkanları Konseyi ( DBK)**

Devlet Başkanları Konseyi Şanghay İşbirliği Örgütü'nün en üst organıdır. Devlet Başkanları Konseyi ŞİÖ'nun temel faaliyet yönünü belirler. Üye

---

<sup>173</sup> V. Markov, Sentralnoaziyatskaya Integratsiya, Etap ili Alternativa Integratsii stran ŞİÖ/ Sentralnaya Aziya, No 4, s5

lkelerinin ortak menfaat alanlarında problemlerini çözer ve fonksiyonlarını yerine getirir, diğer devlet ve uluslar arası örgütlerle iş birliğini ve uluslar arası aktüel problemleri çözer<sup>174</sup>.

DBK yılda bir kere toplanır. Devlet Başkanlar Konseyi toplantısı hangi ülke tarafından organize edilmişse o ye ülkenin Devlet Başkanı tarafından yönetilir. Bir sonraki toplantının yerinin belirlenmesi ise kurallara göre Rus alfabetik sıralamasına uygun gerçekleşir.

#### **5.4.1.2. Hükümet Başkanları Konseyi**

Hükümet Başkanları Konseyi ise ye devletlerin ekonomik mükellefiyetlerini yerine getirmeleri için faaliyet gösterir. HBK, örgütün anlaşmalarında ve sözleşmelerinde yer alan ekonomik hükümlerin yorumuna yetkilidir<sup>175</sup>.

Hükümet Başkanlar Konseyi yılda bir kere toplanır. Bu organın toplantısı hangi ye ülke tarafından organize edilmişse o ye ülkenin Hükümet Başkanı tarafından yönetilir. Bir sonraki Hükümet Başkanları Konseyinin toplantısı ise Devlet Başkanları tarafından alınmış olan karara uygun gerçekleşir<sup>176</sup>.

#### **5.4.1.3. Dışışleri Bakanları Konseyi**

Dışışleri Bakanlar Konseyi, Devlet Başkanlar Konseyinin toplantıları için hazırlık ve örgütün çerçevesinde uluslar arası problemler ile ilgili danışmanlık yapar. Bu konsey mecburi durumlarda şİO'nun yerine de dilekçe verebilir<sup>177</sup>.

---

<sup>174</sup>Mehmet Seyfettin Erol, Staratejik Analiz, Cilt 14,Haziran 2001,s.15

<sup>175</sup> Kuptsiova V.İ., RadikalnayaEkonomieskoya Reforma(İstoki-Problemı Reşeniya), Moskva, 2003,56

<sup>176</sup> <http://shanghai.rfn.ru/doc/summit2.html>

<sup>177</sup> Halanskiy, 2000, s.78

Konsey Devlet Bakanları Konseyinin toplantısından bir ay önce toplanır. olağanüstü toplantılar ise en az iki ülkenin Dışışleri Bakanının inisiyatifi ve diğer tüm üye ülkelerin Dışışleri Bakanlarının onayıyla gerçekleşir. Dışışleri Bakanları Konseyinin olağan yada olağanüstü tüm toplantılarının tarihi ve yeri kendi aralarında yaptıkları anlaşmalara göre belirlenir.

Dışışleri Bakanlar Konseyi toplantısı bir sonraki Devlet Başkanları Konseyinin toplanması gereken ülkede gerçekleşir.

#### **5.4.1.4. Bakanlar Toplantısı**

Devlet Bakanlar Konseyi ve Hükümet Başkanlar Konseyi'nin kararlarına uygun olarak üye ülkelerin Bakanları toplantı düzenler ve örgütün geliştirilmesi için daha iyi ve yeni fikirler ve yöntemler oluştururlar.

Hangi dalla ilgili toplantı yapılacaksa toplantıyı organize eden üye ülke tarafından toplantı yönetilecektir. Toplantının yeri ve saati önceden belirlenir.

Üye ülkeler anlaştığı gibi toplantının tüm hazırlıklarının planlanması ve yapılması için önceden ekspertiz grupları oluşturur. Bu gruplar üye ülkelerin bakanlığından gönderdiği temsilcilerden oluşmaktadır<sup>178</sup>

#### **5.4.1.5. Milli Denetim Konseyi**

Milli Denetim Konseyi SİO'nun koordinatörlüğünü ve yönetmenliğini yapan organlarından biridir. Bu Konsey üye ülkelerin Devlet Başkanlar Konseyi, Devlet Başbakanlar Konseyi ve Dışışleri Bakanlar Konseyi toplantıları için ön hazırlıklar yapmaktadır. Milli Denetim Konseyi temsilcilerin üye ülkelerin kendi prensip ve prosedürlerine göre seçilmektedir.

Milli Denetim Konseyi bir yılda en az 3 defa toplanır ve toplantıyı Devlet Başkanlar Konseyinin sıradaki toplantı düzenleyecek olan ülkenin Milli Denetim

---

<sup>178</sup> Vecherniy Bishkek No:176, 2000,s.2

Konseyi başkanı yönetir<sup>179</sup>. Milli Denetim Konseyi temsilcisi Dışişleri Bakanlar Konseyinin verdiği onaya göre örgütü temsil ederek dış ülkelerle temasa geçebile hakkına sahiptir<sup>180</sup>.

#### **5.4.1.6. Bölgesel Antiterör Yapı**

Kırgızistan'ın başkenti olan Bişkek şehrinde 15 Haziran 2001 yılında kurulmuş, daha sonra 2003' yılında Özbekistan'ın başkenti Taşkent'e taşınmış olan Bölgesel Antiterör Yapı, ŞİO'nun organlarından biridir.

Bu organın temel görevi, fonksiyonları, prensipleri, çalışma şekilleri ve finans konuları üye ülkelerin özel anlaşmalar ve uluslar arası anlaşmalar ile kabul edilmiş dökümanlara göre ayarlanmaktadır.

#### **5.4.1.7. Sekreteryaya**

Sekretarya her zaman faaliyette olan ŞİO'nun idari organıdır. Bu organ örgütün her türlü faaliyetleri için yıllık bütçeye göre teknik yönden organize teklifi hazırlamaktadır.

Sekretarya Devlet Başkanlar Konseyinin onayladığı ve Dışişleri Bakanlar Konseyinin sunduğu icracı sekreter tarafından yönetilir.

Örgütün icracı sekreteri üye ülkelerin vatandaşları arasından ve üye devletlerin isimlerinin Rus alfabetik sıralamasına göre, üç yıl müddetle tayin edilmektedir. İracı Sekreterin görev süresi uzatılamaz.

İracı Sekreterin yardımcısı Milli Denetim Konseyi ve Dışişleri Bakanlar Konseyinin onayıyla seçilir. Sekreter yardımcısı icracı sekreterin

---

<sup>179</sup> Yeni Düşünce Dergisi, No 29/ Haziran-05. 2001, s.4

<sup>180</sup> Markov, a.g.m., 2003, No 4, s.2.

olduğu ülkeden seçilemezler. ŞİO'nun Sekreteryası Pekin kentinde yerleşmiştir<sup>181</sup>.

#### 5.4.2. Üyelik ve Üyelikten Çıkartılma Kararları

ŞİO çerçevesi içinde belirlenmiş olan prensip ve amaçlar, bununla beraber ŞİO'nun uluslar arası çapta kabul edilmiş olan anlaşmalarını kabul eden devletleri üyeliğe kabul eder.

ŞİO'ya, Dışişleri Bakanlar Konseyinin önerdiği ve örgüte resmi olarak başvuran devletler Devlet Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilir.

Örgütün uluslar arası anlaşma ve kurallarına uymayan yada kendi görevlerini yerine getirmeyen devletler Dışişleri Bakanlar Konseyi tarafından Devlet Başkanlar Konseyinin kararıyla üyeliği dondurulur. Bu yanlışların tekrarlanması sonucu Devlet Başkanlar Konseyi tarafından belirlendiği tarihte üyelikten çıkartılır<sup>182</sup>. Bu örgütün üyeliğinden çekilmek isteyen her ülke serbesttir. Ancak bu isteğini 12 ay önce Devlet Bakanlar Konseyi'ne bildirmesi gerekir ve bununla birlikte örgüte üye olduğu zaman üstlenmiş olan görevlerini sonuna kadar icra etmesi gerekmektedir.

#### 5.4.3. Örgütün Çalışma Şekli

Yukarıda da belirtildiği gibi Şanghay İşbirliği Örgütünün asıl amacı üye devletler arası barışın sağlanması, güvenliğin daha da arttırılmasıdır<sup>183</sup>.

Örgütün çalışma ana konuları:

-Uluslararası ilişkiler, uluslararası forumlar ve dış siyasette tüm üye ülkeleri ilgilendiren ortak noktaların bulunması;

---

<sup>181</sup> İsingarin, a.g.e., 2003, s.221

<sup>182</sup> Kuptsiova V.İ., Radikalnaya Ekonomiçeskoya Reforma (İstoki-Problemı Reşeniya), Moskva, 2003, s.69

<sup>183</sup> Osmonov, a.g.e., 1996, s.56

- Teröre karşı toplantılar düzenlenmesi, kanunsuz satılan silahların satılmasına yasak konulması ve uyuşturucu maddelerin memlekete girmesinin engellenmesi için çalışmaların yürütülmesi<sup>184</sup>. Bunun dışında yasa dışı göçlerin takip edilmesi ve yasa dışı göçlerin olmasına izin verilmemesi;
- Her taraflı bölgesel ekonomik ilişkileri geliştirme çabasında bulunulması, örneğin: ticarete uygun şartların oluşturulması ve devletler arasında sermayenin rahat dolaşa bilmesi için çözülmesi gereken problemlerin halledilmesi, bununla birlikte yatırıma yol açılması;
- Ani çıkan acil durumlar ve doğa felaketlerinde komşu devletlerin uyarılması ve hep beraber yardımlaşmanın sağlanması;
- ŞİÖ'nün lehine olan her türlü hukuki bilgilerin mübadele edilmesi;
- Bilim ve Teknoloji, eğitim, sağlık, kültür, spor ve turizm alanlarında işbirliğinin arttırılması;
- ŞİÖ'nün üye devletleri, karşılıklı anlaşmalara dayalı olarak işbirliği alanları kapsamını büyütebilirler<sup>185</sup>.

#### **5.4.3.1. ŞİÖ Şartları**

Bu örgütün prensiplerine, amaç ve kaidelerine karşı hiçbir anlaşma yapılamaz. Alınan kararların hiç biri örgütün faaliyetinin gerçekleşmesine ters etki vermemelidir. Karar alınırken iki yada üç üye ülkenin olumsuz oy vermesi sonucu bu karar geçersiz olur. Sebebi bu kararın alınmasıyla örgütün bazı organlarının faaliyetlerine engel olabilirler<sup>186</sup>. Bu nedenle bu anlaşma hiçbir hukuki güce sahip olamayacaktır.

#### **5.4.3.2. Hukuki Yetkiler**

ŞİÖ uluslar arası arenada konu olabilecek şekilde uluslar arası yasal bir güce sahiptir. Uluslar arası yasalar örgütün hedef ve amaçlarına ulaşabilmesi için her üye devlet için geçerlidir.

<sup>184</sup> Aleksey Grekov, a.g.m., 05 Ağustos. 2003, s 4

<sup>185</sup> M.Ş.Gubaydulina, Stratejik Analiz, Cilt1, Sayı 6, Ekim 2000

<sup>186</sup> Kazakistan- Spektr, Analitik Araştırmalar Dergisi, sayı :1 (11), Almatı, 2000, s101-107

ŞİO tüzel yasalardan yararlandığı gibi özel yasalardan da yararlanabilmektedir<sup>187</sup>.

Örneğin:

- Anlaşma yapabilir
- Dönen ve duran varlıklara sahip olduğu gibi onları kullana ve yönetebilir
- Mahkeme davası açabilir ve davalı olarak katılabilir
- Hesap açabilir ve parasal işlemleri yapabilir

#### **5.4.3.3. Karar Alma**

ŞİO organlarının kararları üyelikten çıkarma ve üyeliği dondurma kararlarının dışında her hangi bir üye ülkenin itirazı olmadığı takdirde oylama yapılmadan karşılıklı yazışmalarla alınabilmektedir.

Üye ülkelerin herhangi biri kararlarla ilgili kendi fikirlerini ve/veya sorularını alınacak olan karara engel olmayacak şekilde sunabilir.

Bir yada bir kaç üye ülkenin bir proje üstünde kendisinden başka devletlerin yararına işbirliği yapmak istemedikleri zaman o projeye katılmama hakları vardır. Diğer istekli olan üye ülkeler ise projelerini devam ettirebilirler. Başka bir deyişle üye ülkeler istediği projeye katılma ve istemediği projeye de katılmama haklarına sahiptirler<sup>188</sup>.

#### **5.4.3.4. Kararların Yürütülmesi**

Şanghai İşbirliği Örgütünde karar alma üye ülkelerin ulusal yasama organları tarafından belirlenmiş olan prosedürlere göre uygulanmaktadır.

Üye ülkelerin her birinin görevlerini yerine getirip getirmediği konusundaki kontrol ŞİO organlarının diğer anlaşma ve kararlarına göre yürütülür<sup>189</sup>.

---

<sup>187</sup> Gurkan,a.g.e., 2000,s.15-18

<sup>188</sup> Gurkan, a.g.e., 2000, s.15-18

<sup>189</sup> Z.Brezinski, Velikaya Şahmatnaya Doska, Moskva, 2002, s.44

### 5.5.3.5. Anlaşmaların Yürürlüğe Girmesi

Bu anlaşma zaman belirtmeksizin imzalanmıştır. Bu anlaşma imzalayan devletlere ait olup, onaylanmış belgenin 4. kopyası depozitöre (Pekin) verildikten sonra 30 gün içerisinde yürürlüğe girecektir.

Bu anlaşmayı sonradan imzalamış ve geç onaylamış ülkeler için onay belgesini depozitöre verdiği günden 30 gün sonra yürürlüğe girecektir. Bu anlaşma yürürlüğe girdikten sonra tüm ülkeler için üyeliğe açık olacaktır<sup>190</sup>.

Sonradan üye olan ülkeler için ise bu anlaşma depozitör tarafından verilecek olan üye olma hakkındaki tüm belgeleri verdiği tarihten 30 gün sonra yürürlüğe girecektir<sup>191</sup>.

### 5.4.3.6. ŞİO'nun Resmi Kayıtları

Bu anlaşma Birleşmiş Milletler Örgütünün Sekretaryasının 102 Tüzüğüne kayıt edilmiştir.

Sankt- Peterburg şehrinde 7 Haziran 2002 tarihinde Çince ve Rusça olarak birer nüshası hazırlanmış ve her ikisi de aynı güce sahiptir.

Bu anlaşma nüshalarını saklamak ve imza atan tüm üyelere tasdikli bir kopyasını göndermesi şartıyla örgütün müveddisine verilecektir<sup>192</sup>:

1. Kazakistan Cumhuriyeti Kazakistan Cumhurbaşkanı  
N.NAZARBAYEV
2. Çin Halk Cumhuriyeti Temsilcisi ÇHC Cumhurbaşkanı S.SZEMİN
3. Kırgızistan Cumhuriyeti Kırgızistan Cumhurbaşkanı A.AKAYEV
4. Rusya Federasyonu RF Cumhurbaşkanı V.PUTİN
5. Tacikistan Cumhuriyeti Tacikistan Cumhurbaşkanı E.RAXMANOV

<sup>190</sup> A.I.Kuzmin, Priçini I Uroki Tadjikskoy Voynı, Postsovetskaya Tsaentralnaya Aziya, Moskva, 2001, s.217

<sup>191</sup> Erkin Ekrem, Startejik Analiz, Cilt 2, Ssayı 16, Ağustos , 2001

<sup>192</sup> T.A.Mansurov, Strategiçeskiye Proriteti Kırgızsko- Rosiyskih Otnoşeniy, Vneşnaya Politika Kırgızstana, Bışkek, Moskva, 2002, s 130

## 6. Özbekistan Cumhuriyeti Özbekistan Cumhurbaşkanı İ. KARİMOV

### 5.4.3.7. Daimi Temsilci

Üye ülkelerin her biri kendi prosedür ve kanunlarına göre ŞİO'nun sekreteryası için daimi bir temsilci seçmektedirler ve Pekin şehrinde bulunmakta olan üye ülkelerin elçiliğinin temsilcileri arasında yer alacaklardır.

### 5.4.3.8. Örgütün Bütçesi

ŞİO'nun üye devletleri arasında yaptığı anlaşmasına göre belirlenen ve kullanılan kendi bütçesi vardır. Bu anlaşma üye ülkelerin her yıl örgüt bütçesine üyeliğini devam ettirebilmesi için ödediği aidatın tutarını da belirlemektedir<sup>193</sup>.

Örgütün bütçesi üye devletlerin anlaşmasına göre her zaman faaliyette olan organlar tarafından yönetilmektedir.

### 5.4.3.9. Üçüncü Taraflarla İlişkiler

ŞİO'ya üye devletler başka ülkeler ve örgütlerle kendi başına işbirliği kurabilirler. Bu örgüt başka ülkelerin ve örgütlerin gözlemciliğine açıktır. Bunun gibi durumlarda statüler üye ülkelerin bir arada geliştirdiği özel prosedür ve anlaşmalar ile uygulanır<sup>194</sup>.

Bu örgütün üyesi başka bir örgüte üye olduğu zaman, ŞİO onların uluslar arası anlaşmalarına ve görevlerine karışamaz.

#### 5.4.3.01. Anlaşmazlıkların Halli

Bu anlaşmaları yerine getirmede ortaya çıkan her hangi bir tartışma yada anlaşmazlıklar üye ülkelerle danışarak ve görüşmelerde bulunarak çözümlenir.

---

<sup>193</sup> U.T.Kasenov, Bezopasnost Tsentralniy Azii, Bişkek, 2001, s37

<sup>194</sup> Gurkan,a.g.e., 2000, s.15-18

#### **5.4.3.11. Değişiklikler Ve Eklmeler**

Bu anlaşmayı değiştirmek yada eklemeler yapabilmek için tüm üye ülkelerin onayı gereklidir.

Devlet Başkanlar Konseyi tarafından değişiklikler ve eklemeler için ayrıca protokol hazırlanılır ve bu anlaşmanın 21. maddesinde kararlaştırıldığı gibi uygulanır<sup>195</sup>.

#### **5.4.3.12. Şanghay İşbirliğini Müveddisi Ve Dilleri**

ŞİO'nun resmi dili Rusça ve Çince'dir.

Örgütün müveddisi Çin Halk Cümhuriyeti'dir<sup>196</sup>.

### **5.5. Şanghay İşbirliği Örgütünün Zirve Toplantıları**

#### **5.5.1. Moskova Zirvesi**

24 Nisan 1997'de beş lider Rusya'nın başkenti Moskova'da bir araya gelerek sınır bölgelerinde asker sayısının azaltılmasını kararlaştırmışlardır. Zirvede imzalanan Sınır Bölgesinde Askeri Kuvvetlerin Azaltılmasına İlişkin Anlaşma ile beş ülke, karşılıklı olarak sınır bölgelerindeki askeri kuvvetleri, halkın menfaatine uygun en alt düzeye indirerek sadece savunmayı gerektiren bölgeleri korumak, tek taraflı olarak askeri üstünlük sağlamaya çalışmamak, sınır bölgelerindeki kuvvetlerin birbirine saldırmaması ve sınırın iki tarafında 100 kilometrelik alanda kara ve hava kuvvetleri ile sınır muhafızlarının sayısının ve önemli nitelikteki silahların miktarının sınırlandırılması konularında anlaşmaya

---

<sup>195</sup> Osman Metin Öztürk, "Dış Politika ve Silahlı Kuvvetler, Tutibay Yayınları, Ankara, 1999, s 132-133

<sup>196</sup> V.V.İlyin, A.S. Panarin, Filozofya Politikı, Moskva, 1999, s 120

varılmıştır. 31 Aralık 2020'ye kadar geçerli olacak anlaşmanın süresi tarafların anlaşması halinde uzatılabilecektir<sup>197</sup>.

### 5.5.2. Kazakistan Zirvesi

Üçüncü zirve 2 Temmuz 1998'de Kazakistan'ın başkenti Alma Ata'da gerçekleşmiştir. Bu zirvede içişlerine karışmama ve karşılıklı toprak bütünlüğüne ve egemenliğe saygı ilkeleri üzerinde durulmuştur. Zirvede bölgesel güvenlik ve ekonomik işbirliği konuları ele alınmış ve etnik bölücülük, aşırı dinci akımlar ve uyuşturucu ve silah kaçakçılığı da dahil, uluslararası terörizmle ortak mücadele edilmesi konusunda anlayış birliğine varılmıştır. Zirveden sonra yayımlanan bildiride "etnik bölücülük, etnik ayrılıkçılık ve aşırı dinciliğin hangi biçimde olursa olsun kabul edilemeyeceği ve uluslararası terör ile sınırdaki suçlarla mücadele edileceği konusunda mutabakata varıldığı ifade edilmiştir<sup>198</sup>.

Bildiride, sınır bölgelerinde askeri güvenin oluşturulması için her önlemin alındığı kaydedilirken, düzenli istişarelerin önemi yinelenmiştir. Zirvede ilişkilerin ekonomik boyutu da ayrıntılı olarak ele alınmış ve enerji ve yüksek teknoloji alanında işbirliğinin geliştirilmesi görülmüştür. Petrol ve doğalgaz, demiryolu, karayolu, taşımacılık ve sivil havacılık sektörlerinde geniş kapsamlı ve uzun vadeli işbirliği yapma kararı alınmıştır<sup>199</sup>.

Zirvenin sonunda beş ülke ortak bir deklarasyon yayınlamıştır. Bu deklarasyonda, karşılıklı olarak toprak bütünlüğü ve egemenliğe saygı göstermek, eşit düzeyde karşılıklı menfaat sağlamak ve içişlerine karışmamak gibi uluslararası benimsenen kararlar üzerine ortak fikre varılmıştır. Barış ve istişare yoluyla ülkeler arasındaki fikri ayrılık ve çatışmalara çözüm getirilmesi, her türlü etnik bölücülük, radikal dincilik, terörizm, silah kaçakçılığı uyuşturucu gibi bölgeye zarar verici faaliyetlere karşı ortak hareket edilmesi deklarasyonda önemle

---

<sup>197</sup> V.V.İlyin, A.S. Panarin, a.g.e., Moskva, 1999, s 121

<sup>198</sup> Danilenko Genadiy, Novaya Rossiyskay Konstitutsiya i Mejdunarodniye zakonu, 2002, s 117

<sup>199</sup> U.T.Kasenov, a.g.e., 2001, s 40

vurgulanmıştır. Ülkerler, çıkarlarının eşit olarak sağlanması ve somut sonuca varılması prensiplerini esas alarak, ülkenin ekonomik ilişkilerinin derinleştirilmesi, uluslararası toplumla birlikte Güney Asya'daki nükleer silah yarışmalarının durdurulmasında çaba gösterilmesi ve uluslar arası öngörülen nükleer yayılmayı önleme mekanizmasının korunması gibi konularda ortak görüşe varılmıştır.

### 5.5.3. Kırgızistan Zirvesi

Şanghay Beşlisi liderleri, 25 Ağustos 1999'da Bişkek'te (Kırgızistan) bir araya gelerek dördüncü zirvesi gerçekleştirmişlerdir. Zirvede, bölge güvenliği ve dünya çapındaki problemler ele alınmış, değişik konularda fikir alışverişi bulunmuş ve karşılıklı güven artırıcı ortamın daha da geliştirilmesi üzerinde mutabakata varılan bir deklarasyon yayınlanmıştır. Bu zirvede dikkati çeken önemli bir gelişme de, liderlerin insan haklarını bahane edilerek ülkelerin içişlerine karışılması gibi BM yasasına aykırı tavır ve faaliyetlere tamamen karşı olduklarını beyan etmeleri olmuştur. Liderler, zirveden sonra yayımladıkları ortak bildiride, NATO'nun genişlemesi, Irak, Kosova ve Bosna'daki gelişmelerle tartışmaya açılan ABD ve NATO merkezli "tek kutuplu" dünya düzenine karşı "çok kutupluğu"luğu dile getirmişlerdir. BM güvenlik konseyi'nin onayı olmadan uluslar arası alanda güç kullanma tehdidinde bulunulmasına karşı olduklarını da özellikle vurgulamışlardır<sup>200</sup>.

Zirveden sonra yayımlanan deklarasyonda bölgenin istikrar ve gelişmesini ilerletmek için işbirliği mekanizması kurulduğu ilan edildi. "11 Nokta Deklerasyonu" adlı belgede, devletler, "ülkelerini birbirlerinin egemenlik, güvenlik ve kamu düzeni aleyhine zararlı faaliyetler için kullandırmama yükümlülüğünü üstlenmişlerdir".

Çin, Kazakistan ve Kırgızistan arasında sınır karakolu kurulması konusunda üçlü anlaşma, Çin ve Kırgızistan arasında da yine sınır konusunda ikili

---

<sup>200</sup> T.A.Mansurov, a.g.e., 2002, s 130

anlaşma imzalanmıştır. Beş lider, bölgesel güvenliği garanti altına almak, aşırı dinci akımlara ve etnik bölücülere darbe indirmek ve uluslararası terörle mücadele etmek konusunda işbirliğini sürdüreceklerini yinelemişlerdir.<sup>201</sup>

#### **5.5.4. Tacikistan Zirvesi**

Şanghay Beşlisi'nin beşinci zirvesi 5 Temmuz 2000'de Duşanbe'de (Tacikistan) gerçekleştirilmiştir. Yayınlanan 19 maddeli deklarasyona benzemektedir. Ancak maddelerin yarısı askeri güvenlik ile ilgilidir. Deklarasyonda, ilk zirveden beşincisine kadar kat edilen süreç değerlendirilerek, karşılıklı güven ve başarılar dile getirilmiştir. Bölgedeki etnik bölücülere, radikal dinci faaliyetlere ve diğer suç unsurlarına, aynı zamanda ABD'nin yürütmekte olduğu NMD' (Ulusla Füze Savunma Sistemi) karşı tutum ve zirvenin önemli konusu olmuştur. Yayınlanan deklarasyonda siyasi, askeri işbirliği, güvenlik, ekonomi-ticaret konularının dışında, çevresel ve kültürel konularda da işbirliği ilave edilmiş ve buna yönelik somut öneriler ortaya konulmuştur. Bunun dışında bölgesel ve uluslar arası sorunlarla ilgilenen diğer ülkelerin Şanghay Beşlisine katılması ortamı yaratılmıştır. Bu zirvenin başka bir özelliği de beş ülke liderinin öncülüğünde başlatılan farklı düzeydeki işbirliği mekanizmasının resmen oluşturulmasıdır<sup>202</sup>.

#### **5.5.5. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Taşkent Zirvesi**

Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te gerçekleştirilen (05.09.2003) Şanghay İşbirliği Örgütü zirvesinde, bölgedeki aşırı akımlar, terör ve uyuşturucu ile mücadelede işbirliği kararı alınmıştır. Taşkent'teki bölgesel terörle mücadele merkezini açan liderler, örgütün yeni üyelerle genişlemesine yeşil ışık yakarken, terörle mücadelede bilgi paylaşımı konusunda uzlaşmıştır. Moğolistan'ın 'gözlemci' sıfatıyla örgüte katılma talebinin onaylandığı zirvede, Çin'in önerisiyle

---

<sup>201</sup> Kazahstan- Spektr, Analitik Araştırmalar Dergisi, Sayı 4, Almatı, 2002, s 104

<sup>202</sup>Delavaye Nedelya, 01/05/2002, s.38

15 Temmuz tarihinin Şanghay İşbirliği Örgütü günü olarak kutlanması kararlaştırılmıştır<sup>203</sup>.

Yukarıda görüldüğü üzere, Şanghay yapılanmasının bu altıncı zirve ile dünya politikasında en azından Avrasya coğrafyasında güvenlik ve işbirliği adına söz sahibi olacağı beklenmektedir. Stratejik çevresini ekonomik nedenlerden dolayı Avrupa kıtasına kadar geliştirmek isteyen Çin için Şanghay İşbirliği Örgütü bulunmaz bir fırsat olmuştur.

### **5.5.6. ŞİÖ'nun Kırgızistan'daki 3.Uzmanlar Toplantısı**

25 Aralık 2002 tarihinde Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te devam eden 3. Uzmanlar Toplantısı'nda, Bölgesel Terörle Mücadele Merkezi ile ilgili konular ele alınmıştır. Kırgız güvenlik yetkilisinin açıklamasına göre, daha önce kurulduğu açıklanan merkezin tüzüğü, eylem programı ve bütçesi görüşülüyor. Yetkili, toplantıda geniş fikir birliğine varıldığını ve alınacak kararların Şanghay İşbirliği Örgütü zirvesine sunulacağını belirtmiştir<sup>204</sup>.

### **5.5.7 Şanghay İşbirliği Örgütünün Moskova'daki Yedinci Zirvesi**

Mayıs 2003 tarihinde, Moskova'da Şanghay İşbirliği Örgütü'nün zirvesi toplanmıştır. Zirvede, güncel bölgesel ve küresel sorunlar tartışılarak çözüm yolları aranmıştır. Zirvenin en önemli özelliğinden bir tanesi ise Çin'in yeni devlet başkanı Hu Jintao'nun örgüt zirvesine ilk kez katılmış olmasıdır. Zirvenin sonunda liderler tarafından imzalanan Moskova deklarasyonunda; büyük uluslar arası sorunların Birleşmiş Milletler ve Güvenlik Konseyi tarafından çözülmesi gereğini vurgulayarak; değişen küresel güvenlik politikaları ile ilgili sorunlara

<sup>203</sup> Kazahstan- Spektr, Analitik Araştırmalar Dergisi, Sayı 10, Almatı, 2003, s 104

<sup>204</sup> M.Ş.Gubaydulina, Stratejik Analiz, Cilt1, Sayı 4, Eylül 2004

etkili çözüm bulmak için Birleşmiş Milletlerin acilen reform yapması istenmiştir<sup>205</sup>.

## **5.6. Şanghay İşbirliği Örgütünün Stratejik Sonuçları.**

Şanghay İşbirliği Örgütünün stratejik sonuçlarından bir tanesi Orta Asya'ya yönelik olmuştur. Her şeyden önce, Çin 1980'lerde birlikte, gerek ekonomik gerekse güvenlik nedenleriyle Orta Asya bölgesine yönelmiştir. Aslında bu ilişkinin tarihine baktığımızda Çin-Orta Asya ilişkileri 2500 yıl öncesine gitmektedir. Bugün olduğu gibi geçmiş yüzyıllarda da Orta Asya, Çin için önemli bir yer olmuştur. Öyle ki ipek yolu bu bölgeden geçerek Çin'i Ortadoğu ve Avrupa'ya bağlamaktaydı. Ticaretin ve güvenliğinin yanı sıra Çin, Orta Asya 'dan iyi cins atlar alıyordu. Bunları savaşlarda kullanıyorlardı. Bu bağlamda, denilebilir ki, Orta Asya modernlik öncesi Çin'e bir nevi günümüz enerjisini hatırlatır, o dönemin en değerli atlarını satıyordu. Bugün ise, Çin, bu bölgeden petrol ve doğal gaz almaktadır. Çin 80'li yılların ortasından itibaren Orta Asya ülkelerine ekonomik açıdan yaklaştırmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği ortadan kalktıktan sonra bölgenin gelişmesi için Çin oldukça emek harcamıştır. Örneğin hemen bağımsızlıklarının ardından bu ülkeleri tanımış, Kazakistan'ın toprak bütünlüğüne karşı saygı duyacağını açıklayarak işbirliği mesajı yollamıştır. Fakat, Çin bu bölgede, bölgenin eski sahibi Rusya ile karşılaşmaktadır. Çince'de "aç toprak" anlamına gelen Rusya tarih boyunca çeşitli gerekçeler altında Çin ile çatışmıştır. Çin bu tarihi düşmanlığı bir süreliğine dondurmak istemektedir. Zira henüz emekleme aşamasında olan bu bölgesel güç olma durumunu daha da olgunlaştırmak istemektedir. Sir Halford Mackinder'in meşhur "Kalbgah Teorisi"nin çıkış noktası olan Avrasya coğrafyası, özellikle de Orta Asya ve Kafkaslar bölgesi, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yeni bir güç mücadelesine sahne olmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada Avrasya'daki güç mücadelesinin genel bir çerçevesi çizilmekte; bu çerçeve içerisinde Şanghay Beşlisi'nin rolü gidişatı, kuruluşundan bu yana izlediği süreç mercek altına yatırılmaktadır.

---

<sup>205</sup> Mirza Çetinkaya, Zaman gazetesi 30/05/2003,

## 5.7. Üç Dev Devletin Karşısında Kırgızistan

11 Eylül sonrası ABD ve NATO güçlerin Orta Asya'ya girmesiyle bölgede mevcut olan Rusya-Çin stratejik ortaklık işbirliği ilişkileri çerçevede oluşan denge bozulmuştur. Orta Asya ülkeleri de Çin-Rusya-ABD üç gücün arasında oluşan dengeden yaratan güvenlik ortamında kendi ekonomik kalkınma ve iktidarı sürdürmeye düşünülmüşlerdir. Ancak ABD'nin Orta Asya'yı bırakıp Irak'a yönelmesiyle bölge ülkeleri yine Çin ve Rusya'nın tekrar etkinliğini kabul ederek bu dengenin yeniden oluşmasına katkıda bulunmuşlardır. Nitekim Moskova'nın inisiyatifinde olan Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (Collective Security Treaty Organization) ve Çin'in inisiyatifinde olan Şanghay İşbirliği Örgütü (Shanghai Cooperation Organization) bölgedeki etkisini sağlayabilmek için kurumsallaşma sürecini hızlandırmıştır. Adı geçen iki örgütün amaç ve işlevi birbiriyle örtüşmekte ve adeta birbiriyle yarışır haldedir. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün toplantısının hemen arkasında Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü de kendi toplantısını yapmaktaydı. Orta Asyalı bazı uzmanlar ABD'nin bölgeye nispeten uzak bir güç olduğu için fazla bir etkisi olmayacağını, aksine bölgedeki yakın güçler olan Rusya ve Çin ile daha yakın ilişkilerini oluşturarak ABD'ni bölgeden çıkartmasını önermektedirler. Bazıları ise Orta Asya ülkelerinin geleneksel güvenlik politikasını savunmaktadır, yani Rusya-Çin-ABD aralarında oluşturulmuş denge ortamında ülkenin ekonomik kalkınmasına hız vermektir. Ancak, Kırgızistan'daki sivil darbe bütün bu stratejik düşünceleri tekrar gözden geçirmesine sevk etmiştir.

11 Eylül sonrası ABD ve NATO güçleri Kırgızistan'da askerî üssü tesis ettikten sonra Rusya da aynı şekilde Kırgızistan'da yeni askerî üssü konuşlandırmıştır. Çin de Kırgızistan ile askerî işbirliği ilişkilerini arttırmıştır. ABD ve Rusya'nın Kırgızistan'da askerî üsleri tesis etmesiyle Çin'e psikolojik etki yaratmış ve Doğu Türkistan üzerindeki endişesini attırmıştır. Uzmanlara göre Çin'in de Kırgızistan'da bir askerî üs konuşlandırma isteğine aşmamalıdır. Bu bağlamda, Kırgızistan, Rusya ve Çin'in, Washington ve Brüksel'in Orta Asya'da sürdüren yeni oyununu bozma konusunda önemli jeostratejik rolü vardır. Bişkek, Moskova-Pekin eksenine iştirak etmesinin nedeni Washington'un Orta Asya'daki

etkisinin ilerlemesini kesmek ve Batı'nın bölgedeki transformasyonu engellemektir. Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev 2004'ten itibaren bölgede bulunan Rusya, Çin ve ABD güçleri arasında daha çok Rusya tercihli politika izlemeye başlamıştı. Akayev'in ifadesiyle "Rusya, şu anda ve gelecekte Kırgızistan'ın stratejik dost lideri ve partneridir". Akayev bunu dile getirdiğinde aynı zamanda Washington'a mesaj vermiştir: ABD, Kırgızistan ile ilişkilerini geliştirirken Kırgızistan-Rusya stratejik ilişkilerini de dikkate alması ve bunu kabul etmesi gerekmektedir. Rusya'nın isteği açıktır, Bişkek yönetimi Kırgızistan'da bulunan ABD veya NATO güçlerine son vermesidir. Bunun önemli bir örneği ise 15 Şubat 2005'te Kırgızistan Dışişleri Bakanı, Cengiz Aitmatov'un, Washington'un Kırgızistan'da AWACS sistemini konuşlandırma talebini ret etmesi idi. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Ivanov da AWACS uçakları Afganistan'daki teröristlerle ilişkileri yoktur diye ifade etmiştir. Kırgızistan seçimi Moskova tarafından olumlu olarak kabul etmiştir. Ancak, ABD'nin Kırgızistan'dan erken uyarı E-3 keşif uçağın konuşlandırmasına karşı çıkmasını ve Rusya'nın 2005'te Kırgızistan'daki Kant üssünün kuvvetlerini bir kat daha arttıracak kabul etmesini şart olarak koymuştur. ABD ve Rusya'nın Kırgızistan'daki askerî üsleri arasındaki mesafe ancak 25 km'dir ve karşılıklı olarak birbirini takip edebilmektedir. ABD'nin kendi üssünde erken uyarı ve hava gözetleme E-3 AWACS uçağını konuşlandırmasıyla birlikte ABD kuvvetleri Orta Asya dahil Rusya'nın bir kısmı ve Doğu Türkistan bölgesini takip altına alabilecektir. Bunun stratejik anlamı fevkalade önemlidir.

Pekin hükümeti de öteden beri Kırgızistan ile özel bir ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Çin, Kırgızistan'a yönelik ekonomik yardım ve Kırgızistan güvenlik güçlerine teçhizat konusunda destek vermiştir. Çin, ilk defa sınır dışı askerî tatbikatı Kırgızistan'da gerçekleştirmiştir. Çin'in Kırgızistan'da çok da fazla ekonomik çıkarı olmamasına rağmen Kırgızistan'a yapılan yardım ve desteklerin çoğu hibe şeklinde idi. Pekin'in Kırgızistan'daki temel çıkarı ise güvenlidir, yani Doğu Türkistan'daki ayrılıkçılara karşı Bişkek'in desteğine ihtiyacı vardır. Bu nedenle Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Terörle Mücadele Merkezi Kırgızistan'da tesis edilmiştir, finansı da Çin tarafı sağlanmaktadır. Ancak, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün iki direği olan Rusya ve Çin, 11 Eylül olayına kadar ne Afganistan'ın istikrarını sağlayabildi ne de Orta Asya'da

güvenliğini temin edebildi. 11 Eylül sonrası ABD ve NATO güçleri bölgeye girmesiyle belli ölçüde bölge güvenliğini ancak sağlayabilmiştir. Şanghay İşbirliği Örgütü üye ülkesi olan Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan örgüt ile istişare etmeden ABD'nin Orta Asya'ya girmesine açık destek vermiştir. Son yıllarda Orta Asya ülkeleri ABD'dan uzaklaşma politikasını izlemeye başlamasına rağmen Kırgızistan'da olduğu gibi Çin'e değil daha çok Rusya'ya yakın olma politikasını sürdürmüştür. En son Kırgızistan'da meydana gelen olaylara karşı Rusya dahil Pekin hükümeti de hiç bir girişimde bulunamamıştır. Nitekim Şanghay İşbirliği Örgütü ile Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü bölge güvenliğinin sağlaması konusunda işlevleri vardır. Özellikle Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün (CSTO) anlaşma maddelerinde üye ülkelerin güvenliğini sağlama yükümlülüğü vardır. Bütün bu gelişmeler Çin'in bölgedeki etkisinin henüz zayıf olduğunu göstermektedir.

## 6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kırgız Cumhuriyeti, Sovyet sonrası dönem içinde, ekonomik siyasi, politik ve uluslar arası ilişkiler alanında bir dizi değişime maruz kaldı. Hükümet merkezi planlama sistemini kaldırmakta, ekonomisini yeniden yapılandırmada, özelleştirme ve ticareti liberalleştirilme alanında başarılı olmuştur. Hükümet uluslararası aktörlerin çoğu ile olumlu ilişkiler kurdu ve uluslar arası ticaretini yaygınlaştırdı. 1990'lı yıllarda iç işlerindeki bazı çekişmelere rağmen, ülke politik yönden sağlam ve nispeten demokratik kaldı.

Kırgızistan, 1990'lı yılların büyük bir bölümü esnasında ihracatını yavaş fakat sürekli şekilde 1992 yılında 288,6 milyon ABD \$'ından, 1996 yılında 531,1 milyon ABD \$'ına ve 1997 yılında 631 milyon ABD \$'ına çıkarmayı sürdürdü, fakat 1998 yılında bu rakam 540 milyona düştü. Uluslar arası arenada Kırgızistan'ın en anlamlı başarılarından biri eski Sovyetler Birliği dışı ülkelerle uluslar arası ticari ve ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi olmuştur. BDT dışındaki ülkelerle olan uluslar arası ticaret cirosu, sıfırdan hemen, hemen % 55'e yükseldi. Kırgızistan sınırlı doğal kaynaklara sahiptir (Petrolü olan Kazakistan'dan ve doğal gazı olan Türkmenistan'dan farklı olarak) ve bu kaynakların gelişimi büyük sermaye yatırımlarını gerektirmektedir. Kırgızistan 1992 -1997 arasında, tahminen 450 milyon ABD \$'ını çekmeyi başardı. En büyük yabancı yatırımcı Kanada (Toplam yatırımların % 45'i), ardından Türkiye ( % 20), ABD (% 12) ve Çin (% 10) oldu. Kırgızistan Serbest Ekonomik Bölgeler (FEZ) deneyimini yaşadı. Resmi bilgilere göre, 1997 itibarıyla 170 yerel ve yabancı şirket FEZ içinde kayıtlı idi. Komşu Tacikistan'da iş savaşın çıkması ile 1990'lı yılların başından beri güvenlik konuları gündemde fazla bir yer işgal etmekteydi. 1999 yazında, ihtilaf Kırgızistan toprağına da yayıldı ve bölgesel güvenliğin en büyük meselelerinden biri haline geldi. Çünkü, 2000 yılı başından itibaren 1999 yılında Kırgızistan toprağına giren Tacikistan'lı radikal militanların 2000 yılı içinde akınlarını sürdüreceğı açık bir durum haline gelmişti. Kırgızistan hükümeti, bölgesel güvenlik örgütleri oluşturmak üzere komşularına yöneldi.

Yakınlarda cereyan eden gelişim içinde Kırgızistan dış politikasını belirleyenler Ağustos 1999 'da Bişkek'te yapılan "Shanghai 5'lisi" toplantısını olumlu bir işaret olarak gördüler.

Kırgızistan Ağustos ayında Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan'ın temsil ettiği "Shanghai 5'lisi" zirvesine ev sahipliği yaptı 5 lider arasındaki müzakereler, bölgesel güvenlik, ticari ve ekonomik işbirliğini yaygınlaştırma üzerinde odaklaştı. Bu zirve esnasında Çin, Kazakistan ve Kırgızistan üç ülke arasındaki sınırları tehdit alanında Kırgızistan'ın "Zor sınır meselelerinde nihai bir nokta" olarak nitelendiği bir anlaşmaya imza atıldı. Devlet başkanları ayrıca 12 maddelik Bişkek Deklarasyonunu imza ederek ülkeler arasındaki sınırların askerden arındırılmasını taahhüt ettiler, sınır meseleleri konusunda mevcut anlaşmalarla ülke bütünlüğü ve hakimiyetine karşılıklı olarak itibar etmeyi ve terörizm, yasa dışı uyuşturucu ve silah trafiğine, ulusal ayrılıkçılığa ve dini aşırılığa karşı işbirliği yapmayı teyit ettiler.

Kırgızistan yıl 5 Temmuz 2000 tarihinde, Duşanbe'deki Shanghai 5'lisi toplantısında Çin, Kazakistan, Rusya ve Tacikistan temsilcileriyle iştirak etti. Uluslararası terörizm, uyuşturucu ve silah trafiğine karşı ortak çabalar ve müteakip politik ve askeri işbirliği konusundaki resmi tebliği imza etti. En önemli sonuçlardan biri, Kırgızistan'da bir anti-terör merkezi tesisi kararıydı. Bu tesis uygun şekilde yönetildiği takdirde Cumhuriyetin sınırlarının koruma kabiliyetini arttırabilecekti.

Kırgızistan 3 ay sonra, BDT Güvenlik Anlaşması üyelerinden oluşan önemli bir güvenlik zirvesine ev sahipliği yaptı. Bu toplantının önemli bir sonucu ortak güvenlik sisteminin teşkili konusunda beş yıllık bir plan (2001-2005) ve ortak seri müdahale gücü kurulması deklarasyonu olmuştur. Bu deklarasyon açık şekilde Kırgızistan ve Tacikistan savunma kapasitelerini geliştirmeyi amaçlıyordu. Tek taraflı olarak Bişkek'in Dünya Ticaret Örgütüne girişi konusunda yaptığı müzakerelerin başarısı nedeniyle Kazakistan ve Özbekistan'la olan sınırları üzerinde maliyetli bir "gümrük savaşı" çıktığında ve Kazakistan tarafından Kırgızistan malları için yüksek tarifeler konduğunda Kırgızistan, 1998

ve 1999 deneyimlerinden ders aldı. Kırgızistan Ekim 2000'de BDT Gümrük Birliği üyelerin (Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan)'den oluşan Avrasya Ekonomik Birliği (EEC)'ne girdi. Kırgızistan, Tacikistan'la birlikte, Avrupa Birliği modelini izleyen düzenlemeye göre EEC'de birer oy hakkı aldılar (EEC katılımcı ülkelerin oy kullanma yetkilerini ekonomilerinin boyutuna göre farklılaştırmaktadır. Rusya 4 oy hakkı ve Belarus ile Kazakistan'ın her biri 2 oy hakkı aldı) EEC üye devletler arasında gümrük sınır kontrolünü basitleştirmek, vergilendirmeyi birleştirmek ve üye devletler arasında ekonomik işbirliğini artırmak üzere başka kanunlar çıkarmayı amaçlamaktadır. Ancak, EEC ülkeleri ile bu tür "özel" münasebetler Dünya Ticaret Örgütüne (WTO) yönelik Kırgızistan uluslar arası yükümlülükleri ile zıtlık teşkil edebilecektir.

Kırgızistan Cumhurbaşkanı 2010 yılına kadar Kırgızistan'ın ekonomik ve sosyal kalkınması konusunda 5 maddelik "Yeni Ulusal Dünya- manzarası" dediği stratejiyi takdim etti. Dünya bankası ile işbirliği içinde hazırlanan bu plan yıllık olarak planlanmış %5-7'lik GSYİH büyümesi ile gelecek 10 yıl içinde Kırgızistan GSYİH'sini bir misline çıkarmayı amaçlamakta ve iç kaynakları harekete geçirerek ulusal ekonomi içinde iç kaynakları ve müteakip "önemli değişiklikleri" seferber etme yönündeki ihtiyacı vurgulamaktadır. Kırgızistan'daki ekonomik değişimler açık şekilde sürdürülebilir ekonomik büyüme konusunda kolay ve seri gidilen bir yol olmadığını göstermiştir. Bu durum ayrıca "Washington uyumunun" genellikle IMF düzenleme programının Latin Amerika'da ve Eski Sovyetler Birliğinde başarısız kalmasından bazı önemli dersler alınmasını göz ardı ettiğini göstermiştir.

Kırgızistan yeni gerçekleri ve geçen 10 yıllık reformlar ve değişikliklerden aldığı dersleri hesaba katarak, ekonomik programını yeniden ayarlama ihtiyacı içinde olması ve kendisinin rekabet edebilme kabiliyetini geliştirecek yasalara ve mülkiyet haklarına, ayrıca, Orta Asya bölgesel ticaret liberalizasyonuna ve ekonomik işbirliğine daha fazla önem vermesi gerekmektedir.

## KAYNAKLAR

1. A. Elebayeva, Grajdanskiye Dvizhenya v Kirgizstane, Bilim, 1993
2. A.Akaev, Razduma na Sudbanosnom Etape, Bişkek, 1994
3. A.D.Djekshenkulov, Vliyaniye Vneshno Ekonomičeskiy Svyazi na Formirovaniye Ekonomičeskoy Struktury Nezavisimoy Kirgizskoy Respubliki, Bişkek, 1996
4. Abduraimov, Kirgizstandın Tışkı Sayasatı”, Bişkek, İlim, 1993
5. Aliev K.,-Kadıraliev S., Nasileniye Kirgizskoy SSR i Razvitie Narodnogo Nazyaystva, Frunze: İlim, 1989
6. Antonio, 1994
7. Arstan Djekşenkulov, Vliyaniye Vneşno Politiceskix Svyazey Na Formirovaniye Ekonomičeskoy Struktury Nezavisimoy Kirgizskoy Respubliki, Bişkek, 1996
8. Baktıgulov Dj.S., Organizatsionno Hazuaystvennoe Ukreplenie Kolhozov Kirgizii(1929-1937), Frunze, İlim, 1991
9. Bartold V.V., Kirgiz cana Kirgizstan Tarihı Boyunça Tandalma Emgekter, Bişkek: Soros Fondu, 1997
10. Baytur Anvar, Kirgiz Tarihının Lektsiyaları, C:1-2, Bişkek, 1992
11. Beyşenbiyev E.D., Noviy Mejdunarodno-Pravavoy Mehanizim Vneşno-Ekonomičeskoy Deyatelnosti Suverinnih Respublik, Bişkek, 2002
12. Brezinski, Zbigniev, “Büyük Dönüşüm”, Avrasya Dosyası, C: 1, S: 1, İlkahar 1994
13. Bülent Algan-Refik TİRYAKİ, Uluslararası Organizasyon, Avrasya Dosyası Dergisi, Ankara 2002
14. C.B. Asangeldiyev, Sovremenniyte Politiceskiye Protsesi, Bişkek, 1996
15. C.D.Primbetov, Protsesi Reformirovaniye Vneşno- Ekonomičeskiye Deytelnosti Gosudarstv SNG, Bişkek, 2000
16. Cumaliyev Kubanıçbek ve Ocukeeva Tamara, XX vek: Gosudarstvennaya Politika Kirgizskoy Respubliki, Bölüm 1, İlim, Bişkek, 1999
17. Çınar Özen, 1995
18. Çotonov Üsenalı, Severniy Kirgizstan Vıbor İstoričeskogo Puti, Bişkek, 1995, s.34

19. Danilenko Genadiy, Novaya Rossiyskay Konstitutsiya i Mejdunarodniye zakonu, 2002, Moskva
20. Danilenko Genadiy, Novaya Rossiyskay Konstitutsiya i Mejdunarodniye Zakonu,1998
21. Deniz Ülke Arıboğan, Globalleşme Senaryosunun Aktörleri(Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi), Dergi Yayınları, İstanbul 1997
22. Djamal Aybaşova, Vneşnaya Ekonomičeskaya Deytelnost Kırgızstana, Bişkek 2000
23. Dosmanbetov, 1994
24. Emin Ertürk, İktisadi Birleşmeler Teorisi, 2.b., İstanbul: Alfa yay.,1998
25. Erkin Ekrem, Startejik Analiz, Cilt 2, Sayı 16, Ağustos , 2001
26. Evgeniy Savkoviç, Kitayskiy Faktor na Teritorii SNG, İlim, Bişkek, 2002
27. Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası Politika ve Dış Politika analizi, İstanbul, 3.Baskı, 2000
28. Feridun Ergin, Uluslararası Politika Stratejileri, Ankara, 1993
29. Gurkan,200
30. Halanskiy,2000
31. Hüseyin Pazarcı, Seha Meray, Uluslararası Hukuk Dersleri,2. Kitap, Ankara,1999
32. Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk, İstanbul, 1998
33. I.Kuzmin, Priçini I Uroki Tadjikskoy Voynı, Postsovetskaya Tsentralnaya Aziya, Moskva, 2001
34. Jacobson, 1995
35. Jumaliev, Ojukeeva, Gosudarstvennaya Politika Kırgızskoy Respublike,Bişkek, İlim1999
36. K.K.Tokoyeva, Diplamatiye Şelkovogo Puti, İlim, Bişkek, 2003
37. Karluk Redvan, Uluslararası Ekonomi Teorisi Sistem Kurumları, İstanbul, 1987
38. Kaynarbek Toktomuşov, Vneşnaya Politika Nezavisimogo Kırgızstana, Minsterstvo İnstarannıh Del KR,,Sabır, Bişkek, 2001
39. Kırgız- Rus unv, 1993
40. Kırgız Sovyet Ensklopedyası, Cilt: I-VI, Frunze, 1976-1982
41. Koycuyev Turar, Keleçeke Ketken Col, Bişkek, 2002
42. Koyçuev Turar, Strategiya Razvitii Kırgızstana, Bişkek, 2000

43. Koyçumanov Taalyabek, Perviy Etap Ekonomicheskiy Reform, Bişkek, 1996
44. Kulmatov Nurkemel, Kırızçılık, Bişkek, 1994
45. Kuptsiova V.İ., Radikalnaya Ekonomicheskoya Reforma (İstoki-Problemi Reşeniya), Moskva, 2003
46. Kurmanov, Z.K., Politicheskaya Borbab v Kırızstane, Bişkek, 1993
47. Kuznetsova, Nezvisimost Kırızistana, Bişkek, İlim 2000
48. Malabaev, Politicheskiye i Ekonomicheskiye Regionalnie Organizasii, 1992
49. Mamkulov, 1993
50. Mehmet GÖNLÜBOL, Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma, Ankara Üniversitesi, Syasal Bilgiler Fakültesi yayını, 1 Baskı, 1964
51. Mehmet Seyfettin Erol, Staratejik Analiz, Cilt 14, Haziran 2001
52. N.A.Nazarbayev, Evroaziyskiy Soyuz İdei, praktika, perspektivi, 1997
53. N.K. İsingarin., Kopbergenova G.B., Tsentrarno- Aiyatskoe Ekonomicheskoe Soobşestva, Bişkek, 2002
54. N.K.İsingarin, İntegratsiya; realii, vozmojnosti, perspektivi., vestnik Profsoyuza, 1997, No 1-2
55. O.Cunusaliyev, K Konsepsii Ekonomicheskoy İntegratsii Staran Sentralnoy Azii, Bişkek, 1997
56. Ojukeeva, Politicheskiye protsesı v Stranah Tsentralnoy Azii Prinsip Razdelenie Vlastey, Bişkek 1996
57. Osmonov, 1996
58. R.Yakov, 1998
59. Recueil, 1949
60. Remakev E.,-Zverev A., Etnicheskiye i regionalnie Konfliktı v Evrazii, Moskva, İzdatelstvo “Ves Mir” 1997
61. S.Attakurov, Vneşnaya Ekonomika Sredney Azii, İzdatelstvo “İlim”, 2002
62. S.Danyarov, Vneşnaya Politika SNG i Kırızstan, 2001
63. Steşenko, a.g.e., 1999
64. Sonköl”, Kırız Sovyet Ensklopedyası, C: V
65. Şerimkulov Saparbek, Primiye İnostranniye İvestitsii v Ekpnomiku Kırızstan, Sentr Sossiyalno- Ekonomicheskogo İssledovaniye, Bişkek, 2000

66. Şerstobitov V.P., Novaya Ekonomiçeskaya Politika v Kirgizii (1921-1925), Frunze: İlim, 1964
67. Şrepler, 1999, s.26
68. Thomas, 1990, s.36
69. Tomris Yılmaz, Teoride ve Uygulamada Ekonomik Entegrasyon, İstanbul, 1985
70. Tuleberdiyev, Sosyallyno Ekonomiçeskiye Razvitie Kirgizskoy Respubliki, Bişkek, 1999
71. Tupaeva S.A., Fomiçeva I.N, Mejdunarodniye Ekonomiçeskiye Organizasii(sparvochnik) 1999
72. Turar Koyçuyev, “Keleçeke ketken Col, 1995
73. U.T.Kasenov, Bezopasnost Tsentralniy Azii, Bişkek, 2001
74. U.Usubaliyev, Z. Kurmanov, U İstokov Kirgizskoy Notsionalniye Gosudarstvennosti, Natsionalnaya Akademya Nauk, İlim, 2001
75. V. Markov, Sentralnoaziyatskaya Integratsiya, Etap ili Alternativa Integratsii Stran ŞİO/ Sentralnaya Aziya, No 4
76. V.M.Ploskin, Sovremenniy Kirgizstan, Slovyanskiy Universitet, Bişkek, İlim, 2002
77. V.V.İlyin, A.S. Panarin, Filosofya Politiki, Moskva, 1999
78. Zima, A.G.-Karakeev, Kirgiz SSR Tarihı II, 1996

## MAKALELER

- 1 .DPT, Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar, Ankara, 1994
- 2.A.Akayev, Resmi Belgeler “Kırgızistan Dış İşler Bakanlığı”, Bişkek, 1998
3. Akpınar, İsmail Adnan-Tekşen, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Ankara: DPT Yay., 1994
4. Aleksey Grekov, “ Şestoy Çlen Şanhayskoy Peterki”, Aki press,05 Ağustos 2003
5. Andreev Denis, Aki Press, 14 Ocak, 1993
6. Avrasya Dosyası, 2002, s.104
7. Avrasya Dosyasi, Temmuz 1997, s.1.
8. Delavaya Nedelya, 01/05/2002
9. Deniz Ülke Arıboğan, Globalleşme Senaryosunun Aktörleri (Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi), Dergi Yayınları, İstanbul 1997
10. Dış Ticaret Müstesarlığı, Uluslararası İktisadi Kuruluşlar, Ankara, 1977; Business Information Service for the Newly Independent States.
11. Dış Ticaret Müsteşarlığı, Uluslararası Kuruluşlar, Ankara, 1999; Business Information Service for The Newly Independent States
12. DPT, 1994
13. E.Skordumova, Veçerniy Bişkek, No 193, 6 Ekim, 1999
14. Finansovo- Ekonomičeskiy Blüten Ministerstva Finansov, Godovoye Analatičeskaya Obozreniyue Za 2002 god, Bişkek, Ocak 2003
15. Gosudarstvenniy Investitsionniy Komitet Kırgızskoy Respubliki, Godovoy Otçet, Bişkek 2000
16. Gumpel, Werner, Orta Asya Türk Cumhuriyetler’in Ekonomik ve Politik Gelişme, Avrasya Etütleri, TİKA; C: 1, S: 2,Yaz 1994
17. Hakan Taşdemir, “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı”, Yeni Forum, C: 16, S:319, Aralık 1995.
18. Isaev Kuseyin, “ Mejdunarodniy organizasii”, Erkin Too, 24 Oktayabr 1993
19. İzvestiya, 3 Temmuz, 1992
20. Kazahstan- Spektr, Analitik Araştırmalar Dergisi, Sayı 10, Almatı, 2003
21. Kazahstan- Spektr, Analitik Araştırmalar Dergisi, Sayı 4, Almatı, 2002

22. Kazakistan- Spektr, Analitik Araştırmalar Dergisi, sayı :1 (11), Almatı, 2000
23. M.Ş.Gubaydulina, Geopolitiçeskiye Konturı Sentralnoy Azii, Kazakistan-Spektr, 2000, No101
24. M.Ş.Gubaydulina, Stratejik Analiz, Cilt1, Sayı 6, Ekim 2000
25. Mamlekettik Agenstva, Kırgızstan Kılımdardın Togoşunda, Sifralar Cana Faktılar, Bışkek, 2002
26. Osman Metin Öztürk, “Dış Politika ve Silahlı Kuvvetler, Tutibay Yayınları, Ankara, 1999
27. Slovo Kırgızstana 27 Ağustos, 1999
28. Slovo Kırgızstana, 12 Aralık 2000
29. Slovo Kırgızstana, 26 Ağustos, 1991
30. Turar Koychuev, “Sovyet Sonrasi Dönemde Orta Asya’nın Dünya Toplumuna Girişi” Avrasya Etütleri, İlkbahar 1994/1
31. Turkmenov A., “Uluttuk İdialogiya Kalıptanıp Keletat”, Kırgız Tuusu, 19 Noyabr, 1993
32. Vecherniy Bishkek No:176, 2000
33. Veçerniy Bışkek, No 181, 2000
34. Yeni Düşünce Dergisi, No 29/ Haziran-05. 2001

## ÖZGEÇMİŞ

24 Şubat 1977 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti'nin Calalabat ilindeki Suzak ilçesinde doğdu. 1 Eylül 1983 yılında Irys Kudayberdiyeva okulunda eğitimine başladı. 1992 25 Mayıs'ta yukarıda ismi geçen okuldan mezun oldu. Aynı yılın 1 Ekimin'de Bişkek şehrindeki Kırgız-Türk Anadolu Kız Meslek Lisesinin Hazır Giyim bölümünü kazandı. 1996 yılın Haziran ayında mezun oldu. Aynı yılın Eylül ayında Calalabat Kommersial Enstütüsü'nün Kırgız - Türk İşletme Fakültesini kazandı. 2000 Temmuz ayında Enstütü'den mezun oldu ve aynı yılın Ağustos ayında mezun olduğu fakultede asistan olarak çalışmaya başladı.

Şubat 2002 tarihinde Gebze Yüksek Teknoloji Enstütüsü'nü kazandı. Subat 2002- Şubat 2003 dönemlerinde derslerini tamamladı.